

katternö

2 • 2023 Ett österbottniskt magasin

Nittonde årgången

**Merjas och
Gunders
kärlekshistoria**

**Är vätgasen
vår framtid?**

**Simon
förverkligar
sin dröm**

När Finland skulle bli ryskt

Till kunderna hos
Esse Elektro-Kraft,
Herrfors, Kronoby Elverk,
Nykarleby Kraftverk
och Vetelin Energia.

Tre frågor...

TINA WIK

Arkitekt med egen verksamhet, professor vid Högskolan Dalarna. Har rötter i Vasa genom sin pappa, som föddes i Vassor, och tillbringade i unga år mycket tid hos sin farmor i Bobäck.

Vad betyder Österbotten för dig?

Jag bodde hos mina farföräldrar i Vasa en längre tid när min lillasyster föddes. Så länge att jag glömde finskan och mina föräldrar. Det blev en chock framför allt för min finska mamma och det kom att prägla vår familj, som bytte hemspråk till svenska.

Som vuxen har jag upptäckt de österbottniska svenska dialekterna. De fascinerar mig. Mina barn har svårt att förstå de här dialekterna, som har rötter långt tillbaka i tiden och är så olika i olika delar av landskapet. Det här är försvunnet i Sverige.

Österbotten påminner mig också om våra bilresor upp till farmor. Mitt starkaste intryck är de stora, öppna åkrarna med lador utspridda här och där. De stod fram tydligt i det platta landskapet och är ett bestående minne. Jag sörjer när ladorna försvinner.

Vilka utmaningar har du i ditt arbete just nu?

Varje uppdrag medför nya utmaningar i arbetet som arkitekt. Trots lång erfarenhet ställs man alltid inför nya och oväntade situationer. Den största utmaningen för oss i byggbranschen i dag gäller hur vi ska möta klimathotet och hitta nya hållbara lösningar som både beställare och byggare är beredda att anamma. Byggbranschen är en av samhällets största så kallade klimatbovar.

Jag vill anpassa mina lösningar till hållbarhetskraven, undvika betong och främja återbruk och trä. Vid val av högkvalitativt trä har vi i vissa projekt valt trä från Österbotten. Extra roligt då min kusin, som är forstmästare, har koppling till Vasa i sitt arbete.

Vad är livskvalitet för dig?

Svår fråga, men svaret blir nog att känna lycka. Utöver de självklara svaren att ens barn och barnbarn mår bra och trivs med livet, så är livskvalitet för mig en intellektuell tillfredställelse. Samtal och tid för samtal med vänner och familj som ger intellektuell stimulans.

Var samtalen förs har mindre betydelse, men den energi som ofta präglar österbottningar är mycket stimulerande.

Innehåll

Eva-Stina Kjellman

Vätgasen i en nyckelroll ... 4

Förutsättningar av toppklass ... 5

Datanörden som blev flygare ... 6

När drevet går, står Eeva gärna längst fram ... 12

Heimspråttji: Lite österbottnisk dialektgeografi ... 14

Här fostras framtidens hjältar ... 20

Livets bästa tid är nu ... 24

Dubbelörnens anfall ... 30

Ingen vet hur elpriset utvecklas ... 38

Är vätgas vår framtid ... 40

Elnätet klarar inte mer ... 42

Ny app laddar när elen är billigast ... 45

Släkthistorier: Ebba Brahe ... 50

Fokus natur: Järvens återkomst ... 52

Katternö 2 • 2023 Ansvarig utgivare Roger Holm, Katternö Ab, Köpmansgatan 10, 68600 Jakobstad, tel. (06) 781 5300, roger.holm@katterno.fi, www.katterno.fi
Adressändringar Amanda Öst, tel. 044 781 5351, amanda.ost@katterno.fi
Projektledare Svenolof Karlsson, www.storkamp.com Redaktörer Svenolof Karlsson, Sonja Finholm, Susanne Strömberg Layout Gun-Marie Wiis Pärmbild Kasper Dalkarl Tryck Forsberg 2023

Katternötidningen finns också i en nätversion, se www.katternodigital.fi. Gamla nummer av tidningen kan läsas på www.katterno.fi.

Ny regering, nytt program

FINLANDS NYA REGERING tillträdde i juni. Energibranschen har alltid varit starkt politiserad, vilket är rätt naturligt med tanke på att energifrågorna har flerdimensionella betydelser av stor vikt för Finlands säkerhet, försörjningsberedskap, välfärd samt hållbara utveckling.

Energilösningarna är viktiga också för omställningen till det fossilfria samhället, vilket varit huvudfokus i tidigare regeringars program. Kriget i Ukraina har gett säkerhets- och försörjningsberedskapsfrågorna ökad vikt, vilket även avspeglas i det nya regeringsprogrammet.

Bristen på reglerkraft, som uppstår då vind och sol producerar för lite för att upprätthålla vårt elsystem, har länge varit ett problem och det saknar fortfarande sin lösning. Problemet blir allt mera akut i takt med att vind- och solkraften byggs ut.

Kärnreaktorn Olkiluoto 3 har kompenserat för bortfallet av överföringskapaciteten från Ryssland. Fingrids frekvensstyrda reserver har utökats under de senaste åren, men dessa är enbart till för snabb och kortsiktig effektregering när elsystemets frekvens avviker från 50 Hz. Här fungerar batterilager utmärkt.

För effektunderskott som varar i timmar eller dygn krävs andra lösningar. Tekniskt är saken enkel att lösa via gasturbiner eller dieselmotorkraftverk, som snabbt kopplas in då effekt behövs. Då drifttimmarna blir få, spelar bränslet ingen större roll vare sig utsläpps- eller kostnadsmässigt. Även biobränsle kan användas för detta. De viktigaste kriterierna är låg investeringskostnad per tillgänglig effekt, möjlighet till snabb start och garanterad tillgänglighet.

För närvarande saknar vår elmarknadsmodell incitament för denna typ av anläggningar, vilket är orsaken till att vi i dag har effektbrist i vårt system. Fingrid har sedan tidigare några gasturbiner till förfogande, men dessas effekt är inte tillräcklig för att säkra elsystemet.

OLIKA TYPER AV kapacitetsmekanismer har länge diskuterats som en lösning på effektproblemet. De nordiska länderna är i stort överens om att kapacitetsmekanismer behövs.

Den bästa lösningen, teoretiskt, vore ifall principerna kunde utformas gemensamt på europeisk nivå. Detta, om ens möjligt, förutsätter en lång process, vilket gör att mekanismerna troligen kommer att få sin slututformning på nationell nivå och därmed varierar länderna emellan. Här finns en risk för snedvriden konkurrens på elmarknaden.

Vätgasekonomin kan även komma att ha en roll i detta. Nordic Hydrogen Route, den tilltänkta vätgasledningen runt Bottniska Viken som vi lyfter fram på debattsidorna i detta nummer, kan utöver att transportera vätgas även få en viktig roll som stort vätgaslager, dvs. energilager.

ATT INFÖRA kapacitetsmekanismer i vår energimarknadsmodell är ett grannliga arbete. Nuvarande produktionsformer, där investeringsbeslutet har fattats på förutsättningar som rådde vid beslutstillfället, borde inte drabbas negativt. Här gäller det för våra politiker att noggrant lyssna på energibranschen.

Det färska regeringsprogrammet innehåller en skrivning om kapacitetsmekanismer. Vi får hoppas att regeringen kan lägga den besvärsliga starten bakom sig och påbörja det arbete den är tillsatt för.

ROGER HOLM, vd, Katternö

Hur påverkar världsläget din vardag?

Ulf Johansson, Oravais

"Jag tycker att det är bedrövligt att följa med nyheterna och ibland funderar jag vart vi riktigt är på väg. Jag har ett barnbarn som bor i Malaga i Spanien och där har det varit nästan olidligt hett i sommar. Så visst påverkas vi. Samtidigt är det svårt att veta vad man ska göra som enskild medborgare. Jag kunde förstås ha tagit cykeln i stället för bilen till butiken i dag – där får jag bättre mig."

Ida Enbacka, Nykarleby

"Egentligen påverkar det inte alls så mycket – förutom att priserna på det mesta gått upp. Jag tycker att det märks mest på matpriserna, allt har blivit så dyrt. Annars är det nog mest att man läser om det i tidningen. Våra barn är så pass små, så med dem behöver jag ännu inte ta upp så svåra saker."

Eva-Stina Kjellman

Tarja Läspä, Vetil

"Kriget i Ukraina är väldigt oroväckande, och jag märker att jag tänker på det en hel del. Jag följer också med nyheterna i både radio och tv varje dag. Här på hemmaplan är det förstas de stigande priserna som bekymrar. Maten har blivit märkbart dyrare och jag tänker framför allt på mina barn och deras familjer som har hustån."

Jim Snellman, Pedersöre

"Jag jobbar som lastbilschaufför, så det jag funderar mest på just nu är diskussionen om nya bränslen och hur det kommer att påverka branschen. Min åsikt är att dieseln än så länge är överlägsen – åtminstone för tyngre trafik. Elbilar är en del av framtiden, men ännu är allt så osäkert. Att tillverka elbatterier kräver mycket resurser och vad händer med dem när de är förbrukade?"

Vätgasen i en nyckelroll

Med det växande energibehovet och behovet att fasa ut fossila bränslen står Norden inför en enorm utmaning. Vätgas kan spela en avgörande roll, säger **Hans Kreisel**, vd för Nordion Energi.

VID ALMEDALSVECKAN tidigare i år – en samlingsplats för svenska politiker, intresseorganisationer och företag – samtalade jag med en rad aktörer som alla var eniga: de energiutmaningar vi står inför är exceptionella. Samtidigt som vi till år 2045 ska få ner nettoutsläppen av växthusgaser till noll, behöver vi möta upp till samhällets, transportsektorns och inte minst industriernas behov av energi.

I Sverige väntas industrin – med tillverkning av bland annat stål, gödningsmedel och e-bränsle – kräva 65–100 TWh, vilket kan jämföras med den nuvarande svenska elproduktionen på cirka 150 TWh.

Men inte bara det. Med Rysslands invasion av Ukraina blev frågan om självförsörjning *top of mind*. Grön vätgas, fri från fossila källor, kan produceras på flera sätt. Östersjö-kusten har utmärkta förutsättningar för vindkraftsparker där elektricitet genom elektrolys omvandlas till vätgas. Också Sveriges och Finlands skogar utgör en stor tillgång då för-gasning av biomassa skapar bränsle för vätgas.

Genom att använda vind, skog och även vattenkraft till vätgasproduk-

Hans Kreisel

tion har vi möjlighet att till stor del bli självförsörjande.

DET HÄR ÄR bakgrunden till att Svenska Nordion Energi tillsammans med Gasgrid Finland planerar att bygga en 1 000 kilometer lång vätgasinfrastruktur i Bottenviksregionen, från Örnsköldsvik i Sverige vidare till Vasa i Finland. Projektet går under namnet Nordic Hydrogen Route och har potential att överföra i storleksordningen 100 TWh vätgas samtidigt som det bidrar till regionens ekonomiska utveckling.

Fördelen med vätgas, jämfört med exempelvis elledning, är flera. Vätgas kan lagras i rören och användas när behovet är stort. Det är också 2–4 gånger så kostnadseffektivt att transportera energi i form av gas än i form av el. Dessutom är inverkan på naturen minimal: i stället för breda kraftledningsgator transporteras energin i ett metertjockt rör nedgrävt under marken. Ovan mark kan odling och djurnäring fortsätta som förut.

Nordic Hydrogen Route är inget framtidsprojekt. Det är möjligt här och nu. Att bygga gasinfrastruktur går förhållandevis snabbt. Redan år 2030 kan stora delar av nätet vara färdigutvecklat och driftsatt. Som transmissionsnätoperatör, TSO, för det svenska gasnätet har Nordion Energi kunskap och kapacitet att leda utbyggnaden.

DET FINNS SJÄLVKLART utmaningar. I dagsläget saknas i Sverige regelverk och ramvillkor för att utbyggnaden ska kunna ta fart. Här behöver vi snarast insatser från regering och riksdag. Likaså behöver den svenska Energimyndigheten bli färdig med den långsiktiga nationella vätgasstrategin som regeringen gett den i uppdrag att ta fram.

Investeringarna är också stora – för Nordic Hydrogen Route handlar det om cirka 75 miljarder kronor. Europa-

NORDIC HYDROGEN ROUTE

Den planerade rörledningens huvudsträcka går längs Bottenvikens kust från Örnsköldsvik till Vasa, inklusive en förgrening till Kiruna industriområde i Sverige.

Ledningen byggs för att möta en potentiell efterfrågan på 65–100 TWh vätgas i Bottenviken år 2050. Investeringen beräknas till 3,5 miljarder euro, transportkostnaderna för vätgasen anges till 0,1–0,2 euro/kg. Enligt kalkyler skulle rörledningen möjliggöra en investering på cirka 37 miljarder euro i vindkraft och elektrolys.

kommissionen har identifierat Nordic Hydrogen Route som ett potentiellt "Project of Common Interest". Skulle ansökan gå igenom, innebär det betydande finansiella bidrag. Men för det krävs att den svenska regeringen, i likhet med den finländska, tydligt ställer sig bakom satsningen.

De stora investeringskostnaderna gör också att arbetet behöver samplaneras: vindkraftsparker, infrastruktur och industrier måste enas om en väg framåt och börja utbyggnaden samtidigt.

VÄTGAS UTGÖR en viktig del i EU-kommissionens plan "REPowerEU". Genom nära samarbete kan Sverige och Finland leda den nordiska utvecklingen. Men det är viktigt att vi agerar nu. Industrierna behöver sin

energi. Samhället behöver konkreta insatser för ett fossilfritt samhälle. Det nordiska oberoendet behöver stabilitet och trygghet.

Vätgas är inte hela lösningen på energiomställningen. För att klara av de utmaningar vi står inför behöver många aktörer samarbeta och systemet utgöras av flera energislåg. Men vätgasens roll är vital – och kan bli en av Sveriges och Finlands största energisatseringar någonsin.

HANS KREISEL,
vd Nordion Energi

Förutsättningar av toppklass

Förutsättningarna är av global toppklass, säger Gasgrid Finlands vd **Olli Sipilä**. Projektet Nordic Hydrogen Route mellan Vasa och Örnsköldsvik kan öka Bottenviksregionens attraktionskraft och skapa ekonomisk tillväxt och sysselsättning.

BOTTENVIKSREGIONENS potential i fråga om ren el överskrider mångfalt både de regionala och nationella behoven. Det finns utrymme för redan existerande industri att växa och för nyttillkommande affärsverksamhet i väteekonomins kärna. Exempel på produkter är grönt stål, ammoniak, metanol och syntetiska drivmedel.

Genom att kombinera vindkraftsproducerad grön vätgas med biobaserad koldioxid från skogsindustrin går det att producera till exempel gröna fartygs- och flygbränslen eller råvaror för kemikalieindustrin. Nu är rätt tid att identifiera de lokala styrkor som kan läggas som grund. Förutsättningarna är globalt av toppklass!

Energi- och råvarumarknaderna är ofta globala eller starkt regionala. Det är en bra sak också framöver: om solen inte skiner och vinden inte blåser i Finland eller Sverige, kan el och snart även vätgas fås från större marknader. Det ligger bakom att vi vill utveckla en regional infrastruktur och marknad för väte.

Med det minskar risken och investeringsbehovet för producenter och användare, och tillväxten av det nya verksamhetsområdet drivs på. En likvid marknad innebär kostnadseffektivitet och konkurrenskraftigt pris på energin till kunderna. Lokalt betyder det här för människor dessutom möjligheter till lokalt producerade rena drivmedel, nya arbetsplatser och skatteintäkter.

En vätgasinfrastruktur som knyter ihop producenter, förädlare och användare möjliggör också framväxt och samarbete mellan olika slag av aktörer. Om vätgas kan fås från ett nät, kan industriföretagen koncentrera sina investeringar på kärnverksamheten. För vätgasproducenternas del minskar riskerna, när det går att via nätet att hitta en mångsidig kundkrets.

Går det att få tillväxt i de verksamhetsområden som Nordic Hydrogen Route möjliggör, erbjuds också synnerligen intressanta möjligheter för

företagen i teknologi- och tjänstesektorn. De största av dem siktar säkert direkt på exportmarknaden i kölvattnet av de globala vätgasinvesteringarna och drar samtidigt också med sig sina mellanstore och små samarbetsparter. En tillförlitlig och välfungerande infrastruktur lockar också internationella investerare till området.

EN NYCKELFAKTOR i den kommande utvecklingen är samarbete, och sådant krävs både lokalt, regionalt och till och med över nationsgränserna. Det för Gasgrid Finland och Nordion Energi Sverige gemensamma projektet Nordic Hydrogen Route är ett bra exempel på hur varje aktör för sin del kan möjliggöra den positiva utveckling som beskrivits.

Syftet med projektet är att främja Bottenviksregionens attraktionskraft, ekonomiska tillväxt och sysselsättning – och på det sättet en hållbar välfärd under kommande decennier.

OLLI SIPILÄ,
vd Gasgrid Finland

Olli Sipilä

Datanörden som blev flygare

Simon Finne drömde om att bli stridsflygare, men det kom inte på fråga på grund av hans dåliga finska. Efter ett framgångsrikt it-pionjärskap är han i dag stolt ägare till en Vinka, det finska flygvapnets legendariska utbildningsflygplan. Nu väntar nästa stora äventyr: konstflygning.

Simon Finne på väg i sitt Vinka-flygplan från Kronoby flygfält mot Jakobstad i juli i år.
(Tack till Petteri Juola, från vars flygplan bilden togs.)

När jag för tredje gången böjde ett finskt ord fel, frågade läraren: Är du dum i huvudet?

Kasper Dalkarl

”Flygning ger en fantastisk frihetskänsla. Du styr vart du vill och flygplanet lyder din minsta vink”, säger Simon.

Inga digitala rackerier. Tekniken är analog och instrumentbrädan finskspråkig. Eftersom planet samtidigt kan flygas av både flygeleven och läraren, finns instrumenten i dubbel uppsättning.

Simon förbereder tankning av flygplanet. Räckvidden är 800 kilometer, men av säkerhetsskäl behöver flygfärden vara kortare än så.

Underjorden i Jakobstad rörde sig cyberrymdens skuggor. Utanför den bastanta källardörren verkade allt stilla, men bakom den rådde febril verksamhet.

Här – i en övergiven källare på adressen Alholmsgatan 4 – var datanördarnas högborg. Bland nördarna fanns denna berättelses huvudperson Simon Finne. Den väg han senare skulle ta i livet började här.

Det underjordiska nördcentret i Jakobstad har sin egen historia, möjliggjord genom den fiberkabel, som på JNT:s (Jakobstadsnejdens Telefon Ab:s) försorg från 1992 förband staden med Karleby i norr och Vasa i söder, vilket gav fortsatt förbindelse till Helsingfors. Två år senare byggdes Botniakabeln mellan Vasa och Umeå.

Fibern gav en motorväg för snabb kommunikation ut i världen. Utmaningen var att få tillträde till fiberförbindelsen och att lära sig hantera den nya digitala kommunikationstekniken.

Ungdomarna i Jakobstads underjord ordnade saken genom en 10/10 Mbps-koppling till JNT:s hus något tiotal meter bort och en hängiven läroprocess framför datorerna. För att inte göra processen onödigt enkel sprayade många tangentborden med svart färg. Det obligatoriska operativsystemet var inledningsvis Linux.

En regnig sensomarmatt 1996 bildade några av dessa tidiga datanördar det nätverk vars namn i efterhand blivit smått legendariskt:

Shadows of Cyber Space (SoCS), cyberrymdens skuggor. De flesta var i åldern 15-20 år, och källaren på Alholmsgatan blev för många som ett andra hem. Skolan kom inte alltid i första hand.

SIMON FINNE, uppvuxen i Sandsund i Pedersöre, hade två stora intressen: flygplan och datorer. Från barnaåren ritade han flygplan av alla slag, byggde tillsammans med sin far flygplansmodeller i balsaträ, flög små radiostyrda flygplan, drömde om att bli stridspilot.

Sin första dator, en Commodore 64, fick Simon vid 7-8 års ålder. Snart tröttnade han på att spela dataspelen – intressantare var att ta reda på hur de var konstruerade. När det några år senare blev tal om Internet, gav sig Simon ut i denna nya värld, till en början genom ett ytterst begränsat modem.

Så hörde han en barndomsvän tala om den nybildade ”dataklubben”, som påstods ha en direktkoppling till Internet.

”För bra för att vara sant”, tänkte den då fjortonårige Simon, men ryktet stämde. Han godkändes som en tidig medlem i SoCS. Timmarna framför datorn i källaren utvecklade förmågor som inte gick att få under skolektionerna.

Simon berättar hur det kunde gå till:

”Det här var före mobiltelefonernas tid, då det var mycket enklare att fokusera på något som man ville åstadkomma utan att någon störde. Jag hade för första gången lyckats

programmera *texture mapping* [datorgrafik som bestämmer en ytas utseende och beskaffenhet], då plötsligt min pappa kom in i källaren. Jag tyckte att jag nyss hade satt mig framför datorn, men tydligen hade jag varit borta hemifrån 30 timmar i sträck, och föräldrarna hade blivit oroliga.”

SoCS-tiden gav förutom en exklusiv it-kompetens även en vana att kommunicera med hela världen, i regel på engelska. Till detta en sammanhållning som skapades inte bara inom SoCS-kretsen utan också med ett stort antal andra dataintresserade ungdomar på annat håll.

”Det var fantastiskt att som tonåring kunna sitta på fredags- och lördagskvällar tillsammans med likasinnade, i stället för att hålla sig hemma eller hänga på gågatan”, säger Simon.

Hans entreprenörsådra syntes då han som sextonåring, 1999, startade sitt första företag.

”Jag programmerade en lösning för webbbutiker beställd av en startup, Ekoportti, grundad av bland annat forskare på Chydeniusinstitutet. Det blev aldrig någon succé, men idéerna var helt rätt. Vi skulle sälja ekologiska varor online och ha en tjänst för *kimppakyyti*. Vi var bara tio år för tidigt ute.”

”Flera andra lokala kunder nappade sedan på mitt kunderbjudande. Jag lärde mig många läxor som jag senare haft nytta av.”

En händelse som fick livsavgörande betydelse för Simon var ett mejl som den 28 maj

1998 anlände från en dataprogrammerande grabb i samma ålder i Göteborg. Hans namn var Julien Aubert, och han hade upptäckt att en svensktalande kille i Finland precis som han själv var i färd med att programmera dataspel.

HUR GICK DET med skolgången, när Simon tillbringade så mycket tid i grottan?

Riktigt bra. Simon hade det lätt för sig, betygen i matematik, fysik, kemi och naturvetenskaperna var alltid höga. Ibland innebar skolan för lite utmaningar: ”Jag ville hellre bygga mina flygplan och programmera mina spel.”

Det som stack ut i Simons skolbetyg var finska språket.

”I Sandsund pratade precis alla svenska. Också i Jakobstad talade alla jag umgicks med svenska. Och i skolan gick finskundervisningen inte ut på att man skulle lära sig tala finska, utan banka in grammatiken. Jag hittade inte alls någon motivation för det.”

Efter högstadiet gick Simon i stället för det vanliga gymnasiet den så kallade IB-linjen kopplad till Vasa övningsskola. IB står för International Baccalaureate, en universitetsförberedande utbildning där alla ämnen utom modersmålet studeras på engelska.

”Det var mycket fokus på matte och naturvetenskaper och det passade mig superbra.”

Undantaget var fortfarande finskan: ”När jag skulle svara på någon fråga på finsklek-

tionerna hörde jag mig säga till mig själv: Nu säger du nog fel, Simon, du bryter mot någon regel.”

Det ansåg läraren också.

”När jag för tredje gången böjde ett finskt ord fel, kunde läraren ge mig kommentaren: Är du dum i huvudet?”

”Nu i efterhand tänker jag så här: Skulle någon bara ha sagt att jag kunde glömma min dröm om att bli stridspilot, om jag inte lärde mig finska, då skulle min motivation ha varit fixad.”

UPPBÅDET INFÖR militärtjänstgöringen blev ett sanningens ögonblick.

”Jag förklarade att jag ville till flygvapnet och bli stridspilot. Jag togs inte på allvar. Nej du pratar inte finska, så du ska till Nylands brigad.”

I militärutbildningen hamnade Simon på eldlednings- och signalbatteriutbildningen. ”En av de roller som man kunde få var som avståndsmätare för eldledning. Har man en välfungerande stereosyn, kan man med en stereokikare se hur långt borta saker befinner sig. På det testet fick jag full poäng.”

Simon kunde nu ha förklarat att han ville bli avståndsmätare och skulle med det ha haft militärutbildningen avklarad på sex månader.

”Jag sa nej till det. Jag vill ju bli officer.”

Han kom till underofficersskolan på eldlednings- och signallinjen. Sedan antogs

han till officersutbildningen, RUK, där han utbildades till eldledare.

Nu fanns inget val. Simon var tvungen att tala finska även om han bröt mot grammatikreglerna och tungan knöt sig.

”På tre månader i RUK lärde jag mig mer finska än under alla år i skolan. Jag visste att jag gjorde mina grammatikfel, men jag pratade på ändå.”

Han utsattes för en oväntad prövning:

”Alla elever skulle under var sin vecka agera som elevchef för batteriet. Jag bad att få ha den rollen mot slutet av kursen, så jag skulle hinna öva upp finskan. Chefen var förstående och sade ’visst’. Men när listorna över elevcheferna kom upp på väggen, stod mitt namn först.”

”Efter avklarad kurs erkände chefen att han hoppats att jag inte skulle klara uppgiften, så att han skulle kunna skicka hem mig direkt efter första veckan och slippa slösa tid på en elev som inte kunde finska.”

EFTER RESERVOFFICERSUTBILDNINGEN blev Tekniska högskolan i Otnäs nästa etapp. Simon såg framför sig en bana som forskare i kvantfysik, det ämne som intresserade honom allra mest. Detta förutsatte att han fick plats på den krävande utbildningslinjen i teknisk fysik.

”Jag antogs inte och valde i stället linjen för telekommunikation. Men kände snabbt att det inte var min grej.”

Simon kunde knappt tro sina ögon: flygvapnet auktionerade ut sina Vinka-plan.

Bild privat

Teresa och Simon med sonen Roberto, som ledigt växlar mellan fem språk.

Genom sin programmerarkamrat Julien kände Simon till Göteborg och stadens värnkommerade tekniska högskola Chalmers. Här antogs Simon hösten 2003 till utbildningen i just teknisk fysik.

Planen var att snabbt studera färdigt och sedan flytta hem till Finland igen.

Simon fick en eminent lärare i kvantfysik-professorn Lars Brink, som bland annat satt i Nobelkommittén. Kontakten med Julien inte bara återknöts, utan fördjupades.

”Också Julien började studera teknisk fysik på Chalmers, på samma årskurs. Vi var båda ganska tävlingsinriktade och diskuterade i förväg ämnet och antagningskraven, eftersom teknisk fysik ansågs vara det svåraste studieämnet.”

Flygardrömmen hade Simon kvar. I studie-

staden fanns Aeroklubben i Göteborg, en av Sveriges största flygklubbar. I maj 2004 tog Simon sin första flygktion. Två år senare var flygcertifikatet klart.

VID DET LAGET började Simon åter jämkna sina framtidsplaner.

”Det var ganska kostsamt att ta flygcertifikat, så jag började ta olika jobb vid sidan av studierna. Småningom insåg jag att jobbuppdragen intresserade mig mer än det långsamma livet på universitetet.”

2008 grundade han det egna företaget Loopon, som i korthet utvecklar och levererar it-system som mäter kundnöjdheten inom besöksnäringen. Simon hade vid det laget tre tentor kvar till sin examen på Chalmers.

Affärsverksamheten i Loopon utvecklades efterhand, Simon anställde en handfull medarbetare. Som för varje entreprenör var tillvaron fylld av arbete, införsäljning, kundmöten och ständigt nya frågeställningar som måste hanteras.

För vännen Juliens del hände att han för ett år flyttade till Rom för att arbeta för FN:s World Food Program. Här lärde Julien känna en trevlig italienska. En vacker dag fick Simon inbjudan till parets bröllop i Rom.

Bröllopet blev avgörande inte bara för Julien, utan också för Simon. Under bröllopfesten kom han i samspråk med en av de italienska gästerna, Teresa. Efter en dejt med henne i Rom följande dag, i maj 2010, var också Simon fast.

Det nyförälskade paret testade först att bo i Rom, men fann staden för stökig. Nästa anhalt var Göteborg, ”inte så populärt hos en italienska som var van att se solen varje dag”. Slutligen valde de Barcelona.

Ingen av dem var för jobbets skull bunden till en särskild ort. Teresa är internatio-

nellt verksam som ekonomiforskare, och för Simon är huvudkontoret beläget där han själv är.

I SEPTEMBER 2018 blev så Simon pappa. Det utmanade Simons 24/7-liv som vd och företagsutvecklare.

”Jag insåg jag att det bara inte funkade att vara företagare och förälder samtidigt. Jag kände att jag ville ha tid för att helt enkelt vara pappa.”

Från dag ett som entreprenör hade Simon sett som ett mål att i något skede sälja sitt företag: ”Det ligger i entreprenörskapet. Man vill starta någonting, bygga upp det och sälja det.”

I slutet av 2019, precis innan pandemin, köptes Loopon av en australiensisk koncern. Simon arbetade kvar i företaget som anställd hos de nya ägarna.

Pandemin ställde så snabbt allt på huvudet. Resenäringen råkade i existentiell kris, branschföretag gick i konkurs. Loopon var under pandemiåren den enda vinstdrivande delen av koncernen, men till sist tvingades de australiensiska ägarna rikta in sig på nya affärsområden.

”I samråd fattade vi ett beslut om att försöka sälja Loopon en gång till. Vid årsskiftet 2022/2023 fick bolaget nya ägare, svenska SAYP Group.”

Simon är fortfarande vd för Loopon men utan eget ägande i bolaget. I dagsläget går Loopon bättre än någonsin.

TILLBAKA TILL SIMONS dröm, den om att få flyga. Även om han inte fick bli stridspilot, så kanske han ändå skulle kunna flyga också annat än vanliga småplan?

Simon beskriver sig som fosterländsk. Han nämner att han alltid lyssnar på republikens presidents nyårstal och deltar i alla repöv-

Gun-Marie Wiis

Simon med bevis på att planet godkänns för flygning. Strax därefter gör han sin premiärtur i Kauhava.

ningar han kallas till, trots att de för utlandsboende är frivilliga. Då försvarets regelverk inte tillåter reseersättningar till och från Barcelona, betalar han resorna själv.

En övning som Simon minns särskilt väl genomfördes 2014, då han var i beredskap i Finlands NATO Response Force-trupp (i samarbetsprogrammet Partnership for Peace) och utvärdering av verksamheten gjordes av NATO.

”Det här sammanföll med att Ryssland invaderade Krim och blev en påminnelse om hur viktigt det är att vi i Finland samarbetar med övriga västmakter.”

Följande år deltog han – nu befördrad till löjtnant – i en två veckor lång övning med finska, svenska och polska trupper och USA:s marinkår.

”Vi bodde en vecka ombord på det amerikanska landstigningsfartyget USS San Antonio och besökte också det brittiska helikopterfartyget HMS Ocean. Extra roligt för mig som flygintresserad.”

I BARCELONA GICK Simon med i den lokala flygklubben, men hittade inte mycket tid för flygning. I fjol nådde honom emellertid en nyhet.

”Det finska flygvapnet var på väg att sälja ut sina återstående exemplar av skolflygplanet Vinka. Ett klassiskt flygplan, bland de bästa av sitt slag i världen, byggt av Valmet i 30 exemplar.”

I auktionen köpte Simon det sista planet, byggt 1982, samma år som han själv föddes.

”Det här var verkligen att förverkliga en dröm. Vinka är ett väldigt speciellt flygplan, helt mekaniskt och analogt [frånsett den senare installerade GPS-utrustningen]. Det är väldigt känsligt i spakarna, konstruerat särskilt för konstflygning.”

Flygplansaffären blev klar den sista oktober 2022, och samma dag flögs Simons Vinka från flygvapnets hangar i Tikkakoski till flygfältet i Kauhava, där ett av flygvapnets skolförband var förlagt fram till 2014.

DEN GÅNGNA SOMMAREN har ett nytt kapitel inletts i Simons historia. Efter en minutiös genomgång blev hans flygplan, servat av det lokala bolaget Vintageplanes Oy, licensierat i slutet av maj. Ett oväntat hinder övervanns i sista stund.

”Dagen innan Traficom skulle inspektera flygplanet insåg jag att vi missat att ta fram det registernummer, som måste vara fäst på planet. Graphics i Jakobstad löste det här åt mig på 15 minuter. Ett annat exempel på vilken service ett lokalt bolag kan ge!”

Premiärflygturen, i sällskap med en tidigare stridspilot, inskränkte sig på grund av

Kasper Dalkarl

Drömmen förverkligad. Simon vid det egna flygplanet i riktig flygardräkt, till och med med fallskärm på ryggen.

stark sidvind till höjden en meter.

”Men planet fungerade perfekt, två dagar senare flög jag det till flygfältet i Kronoby, och under sommaren har jag hunnit med många underbara flygturer.”

En augustihelg förverkligades en annan dröm helt oplanerat.

”Jag blev omedd att delta i en flyguppvisning i Kauhava med min Vinka och kom då att bo på den gamla förläggningen för stridspiloter. Så tjugo år efter det negativa beskedet på uppdraget fick jag till sist uppleva just den miljö där jag skulle ha kunnat utbilda mig till stridspilot.”

Av olika praktiska skäl håller Simon tills vidare sitt flygplan i Finland i stället för att flyga det till Barcelona. Med stor förväntan ser han fram emot nästa steg: att ägna sig åt konstflygning.

Sådan kräver en behörighet kopplad till flyglicensen och förutsätter en genomgången kurs. En sådan har Simon redan gått i Barcelona, men förändrade regelverk gör att han nu hoppas på en ny utbildningsmöjlighet i Finland den kommande sommaren.

Till sist ett exempel på hur språkinläring kan ske. Simons och Teresas son Roberto, snart fem år, talar i dag fem språk flytande: svenska med pappa, italienska med mamma, engelska som familjespråk, katalanska med kompisarna i Barcelona och spanska, som är det andra gångbara språket i staden.

Det betyder att Roberto är den mest språkkunniga i familjen, utan att ha pluggat en enda grammatikalisk regel.

SVENOLOF KARLSSON

Eeva Lehtimäki är chef för samhällsredaktionen på MTV3.

När drevet går, står Eeva gärna längst fram

Eeva Lehtimäki

Vem: Journalist som sedan 2019 leder samhällsredaktionen på tv-kanalen MTV3. Bor i Helsingfors tillsammans med sin man, grafikern och illustratören Vesa Lehtimäki. Parets son har precis flyttat till en egen studielägenhet.

Bakgrund: Uppvuxen i Ylivieska, flicknamnet var Mikkonen. Har studerat statskunskap och har en magisterexamen från Jyväskylä universitet.

Gillar att: Njuta av lediga dagar, gå på promenad med familjens borderterrier Martti och att se på film – familjens gemensamma intresse. I källaren finns en egenbyggd hemmabio. I tonåren var hon aktiv idrottare och under studietiden tävlade hon bland annat på FM-nivå i truppergymnastik med föreningen Jyväskylän Naisvoimistelijat.

Aktuell som: Har lett många aktualitets- och valprogram på MTV3 och har därmed ofta synts i tv-rutan hemma hos många finländare.

”Hur ser det ut med nästa veckas presidentgrej, har vi allt bokat?”

Mitt i efterdyningarna av ett ovanligt turbulent riksdagsval håller Eeva Lehtimäki och hennes redaktion sakta på att ändra kurs, med sikte på det kommande presidentvalet.

Än så länge bjuder den nya regeringen på rubriker, men senast efter årsskiftet kommer nästa val att vara på allas läppar. I korridoren i Pöllölaakso – MTV3:s nybyggda flaggskepp i Vallgård i norra Helsingfors – nämns namn som Mika Aaltola, Olli Rehn och Alexander Stubb. Eeva Lehtimäki håller koll på nomineringarna – dels för att vara först ut med nyheter och dels för att kunna börja planera intervjuer.

Morgonprogrammet Huomen-ta Suomi är precis slut och kollegan och programledaren Jesse Kamras kommer ut ur studion och hinner byta några ord med chefen. Fokus är hela tiden framåt, på nästa sändning. Nästa nyhet.

”Presidentvalen är bäst, de engagerar hela befolkningen på ett sätt som inget annat lyckas göra.”

EEVA LEHTIMÄKI ÄR journalist med över tjugo års erfarenhet av tv-journalistik. Det är ofta hon som leder valdebatter och gör de tyngre intervjuerna och aktualitetsprogrammen. Sedan några år tillbaka är hon chef för politik- och samhällsredaktionen på MTV3.

Tillsammans med sitt team på åtta journalister håller hon koll på vad som händer inom den inhemska och globala politiken och ekonomin – en uppgift som inte varit alldeles enkel de senaste åren. När hon utnämndes hade Antti Rinne precis avgått och efter det har de stora nyhetshändelserna avlöst varandra.

”Men oavsett hur stressigt det är, så är det här jag hör hemma. Jag tröttnar aldrig på känslan och pulsen när något stort är på gång.”

Det som hon däremot allt oftare tröttnar på – och faktiskt också stänger av – är debatten som pågår i sociala medier och i olika debattfora.

”Vi har nått en punkt där det är ok att slänga ur sig vad som helst i anonyma fora, saker som du aldrig skulle säga åt någon ansikte mot ansikte. Ibland när jag läser de kommentarer jag själv

får blir jag bara så trött. Det är okej att påpeka faktafel eller annars ge konstruktiv kritik, men det mesta är slask.”

Att synas i tv-rutan gör henne till ett villebråd för allehanda tyckare. Att hon dessutom är kvinna, vass och kunnig gör inte saken bättre.

EEVA LEHTIMÄKI HAR alltid haft ett stort intresse för samhällsfrågor. Redan i gymnasiet hemma i Ylivieska visste hon att det här är något hon vill jobba med, hon gillade historielectikerna och modersmål. Under studietiden i Jyväskylä byggde hon upp en grund som enligt henne är a och o om man vill jobba med journalistik.

”Bred allmänbildning, goda kunskaper i hur samhället fungerar och så många olika språk som möjligt – det rådet brukar jag ge åt unga studerande.”

Ett sommarjobb på en nationell nyhetsredaktion innebär att du genast kastas ut i hetluften. När de ordinarie journalisterna är på semester är det vikarierna som får bevaka allt från presidentbesök till Nato-toppmöten.

”Men i sommar var jag faktiskt

på stand by på ett helt annat sätt än tidigare, redo att rycka in i fall regeringen hade fallit. Valrörelsen var tuff, men att efterdyningarna skulle bli så här pass svåra trodde nog ingen.”

EEVA ÄR FÖDD i Vaala i Norra Österbotten, men när hon var liten flyttade hela familjen till Ylivieska. Det var pappans jobb på statsjärnvägen som förde dem dit. Här växte hon upp och gick i skola. Hon pratar varmt om en trygg barndom i ett litet samhälle där alla kände alla – på gott och ont. Hon var aktiv friidrottare och gymnast, men drogs också till musiken.

”Det bästa vi visste var att trycka in oss i en bil och köra till Tuiskula i Nivala. Då på 1980-talet var det här riktigt stort, alla stora inhemskas band uppträdde i Nivala.”

Efter att hon själv började studera i Jyväskylä fick pappan ett nytt jobb inom järnvägen och hennes föräldrar flyttade. Även hennes syster och närmaste vänner bor numera på annat håll och banden till hemstaden är därför inte längre så starka.

Men Ylivieska har en speciell plats i Eevas hjärta. Och bland

hennes gamla klasskamrater är hon nu kändisen från tv, som de fick träffa på gymnasiet klassträff för ett antal år sedan.

”Själv har jag aldrig tänkt på mig själv på det sättet. Mitt mål har aldrig varit att få synas, det är journalistiken jag brinner för.” Allra bäst trivs Eeva alltså när det drar ihop sig till val och de stora direktsända tv-debatterna. Där kommer hennes erfarenhet väl till pass. Oavsett hur detaljerade manus en direktsändning har kan vad som helst hända. Programledarna måste hela tiden vara beredda på att styra sändningen åt ett visst håll.

”Min bästa egenskap är att våga och kunna lyssna, och reagera.”

Bekvämligheten framför kameran kom naturligt. Eeva Lehtimäki gillar att skriva, men redan under studietiden var det ljud och bild som lockade. Hon var aktiv i studentkårens egen radiokanal – där hon och studiekompisen Arto Nyberg ofta hördes i etern – och så småningom började hon göra inslag för lokalradion, och efter en sommar på Yle var hon fast.

EEVA LEHTIMÄKI ÄR övertygad om att journalistiken har en

Sedan början av året finns MTV3 i nya utrymmen i Pöllölaakso i stadsdelen Vallgård i Helsingfors. Eeva Lehtimäki visar den nya studion där bland annat morgonprogrammet och nyheterna sänds.

Eeva Lehtimäki om..

...att vara chef: Det här är en ny roll för mig, och jag försöker få in så mycket journalistik jag bara kan mellan allt administrativt arbete. Min viktigaste uppgift är att skapa förutsättningar för mitt team att göra ett så bra jobb som möjligt. Jag tror på ett tydligt ledarskap och kräver att mina medarbetare är pålästa och väl förberedda.

...samhällsklimatet i Finland: Det är tufft just nu, men samtidigt tror jag att det är viktigt att en gång för alla tvätta byket och vädra alla åsikter. Annars kan vi inte gå vidare.

...en intervju jag minns: Jag fick möjlighet att intervjua president Sauli Niinistö tidigare i sommar när han uttalade sig om regeringen och rasismryktena. Det kändes som en viktig intervju med ett tydligt budskap om att vi behöver vara måna om vårt internationella rykte. För ovanlighetens skull hade vi dessutom gott om tid för intervjun.

...sin egen framtid: Just nu är jag glad att vara tillbaka i nyhetsjournalistiken. Efter en kort session på en marknadsföringsbyrå och ett par år med eget konsultbolag insåg jag hur mycket jag saknar nyhetspuls. När MTV3 ringde och erbjöd mig chefsjobbet var jag genast redo att återvända. Det här är också en yrkesmässig utmaning för mig som aldrig tidigare haft en chefsroll.

*** När de nationella journalistpriserna delades ut år 2021 var Eeva Lehtimäki nominerad till årets chef. Enligt motiveringen finns det få journalister som är bra chefer – och tvärtom – men juryn konstaterade att Eeva har fått bra feedback i båda rollerna: ”Hon har en klassisk nyhetsnäsa och gläds när hennes redaktörer lyckas.”**

SONJA FINHOLM

Peter Slotte ger exempel på vad en enda fras kan ha att berätta om de österbottniska dialekterna.

Lite österbottnisk dialektgeografi

FÖR MÅNGA ÅR sedan medverkade jag i ett tv-program om våra dialekter. Bland annat skulle jag utforma en fras som sedan skulle översättas till olika dialekter. Min konstruktion kom att lyda så här:

Vår hund har grävt ner ett gammalt ben bredvid björken.

Orden valdes med tanke på de skulle fånga in ett maximalt antal lokala särdrag.

Här några kommentarer baserat på en färsk rundfråga på Facebook, som gav över hundra svar.

ORDFÖRRÅDET I TEXTEN är inte särskilt intressant; *hund*, *gräva*, *gammal*, *ben* och *björk* ingår vårt allmänsvenska ordförråd och är urgamla germanska arvord. Intressantare är den varierande utformningen i fråga om uttal, böjning och ordföljd.

Som man kan vänta sig är Karleby/Nedervetil-versionen den mest påfallande varianten: *Honde vår: r ha grävd ne: r en gambelan bein breive bjerttsi*. Här görs det ingen skillnad mellan genus: både *hund*, *ben* och *björk* har en genus i dialekten.

Också adjektivböjningen är förenklad: adjektivattributet **gammalt** har en form på *-an (gambelan)*, en form som i andra nordösterbottniska dialekter kombineras med maskulina substantiv. Redan i granndialekten i söder, Kronobymålet, böjs attributet enligt huvudordets genus: *i gambeli bein*, *in gambelan hond* och *in gambelin bjerk* heter det enligt språkets lagar.

I sydligare dialekter (Korsholm och söderut) ser det lite annorlunda ut med *it gammalt (gambelt) bein*, alltså med *-t*-former av adjektivet.

OBJEKTET FÖR VÅR hunds grävande är ett gammalt **ben**. De olika formerna av ordet är språkhistoriskt och dialektgeografiskt belysande. Alla mina informanter anger att ordet uttalas med diftong, vilket är att vänta, eftersom ju hela svenska Österbotten har bevarat fornsvenska diftonger (i till exempel *bein*, *bröut* och *gröit*), ett av våra älderdomligaste språkdrag med rötter i förhistorisk tid. I södra Finland finns diftongerna bara ställvis kvar.

Diftongen i *ben* uttalas *ei* inom området Karleby—Malax jämte Lappfjärd och Sideby. I övriga södra Österbotten (Malax—Närpes) används ett öppnare uttal, som brukar återges med *äi*.

INLEDNINGSDORDEN "vår hund" har för det mesta återgivits med *hondn vår: r (våran, våra, vår: n)*, alltså med possessivpronomenet placerat efter substantivet och böjt enligt dettas genus. Traditionellt ställs ett possessivpronomen före huvudordet bara när det är betonat, alltså *vår hund*.

Så var det redan i fornsvensk tid och likadant är det i våra dialekter, men ett antal kommentarer tyder på att systemet kanske håller på att förändras; utformningen *vår: r hond* och dylikt med standardsvensk ordföljd förekommer i svar från Jeppo, Korsholm, Petalax och Lappfjärd.

ÖVERSÄTTNINGARNA av *har grävt* varierar i hög grad. Till en del beror detta på att *gräva* kan böjas antingen starkt eller svagt. I fornsvenskan var verbet starkt och kunde böjas på samma sätt

som *fara*. Senare har det övergått till svag böjning: *gräva*, *grävde*, *grävt*.

I mellanösterbottnisk dialekt finns rester av den gamla starka böjningen kvar, med preteritum *gro: v* och supinum *grivi*. Enligt mina rapportörer har hunden *grivi* bara i Oravais och Vörå. På alla andra håll har den *grävt*, med ett uttal som är mycket varierande.

Jag nämner ett par typer: *grävd* har sin tyngdpunkt i norra Österbotten, *grä: vd* i mellersta och södra Österbotten och *gr(i): vd* i södra Österbotten. Olika varianter har noterats av mina informanter, till exempel *greod* (Karleby), *greävd* och *gre: ft* (Malax).

OKSÅ "BJÖRK" GER mycket att fundera på. *Ordbok över Finlands svenska folkmål* använder två parallella uppslagsformer, *björk* och *bjärk*. För Österbottens del kommer *bjärk* i första hand. Enligt dialektordboken verkar beläggen med *ö*-vokal representera ett nyare språkbruk.

I mitt material uppges *ö*-former från Pedersöre, Munsala, Oravais,

Korsholm, Petalax och Lappfjärd. Här är det väl standardsvenskan som har spelat in. Normalformen i bestämd form singularis är *bjärttjen* och liknande. Den rapporteras från Kronoby i norr till Lappfjärd i söder.

"BJÖRK" HAR FEMININT genus (liksom trädbeteckningar i allmänhet) och har alltså mestadels den regelrätta slutartikeln *-en*. I mellersta Österbotten lyder den bestämda formen däremot *bjärttjin*. Ordet böjs alltså på samma sätt som till exempel det maskulina *bark* (med den bestämda formen *barttjin*).

Det här sammanfallet har gjort det svårare att hålla isär maskulinum och femininum, vilket säkert har bidragit till den pågående övergången från femininum till maskulinum i samma trakter.

I Terjärv och Esse bortfaller *-n* i den bestämda formen av feminina ord, i stället öppnas slutljudet. Resultatet blir alltså *bjärtsä*. Den radikala förenklingen av genus-systemet i Karleby och Nedervetil har lett till *bjärttsi* som historiskt sett är en neutrumform.

UTTALET MED TJE-ljud av olika slag är resultatet av så kallad norrländsk förmjukning, vilket bland annat innebär att *k* har övergått till ett tje-ljud framför en främre vokal. Fenomenet har i Sverige varit vanligt ända ned till Mellansverige och är allmänt också i norskan. Svaren på min österbottniska enkät är samstämmiga: den bestämda formen av *björk/bjärk* uttalas genomgående med förmjukning.

RESULTATET AV MIN hund-/rundfråga visar att de österbottniska dialekterna lever ett friskt liv, även om en och annan nymodighet tränger sig på.

PETER SLOTTE

Peter Slotte, tidigare huvudredaktör för den finlandssvenska dialektordboken.

Några gåtfulla dialektord

Kå:lå, fris:k och hä:v får sin förklaring i denna upplaga av Peter Slottes dialektutredning.

KÅ:LBAND

TVÅ ORD SOM jag funderat på ända sedan mina barnår i Karleby är "kå:lå" och "kå:lbånd" med betydelseerna 'pärla' resp. 'pärlhalsband'. Jag insåg tidigt att orden inte kunde höra ihop med vare sig det kortvokaliska *kol* (för då skulle sammansättningen ha fått formen "kålaband") eller växtbeteckningen *kål*, som ju uttalas med lång vokal. I mitt arbete med *Ordbok över Finlands svenska folkmål* (FO) blev jag lite klokare och kom till att ursprunget ska sökas långt i söder, nämligen i ordet *korall*.

Svenska Akademiens stora ordbok (SAOB) satte mig på spåret. I ordbokens redovisning för gamla skrivformer av ordet hittas nämligen bland annat formen *korl* 'korall' från 1500-talet. Benämningen på halssmucket skrevs *korelbånd* i fornsvenskan, senare har bland annat formen *korlaband* förekommit. Uppslagsformerna i FO har därför blivit de etymologiskt riktiga *korla* och *korlbånd*.

Korallen är ingen pärla, men bearbetade stycken av korall har länge använts som halsband. Dagens österbottniska "kålbånd" består av pärlor av skiftande ursprung: äkta eller odlade pärlor, trä- eller plastkuler – eller kanske rentav stycken av äkta korall.

FO:s arkivmaterial visar att orden har en överraskande begränsad spridning. Motsvarigheter fanns i äldre svenska, men i dag är orden gångbara bara i nordligaste svenska Österbotten.

"FRISK" HAR TVÅ vitt skilda huvudbetydelser i våra dialekter. Den vanligaste överensstämmer med den allmänsvenska, alltså 'inte sjuk, rask, kry'. Mer påfallande är *fris:k* som – använt om en maträtt – har betydelsen 'obetydligt saltad, saltfattig, alltför lite saltad'. Den här betydelsen förekommer särskilt i norra svenska Österbotten, och ordet uttalas då med lång vokal. När *fris:k* har sin mer "normala" betydelse är vokalen vanligtvis kort.

Frisk är ett medeltida inlånat tyskt *vrisch* med betydelsen 'färsk, ny'. Det kunde användas om bland annat matvaror som var färska och inte konserverade genom exempelvis torkning, rökning eller insaltning. "Friskt kött" var alltså mer eller mindre nyslaktat och osaltat kött.

Rietz dialektlexikon från 1867 noterar **friskmat** från Kvevlax, "färsk mat som ej smakar af salt". En fortsatt betydelseutveckling av *fris:k* till 'saltfattig, alltför lite saltad' är inte särskilt sökt. Sammansättningen **friskvatten** (uttalat med långt i) nämns i FO från Munsala, Replot och Korsnäs. Betydelsen är 'sötwater'

(i motsats till mer eller mindre salthaltigt havsvatten).

Med ledning av SAOB:s olika betydelsemoment kan man skissera utvecklingen också för det allmänsvenska *fris:k*: ny, färsk, obegagnad → som äger sin naturliga beskaffenhet, som är i gott skick, ofördärvad → som är vid god hälsa, kry, rask. Andra och lika naturliga utvecklingar har gett upphov till ordets mångskiftande betydelser i dagens svenska.

KOMMER VÅRT "HÄV" från finskan, undrar en läsare. Det finska *häävi* har ju

samma betydelse och används liksom det svenska *häv* i nekande uttryck med betydelsen '(inte) särskilt bra' och liknande. Den finska ordboken *Kielitoimiston sanakirja* belyser språkbruket med frasen *Eipä ole häävi asunto*, vilket rätt väl råkar motsvara FO:s språkprov *intt e he na hä:vin stygo* som jag antecknade i Terjärv för många år sedan.

Den andra frasen i den finska ordboken lyder *Ei heidän toimeentulosta kovin hääviä ole* som har en nära motsvarighet i FO:s *ti hadd intt e så hä:ft*, också det från Terjärv.

Det finlandssvenska *häv* kan användas om företeelser av skilda slag, och också om personer: *an je int nain he:v arbiska:r* (Vörå), *e va int na he:ft me fötjensten* (Korsholm). Ordet är allmänt i finlandssvenskt språk men nämns inte i de vanliga standardsvenska ordböckerna. Den historiska ordboken SAOB säger att det numera är ovanligt och "bygdemålsfärgat".

Svaret på frågan är negativt: *häv* är av nordiskt ursprung; finskans *häävi* är inlånat ur svenskan. *Häv* förekom redan i fornsvenskan, där med bland annat betydelsen 'duktig'. I fornisländskan hade *hæfr* betydelsen 'användbar, nyttig'. I norska dialekter används *hæv* 'duktig, rask, nyttig, förträfflig'.

Etymologin är inget problem: *häv* är bildat till verbet *hava* och har ursprungligen helt enkelt angett att någonting är värt att ha.

PETER SLOTTE

AN JE INT NAIN HE:V ARBISKA:R.

lokala krafter

Mikael har koll på terrängen

Eva-Stina Kjellman

Mikael Peldan

- Terrängplanerare på Herrfors Nät.
- Jakobstadsbo, bor i ett hus på Hällan.
- Hustrun bor på Åland, och där tillbringar han en del av sin lediga tid.
- Gillar fotboll och missar sällan Jaros matcher. Tycker om att vandra i naturen och att fiska, allra helst med nät. "Men det blir tyvärr allt mer sällan, jag gillar inte att fångsterna förstörs av sälar."

LÄNGS KRONOVÄGEN i Jakobstad finns en lång rad träpinnar med gula markeringar. Längre fram har Herrfors montörer spärrat av ett område och en grävmaskin är i full gång.

"Vi bygger en ny ringmatning längs 20-kilovoltslinjen här i området. Luftledningarna grävs ner och samtidigt byter vi ut belysningen mot moderna armaturer. En ny transformator ska också installeras."

Det berättar Mikael Peldan, som är terrängplanerare med Jakobstad som ett av sina ansvarsområden. På hans bord finns också planeringen i Maxmo och Oravais.

Med jämna mellanrum är han på plats för att kolla att allt går enligt planerna – ibland ser verkligheten nämligen inte ut som på kartan. Just här finns till exempel en bergknalle precis där en väg är inritad.

"Den vägen blir knappast verklighet, så vi drar i stället linjen längs en stig en bit

lektrigäng

längre bort, vilket är betydligt enklare än att börja spränga. Men som du hör finns det berg även här", säger han medan grävmaskinsentreprenören förbereder ännu ett dike för de nya kablarna.

Det är alltså den här typen av planering Mikael Peldan ansvarar för – att se till att arbetet i terrängen går så smidigt som möjligt. Till hans roll hör också att ha kontakt med markägarna och ingå avtal med dem. Innan montörerna rycker ut informerar han alla som berörs.

"De flesta är glada när vi hör av oss, eftersom det ofta innebär en förbättring av något slag. Men visst kan markfrågor också vara en känslig sak och ibland för-

Med hjälp av gps-instrumentet kan Mikael Peldan kolla om planeringen överensstämmer med verkligheten.

knippat med konflikter. Oftast slutar det ändå med att vi kommer överens."

PLANERINGEN ÄR i dag helt digital. Men Mikael Peldan minns tiden när man mätte med långa måttband, tog ut enstaka koordinater och ritade markeringar på en papperskarta.

"Nu har jag all data här", säger han och plockar ut en gps-apparat ur bilen – samma typ av mätinstrument som bland annat lantmätare använder.

Med instrumentet kan han kolla olika kartor, planer och satellitbilder, och kontrollera tomtgränser och fastighetsbeteckningar. Efter att planerna gjort sitt är det Mikael Peldans uppgift att undersöka om planen går att genomföra.

"Det blir ungefär halva tiden inne på kontoret och halva ute i terrängen. Jag tycker om att arbeta utomhus, men efter många år som linjemontör är det också roligt med variation. Under vintrarna är det mera planering, så då blir det förstås fler timmar framför datorn."

STARKSTRÖM HAR ALLTID varit Mikael Peldans grej. Efter grundskolan sökte han in till yrkesskolans ellinje och har sedan dess varit branschen trogen. Först på Jakobstads energiverk, som det då hette, och senare på Herrfors.

"I 29 år arbetade jag som linjemontör, men fick för fyra år sedan möjlighet att få en tjänst som terrängplanerare. Jag gillar mitt jobb, det är en fin kombination av frihet under ansvar."

SONJA FINHOLM

När Jakobstad sade nej till tidernas affär

FÖR PRECIS 100 år sedan, sommaren 1923, hänfördes en fråga för avgörande till stadsfullmäktige i Jakobstad. Skulle staden tacka ja till ett erbjudande att köpa ett väl förberett vattenkraftsprojekt, nämligen vid Björkfors i Esse å i Lappfors.

Med två aggregat på vardera 325 kilowatt skulle vattenkraftverket

även vid lågvatten kunna leverera så mycket el som Jakobstad behövde. Frågan om vattenkraften hade varit uppe förr, men varje gång hade beslutsfattarna i Jakobstad tvekat.

Det framhölls att Björkfors låg väldigt långt borta från staden, över 30 kilometer, och framför allt frågades om det inte fanns billigare alternativ.

Beslutet med rösterna 12-7 och fyra nedlagda blev att inte diskutera vattenkraftfrågan vidare, utan satsa på en dieselmotor i Jakobstads elverk.

Björkforsprojektet köptes i stället av bröderna Albäck i Terjärv. Kraftverket i Björkfors, öppnat 1931, blev en stor framgång och beskrevs snart som "Österbottens Imatra".

Nu går Siv i passion

Det Siv Granqvist inte vet om Herrfors är knappast värt att veta. Under fyrtio år i huset har hon sett det lilla elbolaget utvecklas till en stor koncern.

Efter över fyrtio år i huset kan Siv Granqvist nu titulera sig passionär.

Siv Granqvist

Vem: Född, uppvuxen och bosatt i sin gamla hemgård i Norrby, Kronoby.

Familj: Make och två barn med familjer. Har sex barnbarn som hon ofta och gärna umgås med och skjutsar till olika hobbyer.

Gillar att: Läsa, resa och hålla sina språkkunskaper vid liv. Pratar svenska, finska, engelska och gör sig också förstådd på tyska och franska. Efter en kurs i grekiska sitter också de viktigaste fraserna på det språket.

Aktuell med: Gick i sommar i pension efter fyrtio år som ledningens sekreterare – Executive Assistant – på Herrfors.

SOM UTEXAMINERAD studentmerkonom från utrikeshandelslinjen i början av 1980-talet hade Siv Granqvist föreställt sig att arbeta med stora internationella bolag.

"Men det närmaste export jag har kommit är att sälja el till Terjärv", säger hon skämtsamt.

För Siv är ett leende aldrig långt borta, och hennes sociala förmåga har tagit henne till ställen dit få andra haft tillträde. Lika enkelt som hon minglar med energibolagschefer skaffar hon sig nya vänner under semesterresor. Hon har blivit bjuden på ett indiskt bröllop av en taxichaufför och planerat fredsträd tillsammans med unga aktivister på Bali.

"Men jag trivs lika bra med att sitta på isen utanför fjällbyn i Härjedalen och bara stirra på pimpelhålet hela dagen. Eller titta på myrorna ute på sommarstugan i Kronoby."

SIV GRANQVISTS KARRIÄR på det lokala elbolagskontoret Herrfors i Kållby fick sin början när dåvarande chefen Sven Sohlström behövde en kontorist. Då i början av nittonhundraåtti-talet hade företaget ett tiotal anställda och ett par tusen kunder. Siv skrev protokoll, hade hand om telefonväxeln och skötte olika kontorsuppgifter – i princip

samma arbetsuppgifter som hon hade ända fram till pensioneringen.

Men utgångsläget de senaste åren har varit ett helt annat.

"Det har varit enormt spännande att följa utvecklingen inom bolaget och branschen. Jag har fått följa med på en verklig kunskaps- och utvecklingsresa."

Under senare tid har hon haft fem olika bolag i Katternögruppen och en koncern att hålla reda på. Antalet kolleger och kunder har tiofaldigats, och många av de uppgifter hon skött har i dag utvecklats till egna avdelningar – som kundbetjäningen, faktureringen, elbalanshanteringen och marknadsföringen.

Siv har också arrangerat personaldagar, fortbildningar och kurser och koordinerat styrelsemöten och resor.

"Arbetsuppgifterna har varierat, men egentligen har min uppgift alltid varit att hjälpa mina arbetskamrater att göra ett bra arbete och fatta rätt beslut."

När stormar orsakat omfattande elavbrott har Siv sett till att montörerna ute på fältet fått kaffe, smörgåsar och torra kläder. Eller så har hon suttit i driftcentralen och svarat i telefon. När det stormat kring bolaget på ett annat plan, och de anställda av olika orsaker fått ta emot osaklig kritik, har hon vårdats med dem.

"En sak jag gärna vill få fram är att alla arbetsuppgifter är lika viktiga. Jag brukar jämföra en arbetsplats med en symfoniorkester. Så länge allt går som det ska är det knappast någon som lägger märke till den som håller i triangeln. Men om han slår fel, då märker alla det."

SIVS ENGAGEMANG SYNS också utanför arbetet. Under många år drev hon och hennes man ett jordbruk vid sidan om det övriga arbetet. Det som började med ett par får utvecklades först till en fårfarm och senare ett till ett fullskaligt fähus med över hundra oxar.

"Det var en tuff, men också väldigt givande tid. Ända tills vår son tog över jordbruket jobbade både min man och jag dubbelt."

Nu ser hon fram emot att få hinna stanna upp. Prata en stund längre med de bekanta hon träffar i butiken, utan att behöva rusa i väg någonstans. I höst blir det också några veckor på Kreta, där paret Granqvist har gamla bekanta – precis som de har på många andra håll i världen.

"Egentligen går jag inte i pension, jag går i passion. Eller rättare sagt, jag fortsätter leva passionerat, men med lite annat fokus", säger Siv Granqvist.

SONJA FINHOLM

Vad håller du på med?

Jag checkar planet inför starten.

Det där är väl ett militärflygplan?

Precis! En Fouga Magister, sådana som förr fanns vid Kauhava flygfält. När piloterna övade, flög de här över stup i kvarten.

Men vad är på gång?

Vi ska ta en bild av flygplanet precis när det flyger över vårt hus.

Hur menar du?

Farfar styr flygplanet, medan jag låter drönarkameran ta ett foto av planet uppifrån. Det kan bli en fantastisk bild! Det gäller bara att samarbeta.

Nu strax är det rätt läge för att ta en bild!

FEM, FYRA, TRE, TVÅ, ETT - NU!

NEJ!!

VILKEN OLYCKA!

WARNING: Om farfar och farmor skulle flyga med drönare på det här sättet nära en flygplats, skulle de göra något strängt förbudet. Drönare får **ALDRIG** flygas i närheten av riktiga flygplan. Då kan det gå som på bilden.

Och vi som förberedde allt så noga...

Men titta, det blev faktiskt ett foto!

En sådan bild har ingen tagit förr!

Emil Snellman och Oliwer Nygård
testar vattenslangen.

Här fostras framtidens hjältar

Hjälmarna och skyddskläder är en självklarhet när juniorerna går igenom utrustningen i släckningsbilen. Sak efter sak checkas av, för att allt säkert ska fungera när larmet går.

Erik Snellman tar på sig byxorna, stövlarna och jackan. Till sist också hjälmen med brandmannaklubbens emblem och sitt eget namn.

”Det är viktigt att juniorerna redan från början får känna sig som en av oss. De har riktig utrustning och egna skåp i omklädningsrummet”, säger Jan-Ole Haglund, avtalsbrandman och ungdomsledare i Larsmo Brandmannaklubb.

Jan-Ole är så gott om uppvuxen på brand-

stationen i Larsmo. Hans pappa Bo-Erik var aktiv i kåren och nu fostras tredje generationen Haglund. Yngsta sonen Sam är junior, äldsta sonen Benjamin är avtalsbrandman medan 18-åriga Emma är ungdomsledare och blev klar med grundkursen för avtalsbrandkårister tidigare i sommar.

Kursen omfattar 72 timmar undervisning och innehåller allt från räddningsverksamhet och släckningsteknik till första hjälp-kunskaper.

Emma ser fram emot sitt första riktiga uppdrag. Det kommer att vara spännande, medger hon, men samtidigt är det precis det hon övat inför ända sedan hon var liten. Som utbildad närvårdare har Emma också en inblick i vården, men ingen vet hur man reagerar i ett skarpt läge.

”Viktigast är att försöka vara så lugn som möjligt. Mycket av det vi gör handlar om att bemöta människor”, säger hon.

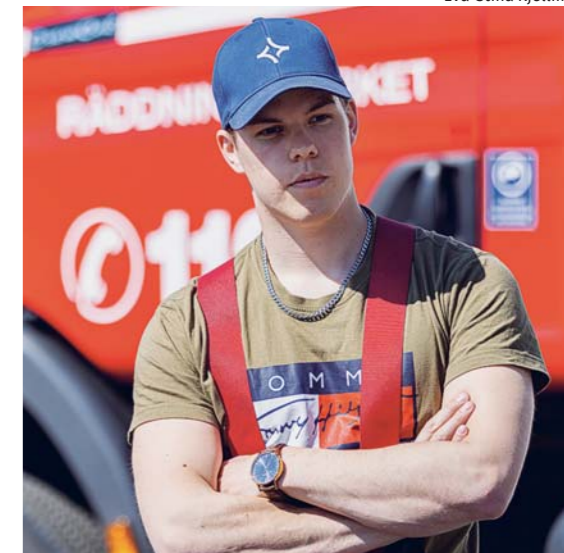
Larsmo Brandmannaklubb deltar i om-

Juniorerna får vara med om veckogenomgången. Oliwer Åkerlund och Ivar Östman för protokoll.

Emma Haglund har varit aktiv i Larsmo Brandmannaklubb ända sedan hon var liten. I dag är hon själv ungdomsledare och avtalsbrandman.

Magnus Olsen uppskattar gemenskapen i föreningen och möjligheten att kunna hjälpa andra.

Larsmo brandmannaklubb

Vad: En av två avtalsbrandkårer i Larsmo. Den andra är Bosund Frivilliga Brandkår.

Vem: Alarmavdelning med 22 avtalsbrandmän, plus en ungdomsavdelning. Föreningens ordförande är Tuomas Keränen.

Organisation: Räddningsverksamheten är från och med årsskiftet en del av Österbottens välfärdsområde, medan ungdomsavdelningen drivs av föreningen.

Aktuella med: Har nyligen flyttat in i nyrenoverade utrymmen på industriområdet i Holm. Fastigheten hyrs av det kommunala fastighetsbolaget Rönnliden Invest.

Larsmo Brandmannaklubb har nya utrymmen i Holm.

Ungdomsledare Jan-Ole Haglund instruerar. Han trivs med ungdomarna och brinner för att lära dem både teknik och medmänsklighet.

Avtalsbrandkårer

- En frivillig brandkår som har ett avtal med det regionala räddningsväsendet om att utföra olika typer av räddningsuppdrag mot en avtalad ersättning.
- Är en del av det officiella räddningsväsendet och deltar i släcknings- och räddningsverksamhet samt i olycksförebyggande arbete.
- Sköter räddningsuppgifter på ett geografiskt område som omfattar cirka 90 procent av Finlands yta. Cirka 46 procent av finländarna är bosatta inom detta område. I de större städerna fungerar avtalsbrandkårerna främst som ett stöd för yrkesbrandkårer och som reserv.
- Har även en uppgift som reserv vid undantagsförhållanden och för befolkningsskydd.
- Avtalsbrandkårerna deltar i cirka 46 procent av räddningsväsendets årliga larmuppdrag.
- Hur verksamheten organiseras varierar mellan regionerna. Från och med 2023 är räddningsväsendet i Jakobstadsregionen en del av Österbottens välfärdsområde. Avtalsbrandmännen är anställda direkt av välfärdsområdet, medan föreningen driver övrig verksamhet (bland annat ungdomsavdelningen och annat frivilligarbete).

Källa: Räddningsväsendet i Finland, Finlands Avtalsbrandkårens Förbund

Avtalsbrandkårerna i siffror

- 700** avtalsbrandkårer.
- 70 000** larmuppdrag per år.
- 33 000** brandkåriste, varav 15 000 är utbildade och larmdugliga.
- 1 070** avtalsbrandkåriste är verksamma inom Österbottens välfärdsområde.

Källa: Räddningsbranschens Centralorganisation

Eva-Stina Kjellman

kring 40 utryckningar per år. Det är fråga om bränder, trafikolyckor och andra situationer där assistans behövs.

”Utmaningen för vår del är skärgården. Under sommaren fördubblas invånarantalet i kommunen, men lyckligtvis går det ofta ganska lugnt till ute till sjöss. Men om olyckan är framme är vi snabbt i väg, vi har vår räddningsbåt stationerad i hamnen i Kackur, bara två kilometer från stationen”, säger Jan-Ole Haglund.

UNGDOMSAVDELNINGEN har femton platser och just nu är det kö till dem. Intresset för verksamheten är stabilt, och med den nyinvigda stationen i Holm har intresset ökat.

”Tyvärr kan vi inte ta emot fler än så per säsong. Vi vill att den här hobbyn ska vara gratis för alla familjer, så det är förstas en resursfråga. Även tillgången till ledare påverkar, men för tillfället har vi en handfull väldigt aktiva och duktiga ungdomsledare”, säger Jan-Ole Haglund.

Juniörerna har inte bara äkta brandmansutrustning, de får också vara med när bilarna och räddningsutrustningen går igenom. Varje vecka kontrolleras allt enligt en bestämd lista — fordonen, utrustningen och tekniken.

Just den här dagen får de äldre juniörerna testa motorsågarna och övriga verktyg, medan de yngsta kollar att släckningsbilen och vattenslangen fungerar som de ska. Samtidigt får de en lektion i hur utrustningen ska hanteras.

Att vara brandman kräver god fysik. Mot-

tot är att tröjan aldrig ska vara torr efter ett övningspass.

”Håll i hårt och var beredd på att det rycker i slangen när vi öppnar kranen”, säger Magnus Olsen och instruerar Erik Snellman och Emil Snellman.

De är båda tio år, minimiåldern för att få vara med. Magnus Olsen började också som junior, och har precis som Jan-Ole och Emma gått vidare först till ungdomsledare och sedan till ordinarie avtalsbrandman. Den stora skogsbranden i Kalajoki sommaren 2021 blev hans första riktigt stora uppdrag. Då var pulsen rätt hög, medger han.

”Då kände jag att det här minsann är på riktigt, och att vi gör ett viktigt arbete. Det som driver mig är tanken på att få hjälpa andra och göra nytta. Jag trivs också med barnen och ungdomarna, att kunna ge dem en vettig fritidssysselsättning.”

SEXTONÅRINGARNA Oscar Keränen och Axel Finnilä säger att brandmannaklubben är den bästa hobbyn.

”Det är bra träning, många av övningarna är fysiskt tuffa. Men samtidigt lär vi oss också en massa annat.”

Verksamheten följer riktlinjerna för den nationella ungdomsverksamheten. Räddningsbranschens Centralorganisation har tagit fram utbildningsmaterial för juniörer i olika åldrar och med olika erfarenhetsgrad. Det ordnas också gemensamma läger och tävlingar.

”Ibland deltar vi i de nationella evenemangen och ibland ordnar vi egna. Nu i sommar hade vi till exempel ett eget mi-

Eva-Stina Kjellman

Att testa vattenslangarna hör till veckorutinerna.

niläger i form av en natt på brandstationen. Juniörerna var här i ett dygn och sov över i stationen”, säger Jan-Ole Haglund.

BRANDKÅREN är en manlig bransch. Under årens lopp har en handfull tjejer varit med, men just nu är Emma den enda. Hon hoppas att fler ska hitta hit.

”Jag tror att det behövs både män och kvinnor i det här yrket. Vi har olika styrkor och olika sätt att bemöta folk.”

Under tiden har juniörerna blivit klara med släckningsbilen — allt är redo för nästa alarm — och de får ta en paus. I kafferummet på andra våningen plockar någon fram en högtalare och snart dunkar det av Käärjäs Eurovisionslåt ”Cha cha cha”.

Gemenskapen är viktig. Att vara frivillig brandkårist är mycket mer än en hobby, Jan-Ole Haglund beskriver det som en livsstil.

”Vi vet inte hur många av de här ungdomarna som fortsätter i vuxen ålder, men förutom den tekniska kunskapen försöker vi också ge dem förutsättningar för att bli ansvarsfulla medborgare. Det här är kunskaper de ska kunna ha nytta av hela livet.”

SONJA FINNHOLM

Jan-Ole Haglunds swot-analys över ungdomsverksamheten inom brandmannaklubben

Livets bästa tid är nu

Merja Göös och Gunder Carlstedt blev ett par redan efter första träffen. Hemmatomten i Jakobstad är deras sommarparadis.

I idyllen på Kråkholmen i Jakobstad lever **Merja Göös** och **Gunder Carlstedt** just nu sin bästa tid. En gång var Merja så nära döden som en människa kan komma. Med sällsynt envishet har hon återerövat livet och är i dag en synlig profil i Hjärnförbundet.

”Vid första mötet viskade jag till min syster att här kommer min blivande man”

”Nog är hon speciell. Ingen grå landstrykare precis”, säger Gunder om sin hustru Merja.

Jan Sandvik

Husvagnen från 1972 är viktig. Här får Merja de bästa drömmarna.

Solen gassar för fulla muggar i Jakobstad. Merja Göös, 72, och Gunder Carlstedt, 74, solar sig på sin bakgård i stadsdelen Kråkholmen. På gården står ett kaffebord, en blombänk och en gunga som sett bättre dagar. I gungan sitter Gunder medan Merja demonstrerar den lilla husvagns-bubbla från 1972 som står intill.

Hon har en gång målat husvagnen med båtfärg och själv dragit åt varenda skruv i den. Inne i bubblan har Merja nyss bytt till romantiska vita gardiner. Sängen pryds av ett nätt ljusrött täcke.

”På sommaren sover jag i husvagnen. De bästa drömmarna får man i naturens sköte”, säger Merja.

Den lilla gula tvåvåningsvillan i skogs-brynet är Gunders barndomshem. Vi följer en stund skogsdjurens livfulla leverne: hackspetten hamrar med näbben på en ihållig trädstam, tre ekorrar skuttar spektakulärt från en tallgren till en annan. Gunder har fäst en lång käpp mellan två träd så att ekorrarna lättare kan ta sig fram.

Merja börjar långsamt att gå mot ekorrarna med ett kex i handen. Hon talar till

dem med ömsint tonfall. Ekorrarna saktar farten och börjar lyssna med huvudet på sned. Men de vågar ännu inte komma riktigt nära.

”De här är unga, inte samma ekorrar som har kommit till oss de senaste fyra åren. Dem brukar jag mata ur händerna”, säger Merja.

Senare på sommaren kommer tama igelkottar för att smaka på Merjas håvor, som hon lägger ut till dem dagligen. Det djurvänliga paret saknar då och då fortfarande sin döda tax, Inkeri, som levde till sexton års ålder.

EN AROMATISK KAFFEDOFT sprider sig. Bordet är vackert dukat. Där finns skärgårdsbröd, skepparost och skinka. Merja och Gunder har förmågan att koppla av. De saknar inga resor till södern. Hemma är bäst.

”Bakgården är vår oas. En plats där vi njuter av livet. Här syns förresten inga pengar, har du märkt det? Här levs mer än det städas”, klagör Merja.

Bokstavligen menar hon att städning är en bisak i en tillvaro som inte kommer i repris.

Fast ändå... Till Merja kom den i repris. Det skedde för 19 år sedan. Då hade Merja och Gunder hunnit vara tillsammans i åtta år. Men låt oss spola tillbaka till deras första möte.

”Kollisionen” dem emellan inträffade i Karleby för 27 år sedan. Saken var klar redan vid första handslaget.

”När Gunder kom emot mig viskade jag till min syster, som då var med mig, att här kommer min blivande man. Jag är en intuitiv person och vet i allmänhet genast om något är rätt eller fel. Det gäller också människor.”

Gunders lugna framtoning talade till den temperamentsfulla Merja.

”Det jag tyckte om hos Merja var att hon var livlig och kreativ. Nog är hon speciell. Ingen grå landstrykare precis. Emellanåt dock en gnutta knepig. Då gäller det bara att inte ta illa vid sig”, förklarar Gunder med ett leende.

Småningom flyttade Merja från Lappo till Gunder i Jakobstad. Gunder arbetade i förmansställning på Jakobstads vattenverk, som rörmokarmästare. Merja började arbeta som frisör i sin nya hemstad. Om somrarna semestrade de till sjöss. Om vintrarna

drog de till Lappland, för att pilka och åka snöskoter.

NÄR MERJA FYLLT 53 levde hon en egenföretagares bråda vardag som mor till fyra vuxna barn och barnbarn. Gunder och Merja har inga gemensamma barn.

Hemma i Kråkholmen pågick en renovering som Merja deltog i, med följd att hon fick en planka i huvudet. Resultatet blev tinnitus.

”Det visade sig att blodtrycket var högt. Enligt läkaren kunde mitt huvud explodera vilket ögonblick som helst. Nå, inte hann jag tänka på sådant. Jag bara jobbade så håret fladdrade.”

Emellertid kom den stund då hon knäppte händerna och sa till sig själv: ”Gode himmelske fader, ge mig en paus, åtminstone lite tid att dra efter andan!”

Till slut vägrade kroppen samarbeta. En vårdag i april 2004 fick Merja en underlig huvudvärk. Smärtan var olidlig. Hon fördes till akuten och skallen röntgades. Allt såg normalt ut och Merja skickades hem. Följande dag gick hon till jobbet för att frisera kunder på ett äldreboende.

Där small det så våldsamt i huvudet att Merja bara skrek. Benen vek sig under henne. Det svartnade för ögonen och hon förlorade medvetandet.

Ambulansen var snabbt på plats. I ilfart fördes Merja till Tammerfors universitetssjukhus och opererades omedelbart. Diagnosen var en aneurysmblödning på en utvidgning av hjärnpulsådern. En aneurysm är i många fall dödlig. Den kan utvecklas utan symptom under flera år. Högt blodtryck och försvagade blodkärl hör till sjukdomsbilden.

GUNDER MINNS för alltid dagen då Merja blev sjuk.

”Merjas väninna Eeva ringde och berättade vad som hänt. Jag gav mig genast i väg till Tammerfors. Merjas barn och barnbarn åkte efter mig i egen bil”, berättar Gunder. Under bilfärden virvlade frågorna runt i hans huvuds. Vad hade egentligen hänt?

”Jag var nog lika ångestfull som ovetande när jag körde till Tammerfors.”

Mötet med Merja på intensivavdelningen var motsägelsefullt. Marja tycktes vara på

gott humör och log mot honom. Även om hon var kopplad till elva slangar såg läget inte så kritiskt ut.

”Men sedan tittade Merja konstigt på mig och undrade korthugget vad jag hade för ärende? Hon kände inte igen mig”, berättar Gunder.

De två första dagarna avgjorde hur Merjas tillstånd skulle utvecklas. Lyckligtvis gick det mot det bättre. Men inte genast. En rad allvarliga överraskningar väntade.

EFTER NÅGRA DAGAR kom Merja ihåg vem Gunder var.

”Hon sa på sitt typiska sätt: ’Hör du Gunder, jag fick en hjärnblödning, men det ska nog snart ordna sig igen.’ Hela hon andades positivism”, säger Gunder.

Men så, omedelbart efter sin operation, fick Merja både en stroke och en hjärnhinneinflammation. Under en tid i respirator var hon helt borta.

Hur i all världen råkade alla dessa svåra sjukdomar drabba en och samma människa? Det förklarade läkarna inte.

”Till mina närstående meddelade man i

”Nuförtiden är jag tacksam för allt, till och med för min sjukdom”

Merja och Gunder saknar inga resor till södern. Hemma är bäst, och den bästa tiden är nu.

Gunder och Merja är båda händiga och har fullt upp att göra på sin tomt på Kråkholmen.

Jan Sandvik

stort sett bara att jag knappast skulle klara livhanken. Enligt statistiken var mina överlevnadschanser 3/15.”

Så mycket närmare döden kan en människa inte komma.

”Vi fick egentligen inte någon information av läkarna. Det undrar vi över ännu i dag. Först i efterhand förstod vi hur allvarligt allt hade varit”, berättar Gunder.

AV DE TVÅ MÅNADERNA på tre olika sjukhus har Merja bara vaga minnen. Från Tammerfors universitetssjukhus fördes hon till Vasa centralsjukhus. Därefter till Malmska sjukhuset i Jakobstad.

På den tiden förvärvsarbetade Gunder ännu. Efter jobbet bar det ofta av till Vasa för att hälsa på Merja.

”När jag gick med Merja i rullstolen i sjukhusets omgivning kom tanken att hon kanske skulle bli sittande i rullstol resten av livet. Merja däremot tänkte hela tiden positivt och klagade inte över något”, säger Gunder.

Tillfrisknandet gick inte jämnt framåt. ”När sköterskan tog ett blodprov frågade jag vad hon egentligen hade för sig. Innan sköterskan hann svara, slog jag henne i ansiktet med knytnäven. Efter det fick jag en spruta i rumpan och lugnade ner mig”, berättar Merja.

Mer eller mindre komiska situationer uppstod, som en gång när Merjas dotter var på besök på sjukhuset.

”Jag frågade henne var mina piller fanns. Dottern började undra och sa att jag ju inte använde några piller. Till det ska jag ha svarat att jodå, mina preventivmedel.”

”Jag hade tydligen rentav förklarat saken så, att det vet man ju aldrig om inte en stilig kirurg skulle komma gående emot mig i korridoren? Så visst borde preventivmedlet vara i ordning”, säger Merja med ett skratt.

Ibland var läget ett helt annat. Merja kunde i ångest slita slangarna av sig. Då måste hon spännbältas.

MERJA HADE STOR tur. Hon överlevde som genom ett under. Men rullstolen gillade Merja inte.

”Jag steg ur den på skrangliga ben och försökte gå medan jag stödde mig mot sjukhusets väggar. Ibland låg jag på golvet.”

Efter två månader skickades Merja hem tillsammans med en rollator.

”Jag tänkte inte börja använda mig av den. Jag var ju bara 53 år gammal!”

”Jag var från första början klar över att Merja skulle komma att göra allt för att rehabilitera sig. Alltså var det ingen överraskning att hon dumpade rollatorn”, kommenterar Gunder.

Merja anser att hon inte fick tillräckligt med stöd och vårdtjänster och att inte heller FPA hjälpte till.

”FPA räknar med tre invaliditetsklasser. Jag hör till den första: den som inte får stöd. Jag är förstås glad över att inte tillhöra den andra eller den tredje klassen. Men även vi som hänförs till den första invaliditetsklassen kan behöva stöd och rehabilitering”, menar Merja.

Värst var enligt Merja att vårdpersonalen inte stöttade henne mentalt när nöden var stor.

”Någon borde ha talat om vad som hänt mig. Jag skulle ha behövt en lugnande person vid min sida. Läkarna gjorde sitt bästa, men det stannade vi det.”

TILLBAKA I HEMMET drabbades Merja av depression, en följd av sjukdomen. Depressionen tärde på självkänslan.

”Alla som får en sådan här sjukdom drabbas av depression i varierande grad, det är klart. Livet förändras så radikalt. Det förstärker ingen som inte har upplevt det själv.”

”Merja fick en lätt afasi och stammade en aning i början. Vissa ord mindes hon inte alls”, berättar Gunder.

Han jobbade då fortfarande i sin tjänst, men hjälpte Merja så mycket som möjligt.

”Merja sov fortfarande när jag gick till jobbet vid sjutiden. Där undrade jag ofta om hon alls skulle vakna. Det gick nog tre år innan jag slutade vara orolig”, säger han.

Gunder lade en plankstump på golvet så att Merja skulle kunna balansera på den och träna upp sin förmåga att gå på egen hand. Men Merja ville inte ha för mycket hjälp.

”Jag är ganska envis. En som inte alltid gillar att någon börjar ge råd. När man klättrar i träd, måste man göra det själv.”

ETT ÅR EFTER insjuknandet bröt Merja isolationen. Till att börja med gick hon med käpp.

”En del trodde säkert att jag var berusad, eftersom jag gick så vingligt. Jag lät det inte störa mig.”

Snart tog Merja ytterligare ett jättesprång framåt. Hon hoppade nämligen upp på en cykel. Gunder höll på att tappa hakan. Läkaren hade inte gett tillstånd till något sådant. Men Merja bestämmer som sagt själv över vad hon gör. Med en stor svart hjälm på huvudet trampade hon på som vilken cyklist som helst så att däck skrek i kurvorna.

”Det hade inte hjälpt om jag så bundit henne vid stolen”, konstaterar Gunder.

Något av det viktigaste anser Merja vara att hon på ett tidigt stadium började hjälpa andra som fått dåliga erfarenheter av olika

rehabiliteringsåtgärder.

Ett viktigt steg var att utbilda sig till erfarenhetsaktör både hos Hjärnförbundet och organisationen OLKA, som organiserar kamratstödsverksamhet på volontärbasis vid sjukhusen

Merja tog tåget och gav sig oförväget i väg med käpp och resväska till utbildningen. Seminarier arrangerades runtom i Finland. Det gjorde henne gott. Att hjälpa andra hjälper en själv, vet Merja.

Gunder vande sig vid att skjutsa Merja till Hjärnförbundets arrangemang.

”Det gjorde jag gärna. Där såg jag många som var illa där. Jag kände en väldig tacksamhet över att Merjas hälsotillstånd blivit så mycket bättre”, säger han.

Under många år har Merja nu också hjälpt patienter på Malmska sjukhuset i hemstaden.

EFTERHAND BLEV MERJA en synlig profil inom Hjärnförbundet.

Den vägen blev hon 2018 delaktig i föreställningen ”Använd hjärnan! (fi. ”Aivot narrikasta!”) om hjärnhälsa i vetenskapscentret Heureka. Utställningen, som var ett tvåårigt samarbete mellan Hjärnförbundet och Heureka, fick Merja redogöra för sin sjukdomshistoria i digital form. Utställningen har senare visats även i Tyskland.

För sex år sedan dök en intressant annons upp på Facebook. En castingfirma sökte medhjälpare till Klaus Härös film ”Okänd mästare”. Merja tycker om att spela teater och var redo för nya äventyr.

”Jag fick en roll som konstkritiker och framträdde i fyra scener i filmen”, upplyser Merja med glänsande ögon.

Att finnas med på film höjde självkänslan rejält. Merja klarade galant av sin roll och övervann sin rädsla för att uppträda.

Merja var även med i Tommi Korpelas stjärnspäckade miniserie ”M/S Romantic”, som bland annat visats av Yle.

”Jag spelade en roll som bröllopsgäst, njöt av att få klä ut mig vackert, sminka mig och sätta upp håret.”

Merja har även synts i reklam på teve fyra gånger, senast i en reklamsnutt för Snellmans köttbullar.

MERJA ÄR TACKSAM för att hon nu mår så bra. Men det tog femton år att återhämta sig.

”Till symtomen hör fortfarande små utmaningar för mitt minne. Mitt tal störs av en lätt afasi. Jag tappar ofta saker”, sammanfattar Merja med tilläggskommentaren ”men det är inte så farligt.”

När Merja var 26 år dog hennes egen mor

Jan Sandvik

bara 56 års gammal av just en hjärnblödning. Eftersom samma sjukdom uppträtt i två generationer har Merjas alla fyra barn testats, lyckligtvis utan att samma disposition hittats hos dem.

Men denna ettriga och uthålliga kvinna tar ingenting för givet.

”Jag vet ju aldrig när jag vaknar på morgonen om jag har fast mark under fötterna. Men jag stiger upp och prövar. Nuförtiden är jag tacksam för allt, till och med för min sjukdom. Mitt motto är att livet är här och nu. Jag lever verkligen min bästa tid just nu!”

Är Merja rädd för döden efter en sådan här erfarenhet?

”Det är jag inte. Döden är säkert samma sak som sömn. Och sömn är lite grann som död.”

”Egentligen märks Merjas sjukdom inte längre. Vi njuter av livet och är tacksamma för varje ny dag”, säger Gunder.

TILL LIVSKVALITETEN HÖR att gå tillsammans på teater och på konserter.

Bägge två är händiga. Merja syr och stickar nästan alla sina kläder själv. Till och med av gardiner blir det snygga kläder. På väggen till vindstrappan har Gunder hängt omkring 60 olika slidknivar, hälften av egen tillverkning.

Gamla föremål har de gott om. På väggen sticker bland annat en hundra år gammal röd telefon ut. I sitt rum har Merja en gammaldags frisorstol. Hon klipper fortfarande håret på några av sina vänner. Och så förstås Gunders hår.

Paret framhåller vikten av att vardera parten får tid för sig själv, lämnar plats för den andra att syssla med sitt eget.

Enligt Gunder har Merjas insjuknande bidragit till att relationen fördjupats. De har lärt sig att sätta värde på små vardagliga saker — som frukostar på bakgården.

Tyvärr kvarstår en kronisk smärta i Merjas fot. Gunder har lovat att massera den varje dag, så att hon slipper ta värktabletter.

Kan man visa att man bryr sig om varandra på ett vackrare sätt?

”Det är väldigt viktigt, Gunder, att också du framträder i den här historien”, förklarar Merja.

”Jaha du. Och jag som kom med i det här för din skull, för att stötta dig. Egentligen hade jag tänkt hålla mig i bakgrunden”, svarar Gunder.

SUSANNE STRÖMBERG

Dubbelörnens anfall

The painting 'Anfall' by Edvard Ista shows a young woman with blonde hair, wearing a white dress and a red belt, holding a large, thick book. The book's cover has the word 'LÄSEBOK' (reading book) written on it. A large, dark brown eagle with its wings spread is attacking the book, with its talons gripping the pages. The background is a dark, stormy sky with swirling clouds. The overall mood is one of struggle and resistance.

Med den ryska dubbelörnens anfall på Suomi-
jungfrun – genom Februarimanifestet 1899 –
skulle finnarna göras till ryssar en gång för alla.
Motståndet blev emellertid kompakt, och Öster-
botten stack ut som ett motståndsnäste. De tre
herrar som ledde förryskningen dödades alla
i attentat.

Edvard Ists berömda målning "Anfall" från 1899. Den ryska dubbelörnen, en symbol för kejsar-
makten, försöker slita lagen ur händerna på Suomijungfrun. Tavlan förbjöds av censuren, men
reproducerades och spreds i stor skala över Finland i olika format. I notiser berättas att polisen
gjorde razzior hos bokhandlare på jakt efter återgivningar av motivet.

”Så uppstodo angifvare och spioner, som försvade sig med att de tjänade regeringen”

Februarimanifestet skrivs under av kejsaren Nikolai II, som lutar sig mot bordet, därtill övertalad av från vänster Konstantin Pobedonostsev, under 25 år överprokurator för Heliga synoden, krigsministern Aleksej Kuropatkin, ministerstatssekreteraren för finländska ärenden Vjatjeslav von Plehwe och Finlands generalguvernör Nikolai Bobrikov.

Som storfurstendöme inom Ryssland sedan 1809 hade Finland behållit sina svenska grundlagar och ett stort utrymme gavs att fatta beslut på nationell grund. Mot slutet av 1800-talets fick ett snävt nationalistiskt synsätt emellertid grepp om den ryska makteliten. Finland skulle till sist och en gång för alla göras ryskt.

Utnämningen av den hårdföre Nikolai Bobrikov till finländsk generalguvernör i augusti 1898 varslade om onda tider. Bobrikov försäkrade visserligen att han skulle respektera Finlands lagar och rättigheter. Men bara om dessa ”inte stod i strid med Rysslands intressen”.

En proposition om en ny värnpliktslag hade då lagts. Finlands egen militär skulle avvecklas och ersättas med värnplikt inom den ryska armén. Finländska soldater skulle alltså kunna skickas ut i Rysslands krig. Då Finlands lantdag avvisade förslaget, signerade kejsaren Nikolai II i februari 1899 ett manifest som berövade lantda-

gen möjlighet att behandla frågor av ”riksintresse”. Vad som var ett riksintresse bestämde tsaren.

Februarimanifestet har beskrivits som en statskupp. Nikolai II bröt mot konstitutionen och sin regentförsäkran.

Kejsaren troddes — inte utan grund, har historikerna senare visat — vara vilseförd av sina rådgivare, vilket gav anledning till den stora protestadress, under tecknad av 522 931 personer på tio dagar, som Nikolai sedan vägrade ta emot.

Hur man såg på saken i Vasa framgick då Bobrikov besökte staden i juni 1899. Vid järnvägsstationen fanns inga nyfikna och gatorna låg öde. Inte en enda officiell representant för staden eller länet mötte vid stationen. Förnärmat lät Bobrikov läxa upp Vasa läns guvernör Gustaf Axel von Kothen för försumlighet.

Fruktade vapendragare hade Bobrikov i ministerstatssekreteraren för finländska ärenden Vjatjeslav von Plehwe, krigsministern Alek-

sej Kuropatkin och Konstantin Pobedonostsev, överprokurator för den administrativa kyrkliga makten. De nämnda finns alla med på bilden här upptill.

Pobedonostsev sammanfattade att grundfelet i den västerländska kulturen ligger i rationalismen, parlamentarismen, onödig folkbildning och en föreställning om människans goda natur.

HUR ILLA DET VAR i Finland hade Bobrikov sett själv under en studieresa: ”Icke på en enda post i landet har jag påträffat ryska män.” Inga tidningar i landet stödde den ryska regeringen. ”Det förekom mig, som gjorde jag en resa genom något utländskt land.”

Steg för steg drev Bobrikov nu genom sitt förryskningsprogram. En förordning om värnplikt gavs grundlagsvidrigt. Församlingsfriheten inskränktes. En övergång till ryska som administrationspråk inleddes. Ryssar började utses till finländska ämbeten, i strid med regeringsformens bestämmelse

om att ämbetsverken skulle befolkas av ”inhemske män”.

Till detta bland annat skärpt uppsikt över universitetet och kraftigt ökad censur. Tidningspressen förbjöds att på något sätt kritisera förryskningsmanifestet.

I februari 1900 började avdelningar av det ryska gendarmeriet förläggas till Finland. Med det infördes ett system för övervakning, angiveri och spionage.

FÖRSÖKEN ATT GÖRA finländarna till ryssar mötte varierande reaktioner: undfallenhet, passivt, aktivt och till sist även väpnat motstånd.

Det gammalfinska partiet förespråkade långtgående eftergifter. Dess inflytelserike företrädare Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen (född som den helt svenskspråkige Georg Zacharias Forsman i Vasa) tog tillfället i akt att driva fennomansk språkpolitik: i princip stödde det finska partiet den inhemska regeringen, det svenska partiet däremot var ett separatistiskt överklassparti, förklarade han.

Det finska partiet splittrades dock i gammalfinnar, som höll fast vid en undfallenhetslinje, och ungfinnar, som hänvisade till konstitutionen och förespråkade passivt motstånd. Finlands arbetarparti, som grundades just vid denna tid (juli 1899), förklarade att målet var ekonomisk och social frigörelse för Finlands arbetarbefolkning, men att ”grundförutsättningen härför är bevarandet och skyddandet av Finlands nationella autonomi”.

För vanligt folk i bygderna vägde prästernas ord i predikstolen extra tungt. Ärkebiskopen Gustaf Johansson, född i Ylivieska, hade blivit känd som en orädd försvarare av den lagliga ordningen, men vände nu på kappan och uppmanade i ett herdabrev i augusti 1901 landets präster att kungöra och lyda den ryska regimens påbud.

En österbottnisk insidesskildring har getts av Lennart Hohenthal, son till prosten Klas Emil Hohenthal, som tjänstgjorde i en rad österbottniska församlingar. Fadern deltog sommaren 1901 i ett prästmöte i Mariehamn och

refererade då diskussionerna för sonen, medicinestuderande och anställd som massör på stadens badanstalt. Huvudfrågan vid prästmötet var just om prästerna skulle kungöra förordningen om den nya värnpliktslagen.

”Ordföranden för mötet, ärkebiskopen, framhöll vältaligt alla de materiella obehag som möjligen och sannolikt skulle drabba de tredskande: prästerna voro ju också tjänstemän och måste sålunda, framhöll biskopen, underkasta sig regeringens påbud utan att granska hvad som var lag och hvad icke. Gud skulle nog fritaga prästerna från ansvar!”

DETTA TAL FÖLL prästerna i smaken, enligt Lennart Hohenthal, men dock inte alla. På nyåret 1903 mottog hans far, vid det laget kyrkoherde i Laihela, en skrivelse under tecknad ”Pohjanmaan papeja” (präster i Österbotten) med uppmaning att besöka samtliga fjorton präster inom Kalajoki prosteri för att försöka påverka dem att inte skicka in värnpliktlängderna och i stället skriva under en protest mot uppbdaden.

Klas Emil Hohenthal tecknade sig som första namn på protestlistan, därefter församlingens kaplan. Då fadern vid tillfället låg sjuk, åtog sig sonen att göra resan. Sedan barndomen kände han bibeln och de teologiska argumenten.

Redan på den första anhalten på resan, i Ylivieska, kom det till

Sofia Stenbäck och Tekla Hultin, två av de drivande i Kvinnokagalen.

ett häftigt meningsutbyte. Kontraktsposten Jonathon Montin hävdade att det passiva motståndet var en hädelse mot Gud. Hos kyrkoherden i Alavieska, August Laaksonen, slutade diskussionen med att Lennart Hohenthal ironiskt bad om ursäkt för att han stört prästen ”i hans lyckliga lugn och okunnighet”.

På liknande sätt utföll de flesta av besöken hos församlingsprästerna. I Haapajärvi väsnades och skrek kyrkoherden Vilhelm Vaurio ”att jag skulle vända om hem och icke fara omkring som en missdådare i bygderna”. Den ende i Kalajokiprosteriet som skrev på protestlistan var den tillförordnade unge kyrkoherden i Oulais, Niilo Holmström.

Erfarenheterna gjorde djupt intryck på Lennart Hohenthal:

”Följderna af prästernas uppträdande visade sig snart i folket. Eftersom prästerna försvarade regeringens handlingar, måste väl dessa vara berättigade. Så uppstodo angifvare och aflöndade spioner, som försvarade sin brottsliga skändlighet med att de tjänade regeringen.”

MOTSTÅNDET MOT värnpliktslagen visade sig särskilt starkt i svenska Österbotten. I många av församlingarna fanns vid uppbdaden 1902 ingen på plats överhuvudtaget. För landskapets sydliga del, mellan Vasa och Sideby, finns uppgiften att anmälningsprocenten var 4,8 procent av de

Medlemmar i Kagalen, samlade vid Träskända gård. Överst fr.v. Theodor Schwindt, Adolf von Bonsdorff och Adolf Törngren, mellanraden Jonas Castrén, Pehr Evind Svinhufvud, Arvid Neovius och Eduard Polón, nederst Wilhelm Zilliacus, skymd bakom honom Julius Grotenfelt, Ernst Estlander, Lars Homén, Eero Erkkö och Julio Reuter.

uppbdade. I Vasa län som helhet var siffran 15,8 procent, i hela landet 42 procent.

Många kommunistämnen obstruerade, till exempel kunde Närpes inte utse någon uppbdadsnämnd, då ”inga lämpliga ledamöter” gick att hitta. Länets alla militärläkare anmälde inför uppbdaden laga förfall.

En viktig roll spelade de förbjudna trycksakerna, som ingående berättade om sådant som den ryska censuren tystat. Mest spridd blev tidningen *Fria Ord/Vapaita Lehtisiä*, grundad år 1900 av Konni Zilliacus, tryckt i Stockholm och trots hård bevakning insmugglad storskaligt till Finland.

Betydelsefull för opinionsbildningen blev aktiviteten inom Kagalen, grundad som en hemlig organisation i augusti 1901, med juridikprofessorn Leo Mechelin som förgrundsgestalt. I Österbot-

ten blev hovrättsassessorn Eric von Troil en samlade kraft.

År 1902 tillkom Kvinnokagalen, grundad av Maissi Erkkö och Tekla Hultin. Ett finskspråkigt flygblad ”Kodin tehtävä nykyhetkenä”, författat av Helmi Setälä, gjorde organisationen känd över landet. Kvinnokagalen spred effektivt även de insmugglade trycksakerna, agerade för att barnen inte skulle lära sig ryska och samlade diskret in pengar till motståndsarbetet.

Kring de kvinnliga smugglarna finns mängder av historier. Vanligt var att under besök i Stockholm ”vaddera” dåtidens långa kjolar med de förbjudna trycksakerna, tryckta på tunt och lätt papper. Charlotte Schauman (styvmor till Eugen Schauman) hade fördelen att vara lång och mager och undergick i Stockholm en snabb gödningskur utan att väcka uppseende.

”Då reste vi oss, trettiosju grabbar, var och en med en slidkniv mordiskt dinglande vid sidan”

Wikipedia

Museiverket

Vasa läns guvernör Björnberg väddjade personligen till änkekejsarinnan Maria.

Stadsläkarhustrun i Ekenäs Sofia Stenbäck beskrev sin roll så här:

”Jag förseddes med en dubbelbottnad kappsäck och en underkjol bestående av enbart fickor. Det var ett spännande nöje att till synes lätt och obesvärat, mitt för bevakningens ögon landstiga i Helsingfors eller Åbo. Till sist nämnda stad medförde jag en gång dessutom en korg innehållande vackra vetebrödslängder, i vilken förbjuden litteratur var inbakad. Aldrig råkade jag ut för misstankar eller närgången granskning av bagaget.”

På gammalfinskt håll grundades en motkagal, med starkt inslag av präster, som turnerade med motpropaganda under förklädnad av nykterhetsföredrag.

Hovrätterna i Åbo, Vasa och Viborg framstod som verkliga motståndsfickor mot förryskningen. Totalt kom Bobrikov att avskeda 56 tredskande hovrättsledamöter.

EN INSATS AV Vasa läns guvernör Fredrik Björnberg, som tillträtt efter von Kothén 1900, förtjänas att berättas. Björnberg hade under sin tidigare ryska militärkarriär blivit bekant med tsarfamiljen, bland annat under fem år i kejsarens livvakt. I mars 1902 reste han till

Petersburg och beviljades audiens både hos tsaren och dennes mor Maria Feodorovna.

Änkekejsarinnan Maria, född som prinsessan Dagmar i Danmark, hade sedan sonen Nikolaj II:s tronträdelse varit dennes viktigaste rådgivare, och hon hade starkt motsatt sig sonens politik i Finland.

Björnberg väddjade inför kejsaren och änkekejsarinnan nu, med förbigående av både generalguvernören och senaten, om ett återkallande av värnpliktslagen. Björnberg ska ha gjort ett starkt intryck på kejsaren, som svarat: ”Far lugnt hem, allt ska ordnas!” Tsaren uttryckte efteråt för sin mor sin besvikelse över att ha blivit förd bakom ljuset gällande Finland.

När von Plehwe fick höra om audiensen skyndade han sig för sin del att — framgångsrikt — framställa Björnberg som en lögnare.

I ett känt brev från änkekejsarinnan till sonen i oktober 1902 klandrade hon honom så här:

”Det är en fullständig gåta för mig att du, min kära goda Nicky, vars sinne för rättvisa alltid varit så starkt, nu väljer att bli ledd och bedragen av en sådan lögnare som Bobrikov! [...] Allt det som gjorts och nu göres i Finland är baserat på lögn och bedrägeri

och leder direkt till revolution. Du har aldrig lyssnat till någon, som kunnat berätta dig sanningen om läget i detta land, utom Björnberg, och han kallades, naturligtvis, en lögnare. [...] Tro mig och avskeda Bobrikov, detta onda genius!”

SÅ BLEV DET INTE. Under året 1903 drog Bobrikov i stället åt tumskruvarna ytterligare. Björnberg begärde avsked på eget initiativ, ett antal övriga guvernörer med för stor integritet avskedades.

Samtidigt drev Bobrikov på för att öka sina befogenheter ännu mer. En framställan om ”förstärkt skyddstillstånd” i Finland underställdes kejsaren, och den 15 april 1903 kunde Bobrikov återvända till Finland med ”reskriptet om den statliga ordningens och det allmänna lugnets vidmakthållande”, allmänt kallad diktatorförordningen,

Gendarmeriet fick nu ytterligare befogenheter. Bobrikov började personligen leda ordet i senaten. Litteratur och läromedel av misshagligt slag började rensas ut. Under inspektionsresor hade Bobrikov funnit farliga yttringar av separatism i böcker som Topelius *Boken om vårt land* och Runebergs *Fänrik Ståls sägner*.

Bobrikov kunde nu också som han ville stänga all slags affärs-

verksamhet, förbjuda möten, upplösa föreningar och utvisa eller deportera människor. Omedelbart meddelades de första utvisningarna, bland annat för de i Vasa uppväxta bröderna Eugen och Reguel Wolff och den Pyhäjokifödda Jonas Castrén.

Totalt kom Bobrikov att avskeda över 300 ämbetsmän, av dem 18 senatorer.

I juli var det Eric von Troils tur. Han arresterades på öppen gata och fördes till sitt hem, där chefen för polisinspektionen i Vasa, Axel af Enehjelm, väntade tillsammans med åtta polismän. von Troil fick order att lämna landet inom sju dagar, en noggrann husundersökning genomfördes i både stadsvåningen och sommarvillan. Till och med barnen kroppsvisiterades.

Den 30 juli avreste von Troil med Sundsvallsbåten. Tidningarna fick inte med ett ord antyda att han blivit landsförvisad, men i hamnen väntade en stor folkmassa. Ombord på fartyget skakade han sin knutna hand mot Enehjelm. De församlade sjöng Vasa marsch. Stockholm blev nu centralorten för den finländska motståndsrörelsen. Vid en ”Stockholmsriksdag” i september 1903 diskuterades möjligheterna till ett organiserat aktivt motstånd mot Bobrikovregimen. I mars 1904 genomfördes på Uleåborgsrektorn Mauno Rosendals initiativ en storsamling i Boden, där även tillresta socialister och finska allmogemän deltog, bland dem Kyösti Kallio från Nivala.

ETT EXEMPEL PÅ stämningarna i Vasa — där särskilt eleverna vid det svenska lyceet ofta hamnade i dispyter med de ryska gendarmerna — har getts av Vasabladets chefredaktör Edvin Sundquist. Några av hans klasskamrater hade efter ett handgemäng med gendarmen Savtjik hamnat i finkan. af Enehjelm rapporterade saken till lyceirektorn, som höll ett strafftal. Kort därefter anlände överinspektören vid Skolverket, Werner Tawaststjerna, för att förätta räfst.

Edvin Sundquist: ”Då inspektören infann sig i klas-

En stor folkmassa hyllade den landsförvisade Eric von Troil på hans väg till Sundsvallsbåten 1903.

Museiverket

sen, åtföljd av den bekymrade rektorn, reste vi oss på övligt sätt, trettiosju kraftiga grabbar, var och en med en stor slidkniv mordiskt dinglande vid sidan. Meningens hade varit att kalla oss i tur och ordning till förhör i rektorskansliet. Men då Tawaststjerna varnade vår stridsberedskap och våra hotfulla, olycksbådande blickar, bleknade han en smula, blev märkbart nervös, höll ett kort viskande samtal med rektor, varpå han snabbt lämnade klassrummet. Rektorn meddelade endast att kansliförhöret hade uppskjutits till eftermiddagen.”

Werner Tawaststjerna återvände till hotell Ernst, där han tagit in, men snart knackade det hårdhänt på hans dörr. Tre av Vasas mest storväxta herrar trädde in. En korthuggen replikväxling, eller snarare monolog, följde:

— Är det herr doktor Tawaststjerna som vi har den äran att tala med?

Denne nickade undfallande.

— Detta är Gustav Swanljung som talar, och de här båda andra herrarna heter Hugo Samulin och Hugo Wigardt. Vi har kommit hit för att underrätta herr doktor om att eftermiddagståget till Helsingfors avgår kl. 6.10. Vi uppmanar doktorn att avresa från staden med sagda tåg, annars svarar vi

ej för följderna. Det var bara detta vi ville säga. Adjö!
Tawaststjerna avreste och inget hördes mer om saken.

DET FINLÄNSKA motståndet radikaliserades nu på allvar. I december 1903 anlände en arkitekt John Bruun från Stockholm och presenterade för betrodda i Vasa — bland dem stadsfogden Johannes Malmberg och apotekseleverna Konrad Westlin och Otto Eriksson — en attentatsplan som utarbetats inom en aktivistdel av Kagalen.

Konrad Westlin har i en memoarbok beskrivit hur enligt planen Bobrikov, inrikesministern Plehwe, ryssvänliga senatorer, guvernörer och ämbetsmän av någon betydelse alla skulle dödas i en samordnad aktion.

”Detta skulle helst ske på samma dag. Det rörde sig om ett femtiotal personer. Alla attentatsmän skulle helst vara studenter eller andra bildade personer för att lägre personliga motiv inte skulle kunna misstänkas.”

Westlin utsågs själv att skjutas prokuratören Eliel Johnsson. Vapen utlovades till alla och respengar deponerades i en bank.

Vid jultiden meddelades att planen övergetts. Alltför många oskyldiga människor riskerade att mista livet.

Konrad Westlin och Otto Eriksson gick in för att tillsammans med en tredje studentkamrat, Emil Tång, i stället försöka döda den nämnda polismästaren Axel af Enehjelm: ”Han var allmänt hatad för sitt brutala uppträdande. Detta visade han prov på vid von Troils förvisning och avresa från landet. Ett organiserat system av spioner, som lyssnade utanför folks dörrar och fönster, var också hans verk.”

af Enehjelm rörde sig efter ett tidigare överfall inte längre ensam på Vasas gator. Idén nu var att genom en bulvan, kontorsflickan Edit Salminen vid bomullsspinneriet, och ett kärleksbrev trots allt locka af Enehjelm ensam till en mörk plats.

Händelserna den överenskomna kvällen, den 2 januari 1904, utvecklades dock inte enligt plan. Edit Salminens far, en polisinspektör, hittade ett misstänkt papper i dotterns kappficka och gjorde en anmälan. Med browningen laddad i fickan stod Konrad Westlin plötsligt ensam inför väntande poliser. Den starke och vältränade Westlin slog sig loss, sex skott sköts efter honom, varefter han fångades genom ett lassokast av en ridande polis.

I förhöret frågade af Enehjelm varför Westlin planerat överfallet:

”Jag svarade att han förrått sitt land, att han gick ryssarnas ärenden och därtill förföljde han fosterlandsvänner och strejkande värnpliktiga. af Enehjelm svarade dystert att han hade familj att tänka på och att de som avgått från militärtjänst och inte ville tjäna ryssarna inte fått det understöd som utlovats dem. Jag genmälde kort att var och en handlar efter sitt samvete.”

Om dramatiken som härefter följde berättar Konrad Westlin med blick för detaljer närmare i sin bok *Två år i rysk fångenskap*. I korthet förvisades han och Otto Eriksson till Tjerdin vid Uralbergen.

DAGEN FÖR DET mest kända attentatet, det mot Bobrikov, närmade sig. Flera attentat mot honom hade redan planerats av varierande konstellationer, men av olika skäl inte kunnat genomföras. Eugen Schauman ville genomföra saken ensam och fick av ett antal sammansvurna ”ensamrätt” till mordet fram till midsommaren, 1904.

Attentatet den 16 juni på förmiddagen i generalguvernörsresidensen — statsrådets nuvarande festvåning ”Smolna” — är beskrivet många gånger om och händelseförloppet behöver inte återges här. Bobrikov dog dagen efter attentatet, Eugen Schauman dog omedelbart efter att ha skjutit sig själv.

Av intresse här är att en av de sammansvurna var Lennart Hohenthal, bekant med Eugen Schauman ända från skoltiden i Vasa, där Eugen tidvis hade vistats hos sin far Waldemar Schauman, länets guvernör 1894-1898.

Ett exempel på hur man i Österbotten såg på döden gavs den efterföljande söndagen längs landsvägen genom Närpes och Övermark. Små tryckta plakat var upplimmade på alla grindstolpar och gårdsgårdar. På kyrkans klockstapel mötte närpesborna en tavla med texten ”Leve hjälten Schaumans minne!” Tavlan var målad av Axel Gallen-Kallela-eleven Carl Bengts.

En helt annan verklighetsbe-

I samma ögonblick som prokuratorn visade sig, drog Hohenthal fram sin browning och sköt

KLARADE SIG. Axel af Enehjelm räddades undan Konrad Westlins attentatsplan.

skrivning gavs av Bobrikov själv i en intervju strax före attentatet: "Tillståndet i Finland var tillfredsställande, hela utvecklingen försigginge lugnt. Finnarna förstodo situationen och uppträdde korrekt mot ryssarna [...] Endast till svenskarna var förhållandet icke särdeles godt. Den svenska rörelsen uphetsade med alla möjliga medel det finska folket mot ryssarna. Proklamationer från Sverige öfversvämmade Finland likt en hydra."

Bobrikoffs personliga sympatier fanns på gammalfennomanernas sida. De utgjorde sju åttondelar av befolkningen, hävdade han. Staden Helsingfors lämnade Bobrikov dock ingen ro. "Denna stad är härden för tvedräkten. Här jäser allt utan orsak. Ungfennomanerna hafva samma principer som svenskarna, men äro blott ännu häftigare."

SEX VECKOR EFTER Bobrikovs död var det dags för nästa attentat. Den 28 juli 1904 dödades den nämnde inrikesministern och ministerstatssekreteraren för Finlandsärenden Vjatjeslav von Plehwe av en bomb, kastad av den ryska socialistrevolutionären Jegor Sozonov. Inrikesministerämbetet hade Plehwe fått efter att företrädaren Dmitrij Sppjagin mördats också han, ihjälskjuten av en revolutionär 1902.

Med Bobrikov och Plehwe borta lättade förhållandena i Finland en aning. Diktaturförordningen var dock fortfarande i kraft. Den nyutnämnde generalguvernören Ivan Oblenskij hälsades med ett inte så välkomnande telegram vid sin ankomst till landet i augusti 1904: VI VÄNTAR PÅ DIG INOM KORT. STOP. HÄR ÄR 200 GRADER VÄRMT. STOP. BOBRIKOV

En nyhet var att ständerna åter kallades till möte. Även landsförvisade tilläts delta. Leo Mechelin återvände till Finland i december och fick en hjältes mottagande.

Lantdagen 1904–1905 visade att opinionsläget nu var helt förändrat. Av ridderskapets och adelns representanter förestod 167 de konstitutionella och bara

30 undfallenhetsfalangen. I borgarståndet var förhållandet 67–3, i bondeståndet 62–25 och bland prästerna 24–24. Till detta kom tre socialister.

Lantdagen antog snabbt vad som kallades den stora petitionen, riktad till kejsaren, om åtgärder för fullständigt återställande av den lagliga ordningen. I januari 1905 upphävdes alla förvisningar. I mars avvecklades värnpliktsförordningen mot att Finland i stället årligen erlade ett antal miljoner mark till den ryska statskassan.

Ett förslag i lantdagen av juristen Arne Cederholm väckte särskild uppmärksamhet, nämligen att prokuratorn Eliel Johnson skulle skiljas från sin tjänst och prokuratorsämbetet "återupprättas i ett skick motsvarande sitt ursprungliga ändamål". Detta — förklarade Cederholm med hänvisning till Eugen Schauman — så att inte fler dåd av samma art skulle genomföras i Finland.

ETT NYTT ATTENTAT var emellertid under planering och det gällde just prokuratorn. Eliel Johnson hade varit Bobrikovs tjänstvillige rådgivare, till exempel vid utvisningar och deportationer, och han låg också bakom sådant som systemet att pliktfulla kommuner och deras förtroendemän, då dessa vägrade verkställa val av uppådsnämnder.

Efter julhelgen 1904 inträdde Lennart Hohenthal i det nybildade Finska Aktiva Motståndspartiets kamporganisation. Inte bara prokuratorn, utan även den nyutnämnde ministerstatssekreteraren Constantin Linder blev nu de prioriterade attentatsmålen. Linder hade under fem år som viceordförande i senatens ekonomiskt skott — motsvarande statsminister — blivit nästan lika hatad som Bobrikov.

Lennart Hohenthals plan var att likvidera Linder och Johnson i en och samma aktion. För att enklare få tillträde till dem beslöt han uppträda i den mest förtroendeingivande dräkten i deras krets, "den heliga ryska officersuniformen".

"Ryska typer i Helsingfors", är titeln på denna karikatyr i skämttidningen Fyren 1907. Spionen, gendarmen och studenten.

Denna skaffade Hohenthal under ett besök i Petersburg, där han råkade bli vittne till den så kallade blodssöndagen, den 22 januari 1905, då tsarens soldater öppnade eld mot ett fredligt demonstrationståg, med hundratals döda och tusentals sårade offer. Liken lämnades till allmänt beskådande.

Hemma i Helsingfors tre dagar senare blev han vittne till hur poliser med dragna sablar högg in på intet ont anande demonstranter.

Den utsedda dagen, den 6 februari, hade Linder hunnit resa i väg till Petersburg. I övrigt gick allt enligt Hohenthals noga förberedda plan. Vakterna gjorde stram honnör när han i sin ryska officerskappa med pålskrage anlände till Eliel Johnsons bostad. Han lämnade fram sitt visitkort, *Alexandre de Gadd, Lieutenant de la garde, St. Petersburg*. I samma ögonblick som prokuratorn visade sig i rummet, drog Hohenthal fram sin browning och sköt åtta skott tätt efter varandra. Prokuratorn träffades av sju av skotten och var inom kort död.

Skottväxling följde med en konstapel i Johnsons tjänst och med sonen i huset, John. Hohenthal sårades i höger ben, vilket omöjliggjorde en flykt.

Den 8 maj kom målet till rättsbehandling. Dömen blev livstids tukthus efter ett försvarstal av hovrättsassessorn Pehr Evind

Svinhufvud som blivit klassiskt. Svinhufvud dissekerar på punkt efter punkt Johnsons agerande som lagens högsta väktare. Han hänvisar till att strafflagen öppnade eld mot ett fredligt demonstrationståg, med hundratals döda och tusentals sårade offer. Liken lämnades till allmänt beskådande.

Lennart Hohenthal benådades i december 1918 genom en amnesti av riksföreståndaren för den som före mars 1917 "förövat statsbrott eller annan förbrytelse av rent politiska bevekelsegrunder".

ATTENTATET PÅ prokurator Johnson skulle ännu följas av fler. Ett sådant riktades den 21 mars 1905 mot guvernören i Viborg, Nikolai Mjasojevov. Attentatsmannen Matti Reinikka, född i Kurikka, lyckades smyga in i guvernörens tjänsterum och sköt tre skott mot Mjasojevov, som dock bara sårades lindrigt. Reinikka greps och dömdes till fyra års tukthus.

Den 19 juli samma år kastades en bomb mot Vladimir Deutrich, Bobrikovs tidigare biträde och bland annat högsta chef för censurkommittén, när han promenerade på Alexandersgatan i Helsingfors. Deutrich fick

brännskador och kunde återgå i tjänst. Gärningsmannen Artturi Salovaara lyckades undkomma.

I Ryssland följdes den nämnda blodssöndagen i Petersburg av oroligheter och en revolutionär stämning. Kejsarens makt vacklade, sovjeterna bildades. Samtidigt kom allt fler katastrofala nyheter från det blodiga rysk-japanska kriget, som satts i gång i februari 1904. Freden i september 1905 blev förnedrande för Ryssland.

Kejsaren tvingades ge löften om reformer, duman inrättades som en folkrepresentation. I lantdagsvalen i Finland 1905 fick de konstitutionella majoritet i alla stånd, och med Leo Mechelin som senatsledare genomfördes den lantdagsordning som gav Finland allmän och lika rösträtt. Förryskningsåtgärderna avvecklades.

Den goda tiden skulle vara några år, tills man från rysk sida återkom i saken.

För Lennart Hohenthals del fortsatte det spännande livet.

Med hjälp av sina aktivistvänner flydde han ur fängelset, klassiskt genom att med en insmugglad fil såga av fönstergallret. Albert Engström, känd svensk författare som ofta tog hand om finländska flyktingar, berättar hur han på sitt skärgårdsställe även tog emot Hohenthal, uppskärnad av flyktupplevelsena.

Lennart Hohenthal tog sig till England och kort därefter även den "räddande ängel", Charlotta Zetterberg, som börjat besöka honom i fängelset och hjälpt honom vid flykten. De blev snart ett äkta par.

En släkting till maken, historikern Seppo Zetterberg, har skrivit det som numera är standardverket om Eugen Schauman, *Fem skott i senaten*.

SVENOLOF KARLSSON

Prokuratorn Eliel Johnson belönades 1904 med adelskap, men det nya släktnamn han antog, Soisalon-Soininen, fastställdes först efter hans död.

Angiveriet satt i system

Mot slutet av 1903 gick Lennart Hohenthal som infiltratör in i polisens tjänst, senare även gendarmeriets. Han lärde känna en värld baserad på misstänksamhet, spionage och angiveri. Här några exempel ur Hohenthals självbiografi, utgiven 1908.

- "Han [von Gross] berättade om afundsjukan, som rådde inom poliskåren, i synnerhet mellan kommissarierna. Alla täflade om att afge rapporter och sågo snedt på den som visste mest."
- "Hvarje gendarmunderofficer skaffar sig spioner och betalar för hvarje rapport allt efter dess värde; sedan föredraga underofficerarna rapporterna för sina chefer, löjtnanter och ryttmästare. Dessa föredraga dem i sin tur för chefen, general Freiberg, och denne slutligen för generalguvernören."
- "Deutrich var i tysthet den ledande själen i den hemliga polisen." Liksom sin motsvarighet i gendarmeriet Freiberg gav han i sista instans rapport åt Bobrikov, som sålunda fick underrättelser från två alldeles skilda håll.
- "Polisen hade spioner som spionerade på gendarmerna och gendarmerna spioner som spionerade mot polisen. Gendarmerna rapporterade polisen för försummelse i tjänsten och polisen beskyllde gendarmerna att ställa till folkupplöpp och arbetardemonstrationer genom att betala arbetarna."
- "Gammalfennomanerna försökte bedra Bobrikov, och Bobrikov försökte bedra gammalfennomanerna, men ett var säkert: att Bobrikov icke lät lura sig. Han tänkte bara dra nytta af gammalfennomanernas dumhet så länge det gick och så lämna dem åt deras öde."

DÖDAD. Nikolai Bobrikovs baneman blev Eugen Schauman.

DÖDAD. Vjatjeslav von Plehwes baneman blev Jegor Sozonov.

DÖDAD. Eliel Johnsons baneman blev Lennart Hohenthal.

Ingen vet hur elpriset utvecklas

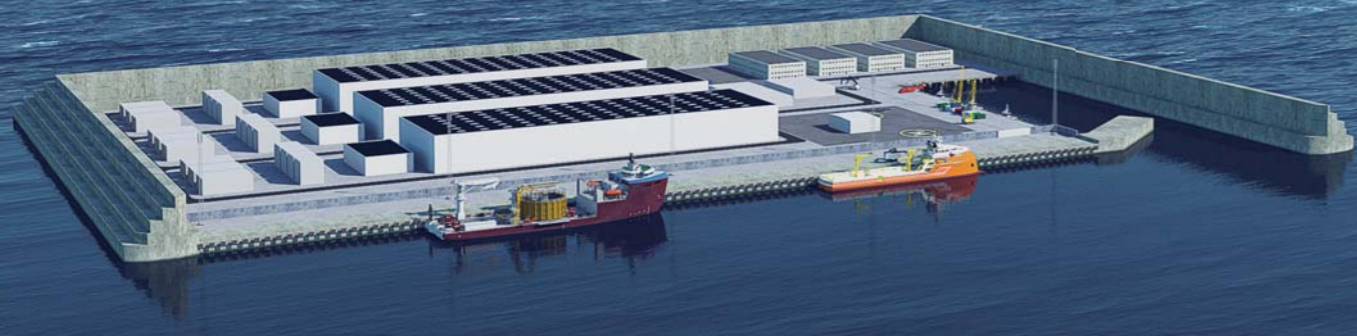

Illustration av den tilltänkta konstgjorda energiön, 80 kilometer ut i Nordsjön från Jylland. Eltekniska anläggningar tar i stor skala hand om och vidare distribuerar elen från omkringliggande vindkraftverk.

"Energiön kommer att stärka vår position som en grön supermakt inom havsbaserad vindkraft. Vi säkerställer framtidens gröna energiförsörjning. Som ett föregångsland tar Danmark 360 graders ansvar", förklarade Danmarks förra klimat- och energiminister Dan Jørgensen i fjol.

Väder och politik är notoriskt oförutsägbara och båda påverkar energitrenderna mer än något annat.

Billig eller dyr el? Utvecklingen under det senaste året är ett bra exempel på hur svåröversägbart elpriset är.

Månaderna september – december 2022 rörde sig månadsmedelpriset på elbörsen för Finlands del på nivån 11,5–24,6 cent/kWh (utan påslag eller skatter), i januari – april 2023 var priset mer än halverat, 6,1–8 cent/kWh, för att i maj – juli halveras en gång till, till nivån 2,7–4,3 cent/kWh.

Den här utvecklingen följer i stort prisutvecklingen också i Mellansverige (elområde SE3), men en sak sticker ut: att priset på Finlands sida låg lägre både i april, maj och juni i år. Det finländska elpriset har tidigare kunnat ligga under det mellansvenska någon enstaka månad, men aldrig tre månader i sträck.

Bland orsakerna till de låga finländska elpriserna under perioden finns uppenbart en: Olkiluoto 3 var till sist i full drift.

Halvvägs in i augusti förändrades läget dramatiskt. Vissa dygn var elpriset i Finland högst i Europa. Något dygn var medelpriset i Finland 24,4 c/kWh, medan det i Mellansverige var 2,4 c/kWh. Någon dag in i september kom det finländska elpriset åter ner till den svenska nivån.

Saken förklaras av en kombination av faktorer. Olkiluoto 2 kopplades oplanerat från nätet, samtidigt som den ena av Lovisareaktorerna stängdes ner för den årliga revisionen – samtidigt som dessutom transmissionskapaciteten mellan Finland och Sverige var starkt nedsatt, delvis oplanerat också det.

Dels minskade alltså elproduktionen väsentligt, dels var alternativen för kompletterande elanskaffning extra begränsad.

Exemplet visar att Finland både har en stor fördel och en stor nackdel av sitt läge i det europeiska elsystemets nordöstra hörn. Så länge Finland inom landets gränser producerar den el som

landet förbrukar, styrs elpriset i huvudsak av inhemska faktorer. Vid elunderskott bestäms Finlands elpris i huvudsak av faktorer utomlands.

ETT ANNET EXEMPEL på hur snabbt förutsättningarna kan förändras gäller vindkraften. Byggekostnaderna har skjutit i höjden.

I juli överraskade Vattenfall med att avbryta det omfattande havsvindkraftsprojektet Norfolk Boreas öster om England, bara ett år efter att bolaget vunnit prisauktionen för projektet. Kostnader på 5,5 miljarder kronor (460 miljoner euro) skrivs nu ned.

"I den nya osäkra marknaden har vi sett kostnadsökningar på upp till 40 procent. Det gäller hela marknaden, inte bara Vattenfall", förklarade bolagets vd Anna Borg.

En julinyhet från den danska regeringen var att det upphausade projektet att bygga en energiö i Nordsjön läggs på is.

"Energistyrelsen uppskattar att statens kostnader för det aktuella projektet uppgår till mer än 50 miljarder DKK. Projektet är därmed långt ifrån lönsamt,

vilket är ett tydligt villkor för projektet i de politiska överenskommelserna", sägs i den danska regeringens pressmeddelande.

En vecka in i september meddelades att antalet bud vid en utlyst auktion gällande sju brittiska vindkraftsprojekt blev noll. "Ingen tycks längre tycks tro på deras lönsamhet", konstaterade BBC.

Andra nyheter i samma stil är att det danska storbolaget Ørsted gjort nedskrivningar motsvarande 2,1 miljarder euro på grund av havsvindkraftprojekt och att också den stora danska tillverkaren av vindkraftverk Vestas gjort miljardförluster. Båda företagen har sett sina aktier rasa 30 procent på kort tid.

MER FÖRVÄNTAT ÄR kanske att Tyskland fortsätter att kämpa med konsekvenserna av sin omställning, Energiewende. De höga elpriserna syns nu i att en allt större del av industrin gör sina nyinvesteringar utomlands. Konjunkturen i Tyskland beskrivs som den sämsta sedan 1990-talet, och mycket av detta tillskrivs den dyra elen.

Inrikespolitiskt har Tyskland i år även präglats av ett slags "värmekrig", som bland annat handlar om att tvinga tyska fastighetsägare att installera värmepumpar, ett förslag som drivits av den gröna näringslivs- och klimatministern Robert Habeck. Trots omfattande protester röstade den tyska förbundsdagen ja till det impopulära förslaget i början av september.

Till saken hör att Tyskland uppenbart är på väg att avsevärt missa sina utsläppsmål för 2030. Trots fortsatt stark volymutbyggnad av vindkraften och solkraften låg den fossila andelen av energiproduktionen i landet 2022 på samma nivå (43,6 procent) som 2016 (43,9 procent).

Det som skedde under sexårsperioden var att kärnkraftsproduktion på 50 TWh togs ur bruk (ned från 80,2 TWh 2016 till 32,8 TWh 2022). Skulle denna fossilfria elproduktion ha funnits kvar, skulle de fossila utsläppen 2022 ha legat tio procentenheter lägre.

En effekt av den ökande andelen vind- och solex är också stigande kostnader för balansen av det tyska elsystemet – 2,1 miljarder euro år 2021 – och utöver det 1,3 miljarder euro för specialåtgärder för att hålla elsystemet inom driftsäkerhetsmarginalerna.

Den tyska paradoxen fick sitt logiska symboliska uttryck i vintern då ett antal vindkraftverk i Garzweiler i västra Tyskland monterades ned – för att ge plats åt utvidgningen av den intilliggande brunkolsgruvan.

MOT DEN HÄR bakgrunden kan det vara klokt att ta förutsägelser om den kommande utvecklingen av energibranschen och elpriset med en nypa salt. Väder och politik är notoriskt oförutsägbara, och båda påverkar energitrenderna mer än något annat.

Som artikeln här intill visar går det alltså ännu i september inte att veta med någon säkerhet hur den kommande vinterns elpriser ser ut. Rimligtvis bör den som hoppas på låga elpriser hoppas på att vintern blir riktigt varm, blåsig och regnig.

SVENOLOF KARLSSON

Risk för gasbrist också kommande vinter

Den varma vintern 2022–2023 gjorde att Europa och Finland klarade sig från de värsta gas- och elpris-scenarierna. Men faran är inte över. Får vi nu en kall vinter, hotar åter extrempriser.

Det varma vädret var den avgörande faktorn till att Europa den gångna vintern klarade energikrisen så pass bra som blev fallet. Men trots alla åtgärder för att motverka effekterna av Rysslands gaskrig mot Europa är energiförsörjningen inte tryggad inför nästa vinter. Får vi en lika kall vinter som 2010 kommer gaslagren inte att räcka till. Åtminstone inte i Tyskland.

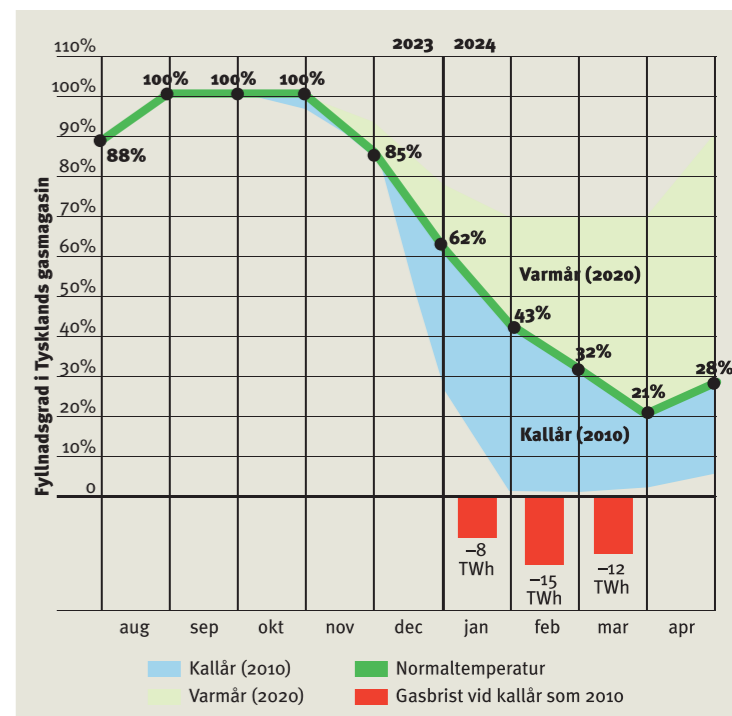
Detta framgår av de senaste modellkörningarna – i augusti – av den tyska branschföreningen för gaslagring, INES (Initiative Energien Speichern, "initiativ för energilagring").

Även om gaslagren inför vintern är helt fyllda, har Tyskland att se fram emot ett gasunderskott på sammanräknat 33 TWh under januari, februari och mars 2024 – om vintern alltså blir lika kall som den 2010.

33 TWh är mer än de tre kärnkraftsreaktorerna i Olkiluoto

Sebastian Bleschke, vd för INES

teoretiskt kan producera under ett år.

Vid ett sådant scenario skulle konsekvenserna vara dramatiska framför allt för den tyska industrin, som är den sektor som enligt dagens regelverk ska kopplas bort först vid gasbrist.

Som följd av gasens roll i elproduktionen kan samtidigt förutses att elpriset i så fall skulle skjuta upp till nya extremnivåer både i Tyskland och omvärlden, inklusive Finland.

FÖR ATT GREPPA frågan bör man ha klart för sig att gasefterfrågan varierar starkt över året och att de tyska gaslagringsvolymerna – trots att de är enorma – i dagsläget inte klarar att täcka upp behovet under riktigt kalla vintrar, även under kontinuerlig påfyllning av gasen.

Här ovan visas utfallet vid en "varm" vinter (motsvarande år 2020) och en "kall" vinter (den år 2010):

Den gröna linjen betecknar den fyllnadsnivå av gaslagren som modelleringarna visar under ett normalår för vädret

i EU (som 2016), det gröna fältet visar fyllnadsnivån under ett "varmår" (2020), det blå fältet fyllnadsnivån under ett "kallår" (2010).

Som synes landar underskottet i Tyskland under kallåret på 8, 15 respektive 12 TWh för januari, februari och mars.

Med andra ord en dramatisk skillnad beroende på vädret.

INES lägger i fråga om modelleringen in en brasklapp om att de ekonomiska optimeringarna hos gaslagrens kunder kan komma att förändra gaslagringskurvens förlopp.

Enligt INES-vd:n Sebastian Bleschke är det av avgörande betydelse att infrastrukturen för gaslagringen fortsätter att byggas ut snabbt liksom kapaciteten för att ta emot flytande naturgas (LNG).

Först vintern 2026/2027 beräknas de åtgärder, som i Europa är på gång för att hantera situationen, kunna resultera i att tillräcklig gastillförsel ska kunna upprätthållas också under kalla vintrar.

SVENOLOF KARLSSON

Är vätgasen vår framtid?

Kompressorstationen i Ingå för gasledningen Baltic Connector, som förbinder Finlands naturgasnät med Baltikum.

Vinden i Bottniska viken ska enligt ett uppmärksammat uttalande kunna bli som oljan i Persiska viken. Nyckeln till det är vätgasen. Men mycket återstår att bevisa.

VÄTE, DET ENKLASTE, lättaste, vanligaste och tidigast bildade grundämnet i universum efter big bang, är i form av en tvåatomig gas (H₂) sällsynt i atmosfären, men desto vanligare i bunden form i vatten, diväteoxid H₂O.

Vätgasen är numera också både älskad och ifrågasatt inom energisektorn.

Ett mått på kärlek från politikens sida är de 430 miljarder euro – det motsvarar fem finländska årliga statsbudgetar – som EU beslutat att stöda vätgasprojekt med fram till 2030. Inom sju år ska denna väldiga mängd av skattepengar ha hittat sina mottagare.

Vätgasen omfattas även av Finlands regering, både den tidigare och den nuvarande. Ett

nationellt vätekluster grundades 2020 – nu i september 2023 är medlemmarna 82, många av dem internationellt verksamma storkoncerner.

I april 2021 grundades ett särskilt bottniskt vätekluster, Both2nia, med för närvarande 124 medlemmar, bland dem även en del företrädare för kustkommunerna.

En central frågeställning är hur vätgasen ska fås dit där den ska användas. Det korta svaret är norrut till Sveriges och Finlands stålindustrier och söderut till kontinenten. Effektivast sker transporten genom ett rörsystem.

Ett exempel på vad som lockar gav den förre energiministern Mika Lintilä: "Man kan väl säga att nordligaste Bottniska viken håller på att bli som Persiska viken med tanke på den mängd vindkraft som är på kommande dit."

EN JÄMFÖRELSE MED Sverige visar likheter och olikheter. Det industriella initiativet till den aktuella vätehypen togs 2016 av gruvbolaget LKAB, energibolaget Vattenfall – båda statligt helägda – och stålbolaget SSAB, med både svenska och finska staten som delägare.

De tre företagen lanserade begreppet Hybrit, en akronym för Hydrogen Breakthrough Ironmaking Technology, som syftar till att utveckla och industrialisera en metod för att framställa stål utan kol, vilket väsentligt kan sänka koldioxidutsläppen vid ståltillverkningen.

I korthet kan vätgasen ersätta de ämnen, kol och koks, som traditionellt används i reduktionen, den process då syret avlägsnas från järnmalmen. Restprodukten blir då vatten i stället för koldioxid.

Metoden är välkänd, men för första gången går nu industriföretag in för att använda processen i stor skala, transformera om hela sin verksamhet och producera "grönt stål".

Andra har hängt på idén. Mellan företaget H2GS (H₂ Green Steel), grundat 2020, framdrivet av riskkapitalister, och Hybritbolagen har till och med en antagonism skymtat, då båda i viss mån konkurrerar om malmtillgångar, tillgång till el och annat.

Även de svenska regeringarna, både den tidigare och nuvarande, har talat för de här projekten. När Sveriges EU-ordförandeskap inleddes i början av 2023 bjöds EU-

dignitärerna in till LKAB:s gruva i Kiruna.

ÄVEN PRIVATA PENGAR börjar nu satsas i större skala i vätgasprojekten. I Finland har familjen Herlin, bland annat genom sin huvudföreträdare Antti, uttalat sitt stöd för gröna omställningsprojekt. Brodern Ilkka är involverad i företaget Ren-Gas, som planerar en hel rad vätgasbaserade fabriker i Finland.

I Sverige meddelades nyligen att de klassiska finansfamiljerna Wallenberg och Stenbeck finns med bland de finansärer som lägger in 18 miljarder kronor (omkring 1,5 miljarder euro) i H2GS, som lovat få i gång produktion av grönt stål i Boden redan i slutet av 2025.

Även flera stora pensionsfonder deltar i finansieringen av H2GS-projekten, liksom investeringsbolaget Just Climate med den förre amerikanske vice presidenten Al Gore.

I Finland har storföretag som Fortum och Neste aviserat stora vätgasplaner. Grundstenen för den första finländska produktionsanläggningen för grönt väte murades i företaget P2X:s regi i Harjavalta i början av det här året.

I närregionen (Karleby) har företaget Flexens (med åländska rötter, numera med franska Lhyfe som största ägare) presenterat planer på en 300 megawatts anläggning för vätgasframställning.

Störst potential i Finland för att minska existerande växthusgasutsläpp har helt klart SSAB:s stålverk i Brahestad, med i dag 7 procent av de nationella utsläppen. En ambition som uttryckts är att börja framställa en del av stålet utan utsläpp 2026.

EN KLAR SKILLNAD mellan Finland och Sverige gäller debatten. På svensk sida finns inom akademien och media ett tydligt ifrågasättande av vätgasen som nyckeln till en grön omställning.

Problemet bottnar enligt kritiken bland annat i själva processen för att utsläppsfritt framställa vätgas, nämligen genom elektrolys av vatten med hjälp av el. Den mängd el som behövs är enorm, de siffror som nämnts är 70 TWh per år för Hybrit och 12 TWh för H2GS. 82 TWh är exakt den mängd el som hela Finland använde 2022.

Tvivlet gäller bland annat just detta, möjligheten att på kort tid få till stånd nyproduktion av så oerhörda mängder el så billigt att det ekonomiska utfallet i slutändan blir positivt.

Relaterat till detta framförs också tvivel om att det elsystem som ska ta hand om överföringen av den nya elen, med ledningar och annan infrastruktur på plats, ska kunna ske i det tempo som krävs. Tillståndprocesserna i Sverige hör till de långsammaste i Europa.

Annan kritik går ut på att verkningens graden blir alltför dålig, om vätgasen används för energilagring för att sedan åter transformeras tillbaka till el.

VAD BETYDER DET för Österbottens del, om planerna på storskalig vindkraftsproduktion och vätgasproduktion blir verklighet?

- En vindkraftsutbyggnad utan dess like måste äga rum, både till lands och havs. De havsvindkraftsparker som planeras är ofta av digniteten att de var för sig sett till mängden el överträffar Olkiluoto 3.

Att ta in sådana elmängder i det

- Planerade vätgasledningar
- Existerande gasledningar
- Hopknyttande ledning
- Planerade vindkraftsparker

Karta över planerade vätgasledningsprojekt.

Ledningen genom Baltikum över havet till Ingå på den finländska sidan finns redan på plats, hopkopplad med det finländska naturgasnätet. Här har ledningen ritats in i en tänkt ihopkoppling med de planerade vätgasledningarna. Naturgas är i sammanhanget enkelt utbytbar med vätgas.

Det finns ingen komplett och helt uppdaterad förteckning över planerade havsvindkraftsparker. De här inritade havsvindkraftsparkerna baseras på olika källor. Alla vindkraftsplaner kommer helt säkert inte att förverkligas, medan andra sannolikt tillkommer.

DANMARK

TYSKLAND

POLEN

ESTLAND

LETTLAND

LITAUEN

FINLAND

SVERIGE

Gotland

Bornholm

Swinoujscie

Gävle

Åbo

Tammerfors

Kiruna

Gällivare

Boden

Luleå

Skellefteå

Umeå

Örnsköldsvik

Karleby

Vasa

Uleåborg

Brahestad

Nordic Hydrogen Route

Baltic Sea Hydrogen Collector

Nordic-Baltic Hydrogen Corridor

finländska elnätet är knappast att tänka på. Elnätet går inte att dimensionera så stort. Det enda rimliga sättet att transportera denna energimängd är i form av gas.

- Med det blir en egen vätgasinfrastruktur nödvändig, ett system av rör där gasen överförs under stort tryck. På s. 4-5 här i tidningen vd:arna för de svenska och finländska infrastrukturbolagen argument för detta.

- En oklar fråga är hur väl dessa projekt går ihop med miljöhän-

syn. Östersjön inklusive Bottniska Viken beskrivs som ett extra känsligt hav, och även om bara en del av de många havsvindkraftsplanerna förverkligas, förändrar det havsmiljön påtagligt.

Det kan också nämnas att det svenska Sjöfartsverket lyft fram de svårigheter som uppstår vintertid, när fartygstrafiken är beroende av isbrytare. En analys beställd av myndigheten visar att isbrytartrafiken genom åren som följd av isförhållandena i hög grad gått igenom just de områden som planeras för vindkraftsparker i Bottenviken.

- En oklar fråga är också om all den kompetens och arbetskraft som behövs verkligen finns tillgänglig för dessa jätteprojekt. Människors benägenhet att lämna storstäderna för jobb norrut är begränsad.

- En diskussion kan redan nu också skönjas på temat att en stor del av den producerade elen och vätgasen är avsedd för användare söderut i Europa, samtidigt som också de profiler som kan tänkas uppstå hamnar utanför produktionsområdet.

SVENOLOF KARLSSON

Elnätet klarar inte mer

Regionens elnät klarar inte mer vindkraft. Först om fyra år räknar Herrfors Nät och Fingrid med att elnätskapaciteten ska vara utbyggd.

Den enorma vindkraftsutbyggnaden ställer stora krav på förstärkningar av elnätet, konstaterar Herrfors Nätets vd Kristian Finell.

Utän elnät blir elproduktion tämligen meningslös. Frånsett speciella fall, där all producerad el kan användas just där den produceras, måste elen överföras till användaren. Detta kräver fysiska ledningar med tillhörande kraftöverföringskomponenter.

Till detta kommer att en stor mängd faktorer måste ligga rätt, till exempel spänningsreglering, frekvensreglering, tillgång på rotationsenergi och reaktivenergi och tillgång till balanskraft. Allt detta för att elsystemet ska vara driftsäkert och kunna användas effektivt.

Det är med andra ord ett grannliga jobb att bygga och underhålla ett elnät. Kristian Finell, vd för Herrfors Nät, beskriver saken så att "allt påverkar allt".

En grundläggande sak är att elöverföringen sker på olika spänningsnivåer: lågspänning, mellanspänning och högspänning, från 0,4 kilovolt (kV) i den lågspänningsledning som når en vanlig husägare till 400 kV i de största stamnätledningarna.

Elnätet kan ses som en hierarki: stamnät-regionnät-distributionsnät. Fingrid äger stamnätet och är systemoperatör för Finlands hela elsystem. I slutändan mot kunden levereras elen av det lokala distributionsföretaget – de är till antalet 77 i Finland. På mellannivån finns regionnäten, som har ett tiotal ägare, bland dem Herrfors Nät.

Ännu behöver man ha i minnet att all elnätsverksamhet är monopol med Energimyndigheten som tillsynsmyndighet. Ramarna för vad nätbolagen kan fakturera sina kunder fastställs av myndigheten.

MER ÄN NÅGOT annat förändras förutsättningarna just nu av den omfattande utbyggnaden av vindkraften, säger Kristian Finell:

"Vindkraftsutbyggnaden är koncentrerad till västra Finland, samtidigt som överföringskapaciteten i nord-syd-riktning är begränsad. Elen från den nya vindkraften ska främst söderut,

elproduktionen räcker i övrigt för regionens egna behov", säger Kristian Finell.

Med de vindkraftsparker som nu anslutits eller som fått anslutningsavtal är Herrfors regionnät i praktiken fulltecknat. Både Fingrid och Herrfors Nät satte i våras stopp för nya vindkraftsanslutningar i regionen. Fingrid hänvisar uttryckligen till den instabilitet i systemet som riskeras genom anläggningar som kräver omriktare (vindkraft och solkraft).

Nya vindkraftsanslutningar får alltså vänta åtminstone till 2027, då stamnätet enligt plan ska ha förstärkts.

Avgörande för det är den nya linje på 400 + 110 kilovolt som Fingrid planerar mellan Jylkkä och Alajärvi (se kartan). Med denna ledning i drift kan överföringskapacitet i Fingrids så kallade Strandlinje (Rannikkolinja) frigöras.

En annan regionalt viktig åtgärd är den nya kopplingspunkt, Sandås, som Fingrid planerar

för hopkoppling till Herrfors regionnät i Jussila, Munsala.

Ytterligare en pusselbit är att Herrfors står för den nämnda 110-kilovoltsledningen i stolpkonstruktionen för Fingrids Jylkkä-Alajärvi-linje. Med den ledningen på plats kan Herrfors Nät optimera och öka sin egen överföringskapacitet.

ETT MÅTT PÅ den kapacitetsökning som är på gång är att toppbelastningen i den södra delen av Herrfors regionnät hittills aldrig överstigit 200 megawatt.

"Belastningen härrör i princip från vårt eget underliggande distributionsnät, de övriga nätägarnas distributionsnät och storanvändare av el som Statsjärnvägarna och storindustrin. En genomsnittlig dag kan belastningen handla om 100 megawatt", säger Kristian Finell.

Den inbokade vindkraften motsvarar fullt ansluten för Herrfors del omkring 400 megawatt i. Efter 2027 kan antagligen mer anslutas, beroende på hur Herrfors Nätets

fortsatta nätförstärkningar ser ut. Förfrågningar angående nya projekt för vind och sol kommer in varje vecka.

"Samtidigt noterar vi att intresset hos vindkrafts- och solprojektörerna verkar gå väldigt kortsiktigt i takt med priset på elbörsen. I praktiken går det ju många år från idéstadiet till förverkligandet av ett vindkraftsbygge. Mycket kan hända innan investeringsbeslutet fattas."

En ny sak är de många förfrågningarna om solkraftsprojekt, flera i storleksordningen 100 megawatt. Typiskt planeras sådana anläggningar på gamla torvmossar och torvtäcker där marken behöver få en ny användning.

VAD BETYDER DE många planerna på storskaliga havsvindkraftsparker i Bottenviken?

Det korta svaret är att de i allmänhet handlar om så stora mängder energi att Herrfors Nät inte kan ta in elen i sitt regionnät. I normalfallet behöver elen tas in direkt i stamnätet, vilket är en fråga för Fingrid.

"Men vi får se", säger Kristian Finell. "Ingen vet i dagsläget hur elen från den kommande havsvindkraften ska tas om hand."

Kan elen ledas direkt till slutanvändaren, till exempel i gasform? Kan elen användas för vätgasproduktion direkt i anslutning till vindkraftsparken och kanske vara direkt kopplad till det tilltänkta vätgasnätet? Kan en kombinationslösning bli aktuell, så att en del av havsvindkraftselen tas i land? I så fall kanske också Herrfors Nät kan ha en roll, säger Kristian Finell.

EN ANNAN TYP av frågor väcks av den allt vanligare mikroproduktionen, småskalig sol- eller vindkraft hos slutkunden.

"En viktig sak är att all mikroproduktion måste byggas ut i samarbete med nätbolaget. Vi måste veta var elproduktion kommer in i nätet både av säkerhetsskäl och för att säkerställa att nätet har den nödvändiga kapaciteten", säger Kristian Finell.

En aktuell utmaning för branschen är att den som ansluter småskalig elproduktion (upp till 2 megawatt) till distributions-

nätet bara betalar en reducerad anslutningsavgift, men inte den kapacitetsreservationsavgift som normalt ska täcka kostnaden för att förstärka nätet.

"Logiken hos lagstiftaren är att all produktion inom distributionsnätet kommer till nytta genom att den minskar distributionsnätets energiuttag från överliggande nät. Principen fungerar så länge du säljer befintlig kapacitet i nätet. Men i takt med att du säljer flera anslutningar på samma ledningsavschnitt växer behovet av nätförstärkningar."

"I värsta fall kan du hamna att förstärka ett helt långt linjeavschnitt för den anslutning som, så att säga, gör att bågaren rinner över. Nätbolaget kan tvingas ta orimligt stora kostnader, men utan att få täckning för saken."

"I dagsläget finns inte ett entydigt regelverk för den här typen av frågor. Risken är att övriga elförbrukare får betala för kostnader som andra förorsakar. Så det här är också en rättvisefråga", säger Kristian Finell.

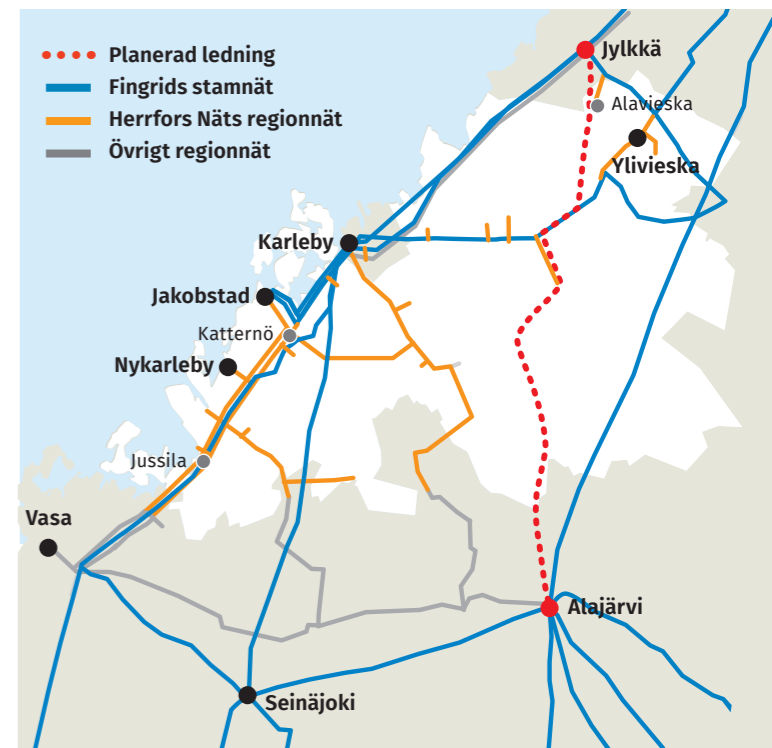
DET STÖRSTA osäkerhetsmomentet just nu är ändå själva reglermodellen för hur elnätsföretagen får ta ut sina kostnader av slutkunderna.

"Väldigt förenklat har vi en beräknad värdering på vårt nät, baserat på återanskaffningsvärde, bruksvärde och en rad andra parametrar. Ekvationen inkluderar enhetspriser som Energimyndigheten har fastställt och som varit oförändrade i ganska många år", säger Kristian Finell.

År 2021 skapade myndigheten stor upprördhet bland elnätsbolagen genom att mitt under pågående reglerperiod förändra reglerna. Förändringen följde efter den hårda politiska debatt som fördes om höjda överföringspriser.

"Prishöjningarna var en direkt följd av de lagstadgade kraven på att vädersäkra elnätet. För Herrfors Nät innebar regeländringen att vi tappade nätegendom motsvarande alla de investeringar som vi utfört sedan vi började vädersäkra nätet."

Prislistan för 2024 offentliggörs sannolikt först i december. Herrfors Nätets investeringsbud-

Sträckningen Jylkkä-Alajärvi

Så här kommer sträckningen för den nya ledningen mellan Jylkkä och Alajärvi att se ut, enligt Fingrids meddelande. Ledningen blir 154 kilometer lång plus en stickledning på 14 kilometer till Lestijärvi. Stolpkonstruktionerna planeras för både en 400-kilovoltsledning och en 110-kilovoltsledning.

Enligt Fingrid tar linjevalen hänsyn till människor och naturvärden. I korthet kommer den nya ledningen att dras så här:

- Mellan Tolosperä (Kalajoki) och Kukonkylä (Sievi) har valts det östliga alternativet, vilket innebär att linjen dras i en nästan rak linje från norr till söder genom Alavieska strax väster om kommuncentret. Som motivering ges bland annat att det västligare dragningsalternativet skulle riskera att störa flygekorrens vistelseområde vid Väärajoki.
- Mellan Kukonkylä och Höyläsalonneva (Toholampi) har valts det västligaste av tre linjealternativ. Fingrid hänvisar till att det nationellt värdefulla landskapet i Lestijärvi på så sätt kringgås.
- Mellan Hangasneva i Ullava och elstationen i Alajärvi har valts det östligare alternativet, vilket innebär att ledningen vid gränsen till Kaustby (Neverbacka) tar en svag östlig sväng och rätt väl följer kommungränsen mellan Vetil och Halsö, för att efter Haapasalo genom östra Vindala nå Alajärvistationen. Även i detta fall har särskild hänsyn enligt Fingrid tagits till flygekorren.

Markägarna kontaktas personligen av Fingrid. Byggtiden för ledningen beräknas till 2025–2027.

get för 2024 måste därför göras upp på okänd grund.

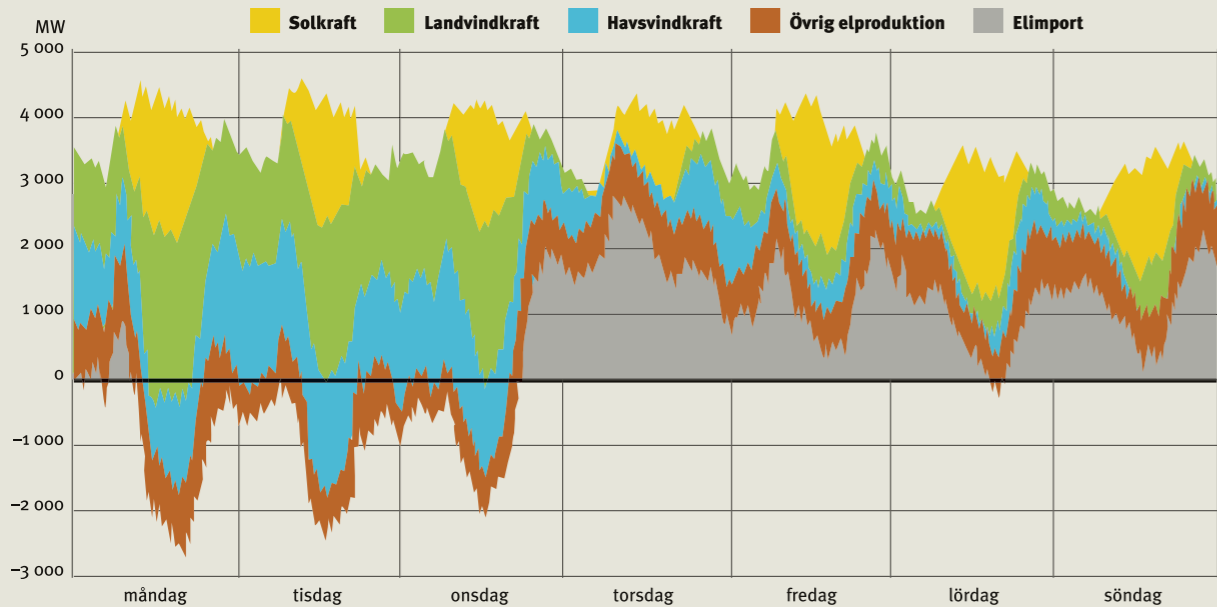
Kristian Finell nämner att den svenska regleringsmodellen inkluderar en byggnadskostnadsindexjustering av enhetspriserna.

"En sådan indexjusterings-

paragraf borde Finland också ha. Under senare tid har många komponenter ökat mycket kraftigt i pris. Till exempel har priset på transformatorer tredubblats på kort tid", säger han.

SVENOLOF KARLSSON

Elproduktionen vecka 19 (8–14 maj) i Danmark

Krisen uppstod den 10 maj på kvällen i och med att vinden mojnade mycket snabbare än prognosen angett. Energinet klarade nätt och jämnt att hantera läget, men till ett extremt pris. Den tillskottsel som hastigt måste fås fram kostade 4,7 euro per kWh. Illustration framtagen av den danske elanalytikern Paul-Frederik Bach.

Incidenter nära få Danmark på fall

Två gånger i våras var oväntade händelser relaterade till vind- och solelsproduktionen nära att få det danska elsystemet på fall.

Den danska systemoperatören Energinet, motsvarigheten till Fingrid, gick i juni ut med en skarp varning om utvecklingen med den allt större andelen väderberonde produktion i elsystemet.

Thomas Dalgas Fechtenburg, chef för Energinets avdelning för systemnyttor, kommenterade så här:

”Vi är mycket snabbt på väg mot att vindmøllor och solceller producerar det mesta av vår el, och det rubbar på några av de grundpelare som under årtionden har garanterat vår dagliga elförsörjning. Om inte alla på elmarknaden följer med på den här resan och reagerar på den nya och mycket mer variabla verkligheten, kommer det att uppstå extrema priser och ohanterbara obalanser – potentiellt så stora att vi på Energinet måste börja använda oss av extrema verktyg.”

Sådana verktyg handlar till exempel om att tvångsstänga vindkrafts- och solkraftsproduktion eller att stänga av elen hos elanvändarna.

Danmark har länge hållit hög svansföring om sin tidiga och storskaliga satsning på vindkraften. I takt med att också grannländerna byggt ut vind- och solkraften – och därmed ställts inför samma frågeställningar som Danmark – har

emellertid komplikationerna hopat sig.

Dels handlar det om att hantera de tillfällena då vinden och solen levererar för litet – eller för mycket – sett till elbehovet.

Dels handlar det om att vind- och solkraften inte alls, eller bara begränsat, bidrar med de egenskaper som elsystemet behöver för att fungera driftsäkert, som spänningsstabilitet, frekvensstabilitet och så kallad rotorvinkelstabilitet.

ENERGINETS FÖRSTA exempel gäller den 10 april. Prognoserna visade att vindkraften och solkraften mitt på dagen skulle producera mer el än marknaden i Danmark och grannländerna efterfrågade. En numera vanlig situation, som på dagen före-marknaden för el denna gång föranledde negativa elpriser kl. 12–17.

Emellertid visade sig både solkraften och vindkraften leverera ännu mer (1 150 MW) än prognosen förutsagt. Samtidigt kämpade också grannländerna med stora produktionsöverskott.

Saken klarades genom ”damm-sugning” av all nedregleringskraft som gick att hitta i Västdanmark (elområde DK1) och grannländerna,

under de mest kritiska timmarna till elpriset 16 391 DKK/MWh (ung. 2 200 euro/MWh).

Energinets andra exempel gäller den 10 maj. Denna gång mojnade vinden snabbare än förväntat, som mest med en avvikelse från prognos på 600 MW. En obalans av den storleksordningen ska normalt kunna hanteras utan extrema konsekvenser. Men också denna gång kunde bara obetydlig hjälp fås från grannländerna, då importkapaciteten redan var nästan helt uppbokad av dagen före-marknaden för el.

I praktiken verkar så mycket av det danska elnätet ha bokats upp i förväg från tysk sida att Danmark inte längre hade tillräckligt med manöverutrymme för de egna regleringsbehoven.

Västdanmark klarade sig efter att precis alla tillgängliga uppregeringsbud – 81 stycken – hade aktiverats. Priset för denna el blev omkring 35 000 DKK/MWh, motsvarande 4 700 euro/MWh. Dvs. 4,7 euro per kWh.

Priser som Energinet beskrev som ”vanvettiga” och som drev elsystemet till dess yttersta gräns.

SVENOLOF KARLSSON

Snart blir det enklare att hålla koll på elprissvängningarna. Herrfors nya app hjälper dig att anpassa elanvändningen till elpriset.

I appen ställer kunden in hur fulladdat bilens batteri ska vara vid en viss tidpunkt. I detta fall 85 % fullt batteri kl. 7 på morgonen. Appen optimerar därefter laddningen, så att den sker under de billigaste timmarna fram till kl. 7.

Ny app laddar när elen är billigast

I höst lanseras Herrfors nya app. Den första målgruppen är alla som har en elbil – med hjälp av appen kan du styra och optimera laddningen och samtidigt spara både energi och pengar.

Under sommaren har koncernchef Roger Holm tillsammans med några kollegor inom bolaget testat en första version. Och han är nöjd.

”Jag pluggar i bilens laddare på kvällen och bestämmer hur mycket jag vill att den ska laddas under natten, till exempel att batteriet ska ha 80 procents laddning klockan sju på morgonen. Appen ser till att laddningen sker när elpriserna är som lägst – i stället för att jag ska behöva stiga upp mitt i natten och starta laddningen. Väldigt smidigt.”

Ännu återstår en del testarbete och justeringar av tekniken, men målsättningen är att lansera appen i form av en helt ny produkt innan årsskiftet.

Arbetet i slutskedet handlar framför allt om att anpassa systemet till alla de olika bilmärkena och att integrera det med Herrfors kundhanteringssystem.

Appen laddas ner via Google Play eller AppStore. Planen är att lansera appen tillsammans med ett elavtal som baserar sig på spotpriser.

APPEN UTVECKLAS i samarbete med det svenska företaget Bright Energy, som redan lanserat en enklare version i Sverige, med hundratusentals nöjda kunder.

Affärsidén är att erbjuda kunderna en lösning där de själva på ett enkelt och tillgängligt sätt kan hålla koll både på energikostnader och koldioxidutsläpp, men också bättre förstå den egna elförbrukningen och vilken miljöpåverkan den har.

Roger Holm ser stora möjligheter med tekniken.

”Optimeringen av elbils-laddningen är den första stora grejen, men i appen kan du också följa med ditt koldioxidavtryck och få råd om hur du kan spara energi i din egen vardag.”

”En annan potential vartefter appen utvecklas är övervakning och optimering av fastighetsteknik. Appen fungerar som en smart plattform, där du kan samla all information och styra hela hushållets energiförbrukning – från elbils-laddare till värmepumpar och solpaneler.”

Planeringen inleddes redan 2018 när Katternökoncernen blev delägare i Stockholmsbaserade Bright Energy Ab. Tack vare delägarskapet har Herrfors möjlighet att skraddarsy den nya tjänsten, som också kommer att utvecklas på basen av feedback och önskemål från kunderna.

”Utgångspunkten är att tjänsten ska vara så användarvänlig som det bara är möjligt och väcka användarens intresse. Ju mer du använder appen, desto mer lär du dig inte bara om elpriset, utan också om dina och familjens vanor.”

SONJA FINHOLM

Vetelin Energia 50 år

Tuomo Haapalainen, Nadja Grebeneva, Markus Päivärinta, Pasi Lehtimäki och Marko Niemonen säger att de trivs med varandra och med de övriga kollegorna på Vetelin Energia.

Ett halvsekel är värt att fira, tyckte Vetelin Energia och öppnade dörarna för allmänheten.

Det finns ett särdrag hos riktigt små elbolag som syns tydligt hos Vetelin Energia – alla blir något av tusenkonstnärer. "I dag är vi tolv anställda, varav ungefär hälften är montörer och resten jobbar på kontoret. Med så pass liten personal får alla vara beredda på att rycka in där det behövs. Extra tydligt blir det när Energimyndigheten kommer med nya krav som vi förväntas uppfylla på samma villkor som de stora bolagen."

Det säger Marko Niemonen, vd sedan två år tillbaka. Innan honom innehades vd-posten av i tur och ordning Jouko Kivioja, Juha Kauppinen och Antti Kettu.

Med firandet uppmärksammade man att bolaget i dess nuvarande form fyller 50 år. I mitten av juni bjöds alla vetilbor in till öppet hus och samma kväll ordnades en fest till vilken kallats företrädare för ägarna, styrelsen samt representanter från andra elbolag i närområdet.

"Vi hade cirka 250 besökare under dagen och fick bra feedback. Bland annat lärde jag mig att den här typen av bjudning aldrig tidigare ordnats i Vetil."

Den stora merparten av bolagets 2 200 elkunder utgörs av privata hushåll. Till de få större kunderna hör det lokala bageriet och en del större bondgårdar.

INVESTERINGSMÄSSIGT handlar många projekt just nu om att vädarsäkra elnätet. Driftchef Markus Päivärinta berättar att man denna sommar ersatt cirka tio kilometer luftlinje med jordkabel i trakterna kring byn Heikkilä. Samtidigt har området utrustats med fiber.

"För ett bolag i vår storlek handlar det ofta om att prioritera. Vi kan inte göra allt genast. Men tack vare att vi är del av en större koncern får vi en hel del till godo den vägen, inte minst när det gäller de informations-system som behövs för elnäten och IT", säger han.

Marko Niemonen berättar att bolaget de senaste åren investerat särskilt i modern teknik och utvecklat elnätet så att det svarar mot dagens krav.

"Vi är stolta över att fortsättningsvis vara ett litet, lokalt och självständigt elbolag som strävar efter att erbjuda den bästa servicen för våra kunder. Och egentligen har vi en betydligt längre historia än 50 år att falla tillbaka på. Redan 1913 började vetilborna producera sin egen el med hjälp av en 25 kilowatts generator. Vi har med andra ord en över hundraårig tradition att förvalta, och jag ser fram emot att få fortsätta utveckla verksamheten."

Marko Niemonen påpekar att man i bolaget också är mån om att ge tillbaka till lokalsamhället, bland annat genom att stöda lokala kultur- och idrottsföreningar.

SONJA FINHOLM

Vetelin Energia

Vad: Elbolag som betjänar invånarna i kommunen Vetil, förutom byarna Polso, Kivikangas och Nykänen. Har cirka 2 200 elkunder och producerar även fjärrvärme för Vetil centrum. Genom en affär 1987 fick Vetilföretaget en ägarandel i Katternökoncernen.

Historia: År 1914 grundade kvarnägarna Aato och Jalmari Laasanen en elfabrik som drevs med vattenkraft. Elen behövdes för belysningen i byn. År 1921 fortsatte verksamheten i andelslaget Vetelin Sähköosuuskuntas regi. 1947 hade elbehovet vuxit så mycket att vattenkraften inte längre räckte till, vilket ledde till valet att ansluta sig till det nationella elnätet. År 1973 grundades Vetelin kunnan sähkölaitos, som fyra år senare blev Vetelin Sähkölaitos Oy – samma bolag som i år alltså firar 50-årsjubileum. År 2015 fusionerades bolaget med Vetelin Lämpö Oy och fick namnet Vetelin Energia Oy.

Läs mera: Är du intresserad av bolagets historia? I Matti Tunkkaris 85-årshistorik *Kyllölis pimiä jousei ois sähkyä* kan du läsa mera om elproduktionen i Vetil genom åren.

Källa: Vetelin Energia

Eva-Stina Kjellman

Marko Niemonen är sedan 2022 vd för Vetelin Energia.

Amanda Öst, Ida Finne och Johanna Övergaard har från och med i höst nya roller inom Herrfors. De bor i var sin stad, Johanna i Nykarleby, Ida i Karleby och Amanda i Jakobstad, om än uppvuxen i Larsmo.

Trio med nya uppgifter

Hösten för med sig en del personalnyheter inom Herrfors. Möt Amanda, Ida och Johanna i deras nya roller.

Amanda Öst, Ida Finne och Johanna Övergaard har en sak gemensamt – de har alla en ny roll inom Herrfors.

Amanda går över från kundbetjäningen till Executive Assistant, Ida har precis börjat sitt nya jobb som kundbetjäningschef, medan Johanna får titeln försäljningsdirektör. När hon i oktober återkommer efter sin föräldraledighet tar hon också plats i företagets ledningsgrupp.

"Det blir en intressant höst, på många plan. För min egen del gäller det att ta hitta fram till

nya rutiner, men även annars är hösten alltid en spännande tid inom elbolag, man vet aldrig på förhand vad som händer. Hur blir vintern, kan alla kraftverk leverera och kommer elen att räcka till," säger Johanna Övergaard.

Hon är till utbildningen diplomingenjör inom processteknik och halkade in i energibranschen redan 2006 via sitt examensarbete. Nu ser hon fram emot att börja utveckla elhandeln och försäljningen, både till privatkunder och företag.

Både Amanda och Ida har tidigare erfarenhet av kundbetjäning, båda har jobbat som chefer inom butiksbranschen innan de kom till Herrfors.

För Ida Finne har de första arbetsveckorna gått åt till att lära känna branschfrågorna och kollegerna, och framför allt det egna teamet bestående av sju personer

i Jakobstad och tre i Ylivieska.

"Det som gör arbetet extra roligt och utmanande är att det vi gör faktiskt berör varje människa. Alla behöver el", säger hon.

Amanda Öst började inom kundbetjäningen 2021 och studerar som bäst till tradenom vid sidan av arbetet. Som ledningens assistent är hon nu den som ska förbereda styrelsemöten, föra protokoll och se till att interna processer löper smidigt.

Också hon hänvisar till att man inom den här branschen aldrig vet vad som händer nästa dag.

"Vi påverkas mycket av utomstående faktorer. Men efter flera år av pandemi och krig börjar ovissheten vara det nya normala, det som vi helt enkelt får lära oss leva med."

SONJA FINHOLM

I juni höll Vetelin Energia öppet hus för cirka 250 besökare.

”Mycket allvarlig” driftstörning i Sverige

KLOCKAN 6.40 den 26 april i år skulle en 220-kilovolts frånskiljare öppnas genom en fjärrmanöver i samband med ett planerat underhållsarbete i ställverket i Hagby, norr om Stockholm.

Detta lyckades inte. Stationen indikerade felaktig information om frånskiljaren, varefter en annan frånskiljare öppnades – ett direkt avsteg från driftorder. Följden var kortslutning.

På grund av två av varandra oberoende fel – dels ett konstruktionsfel, dels ett fel i en utlösningsskrets – fungerade den automatiska skyddsutrustningen i stationen i detta läge inte korrekt.

Effekten blev en alltför låg driftspänning i sju sekunder, med omfattande följder i Stockholmsregionen,

bland annat stannade tunnelbanan. Av de tre kärnkrafterna i Forsmark fränkopplades två automatiskt.

Den chock det plötsliga bortfallet av 2 130 megawatt kärnkraft innebar för elsystemet var så stor att den kunde ha släckt ner en stor del av Sverige, kanske med effekter även i Finland. Lyckligtvis var den oanvända transmissionskapaciteten från de omkringliggande elområdena vid tillfället mycket stor, varför en storblackout kunde undvikas.

Det mest anmärkningsvärda uppdagades först i samband med Svenska kraftnäts efteranalys av skeendet. Även den tredje reaktorn i Forsmark var nämligen ”väldigt nära” en automatisk bortkoppling.

De facto kan spänningen ha le-

Så här illustreras det plötsliga bortfallet av kärnkraft i Svenska kraftnäts driftdokumentation. Violettt står för kärnkraft.

gat under kraven för störningstålighet sekunderna efter att felet inträffade, enligt Svenska kraftnät.

I fall även denna tredje reaktor hade fallit bort, hade elsystemet tappat över 3 000 megawatt effekt i ett enda slag, vilket klart överskrider de säkerhetsmarginaler som upprätthålls för elsystemets drift.

Kanske ska Sveriges elanvändare alltså tacka bristande exakthet i mät-systemen för de inte drabbades av automatisk bortkoppling i mycket stor skala.

Fingrid får ny vd

TILL JUKKA RUUSUNENS efterträdare som Fingrids vd, med tillträde den 1 januari 2024, har utnämnts Asta Sihvonen-Punkka.

Hon tillträdde som Fingrids marknadsdirektör 2016 och växlade 2019 till tjänsten som Fingrids vice vd.

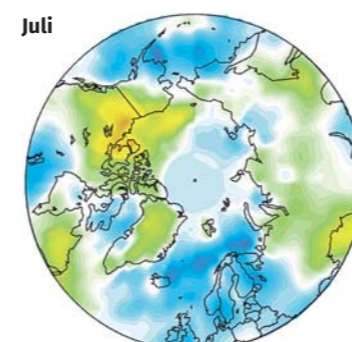
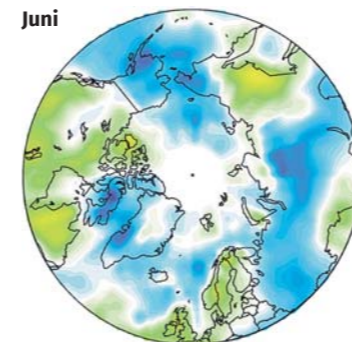
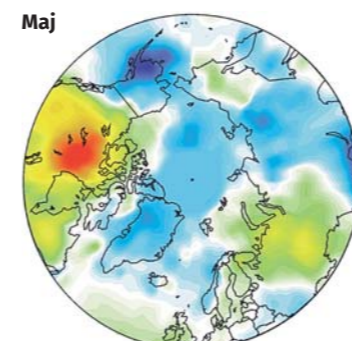
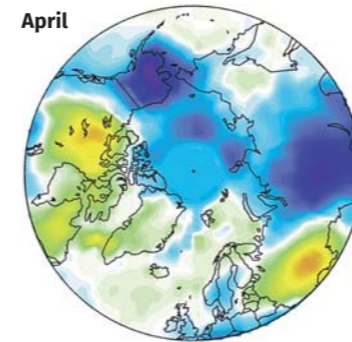
Åren 1998-2011 var hon generaldirektör för energisektorns tillsynsmyndighet, den som i dag heter Energimyndigheten, och 2011-2015 generaldirektör för Traficom.

Asta Sihvonen-Punkka är licentiat i ekonomi och magister i skogsbruk. Hon har liksom sin företrädare flera gånger intervjuats i denna tidning.

Asta Sihvonen-Punkka

Genomsnittlig sommar

Klotillustrationerna har gjorts av professorn i fysisk geografi Ole Humlum på basis av dataleverantören GISS. Kloten visar månadens medelavvikelse från medeltalet 2013-2022. Meteorologiska institutet i Finland använder referensvärdet för 1991-2020.

Den finländska sommaren 2023 blev både varm och kall, men räknat som medeltal tämligen genomsnittlig.

Värmånaderna mars-maj låg enligt Meteorologiska institutets statistik temperaturmässigt i hela landet nära de normala värdena. I maj nådde temperaturen vid två tillfällen – i Kankaanpää och Hattula – exakt upp till gränsen för så kallad högsommarvärme, 25,1 grader.

Juni såg under månadens första del sträng kyla och mot slutet av månaden värmebölja. Vid vissa observationsstationer förekom det största antalet frostnätter under hela juniens mätthistoria. På Saana fjäll i Kilpisjärvi mättes den 1 juni 7,7 minusgrader, den kallaste junitemperaturen under Finlands mätthistoria.

Senare delen av juni noterades högsommarvärme varje dag åtminstone någonstans i Finland. Den högsta junitemperaturen, 31,6 grader, uppmättes i Kankaanpää.

Juli blev förhållandevis sval och särskilt i landets mellersta delar ovanligt blöt. Månadens högsta temperatur, 29,2 grader, uppmättes så långt norrut som i Kevo i Utsjoki, som även blev den ort i Finland som hade flest högsomarmardagar i juli, fem stycken.

Augusti blev varmare än genomsnittligt i hela Finland, särskilt i Lappland, där både Utsjoki Kevo, Kilpisjärvi och Savukoski noterade en rekordvarm augustimånad, sett till den tid som temperaturerna registrerats officiellt.

Sommarens högsta finländska temperatur, 33,6 grader, registrerades i Pyynpää, Raumo den 7 augusti. Till Savukoski kom nattfrost, -2,3 grader, den 22 augusti.

Augusti blev regnig särskilt i landets västra del.

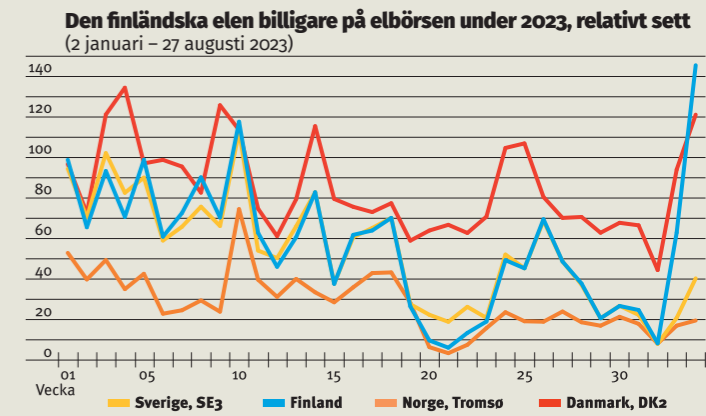
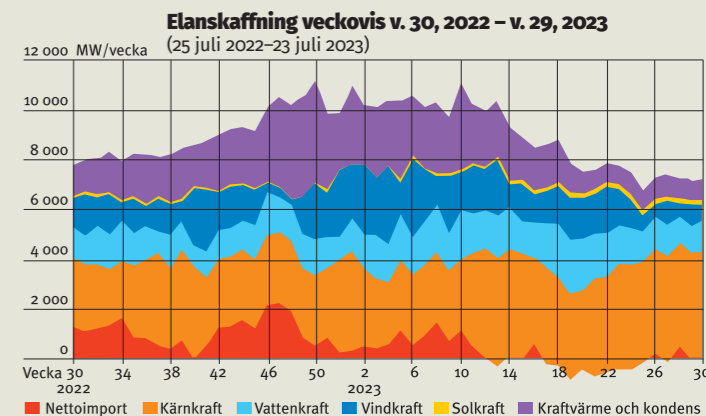
Sammantaget var de tre sommar-månaderna något varmare än genomsnittligt. I Kilpisjärvi blev sommaren den varmaste som noterats sedan mätningarna inleddes 1951.

Sommarregnmängden översteg betydligt det vanliga i mellersta Finland med Multia i topp, hela 413 millimeter i Pirttipää by. Antalet registrerade jordblixnar för hela landet var vid augusti månads utgång 72 000, att jämföra med långtidsmedelvärdet 130 000.

Finland exporterar el allt oftare

Med kärnreaktorn Olkiluoto 3 i reguljär drift, från april i år, ser energimixen i Finlands elproduktion markant annorlunda ut än förr. Till exempel i juli i år stod kärnkraften för 58,3 % av elen, jämfört med 32,1 % i juli i fjol. Nettoimporten minskade från 22,2 % i juli i fjol till 1,3 % i juli i år.

Under maj och juni (v. 17 – v. 26) var Finland nästan konstant nettoexportör av el, för första gången på över 50 år. Parallellt var andelen fossil elproduktion i Finland i juni och juli i år nere i bara 2 respektive 3 %, ett rekord också det.

Trendbrott öppnar för billigare el

Med kärnreaktorn Olkiluoto 3 i drift och den större självförsörjningsgraden blev också elen billigare i Finland, relativt sett, i förhållande till elpriserna i de övriga nordiska länderna. Normalt är elpriset i det norska elområdet Tromsø det lägsta i Norden, som följd av stor instängd vattenkraftproduktion; den kan ex-

porteras bara till en liten grad. Trots detta hade Finland under en vecka (8-14 maj) unikt nog det lägsta medelpriset på el i Norden. I mitten av augusti sköt det finländska elpriset i höjden i samband med den norska elproduktionen vid reaktorerna Olkiluoto 2 och Lovisa 2 låg nere.

Ny inriktning i Sveriges energipolitik

Daniel Ljungberg, den svenska energiministerns statssekreterare.

ELPRISET OCH ELSTÖDET – vem som lovat vad och vad som är rättvist – dominerade länge nyhetsflödena i Sverige, tillsammans med den eviga frågan vilket kraftslag som är bäst. Men de frågor som kan förändra energipolitiken är något annat, enligt Daniel Liljeberg, statssekreterare för energiministern Ebba Busch.

I en intervju på den svenska energisajten Second Opinion förklarar han att Sverige behöver göra en turnaround i fråga om energiförsörjningen och framöver ha fokus på försörjningstrygghet och driftsäkerhet i elsystemet.

Detta uttrycks också i regeringsprogrammet för den svenska regering som tillträdde senaste höst: det energipolitiska målet 100 procent

”förnybart” ändras till 100 procent ”fossilfritt”, nya förutsättningar ges för kärnkraften, miljöprövningen av vattenkraften pausas, kostnaden för elnätanslutningarna ska tas själv av havsvindkraften, konkurrensneutraliteten ska betonas mer.

Fundamentet för allt annat är enligt Daniel Liljeberg ett tydligt leveranssäkerhetsmål för elförsörjningen och ett utpekad ansvar för måluppfyllelsen, nämligen på systemoperatören Svenska kraftnät.

”En del handlar om tillräcklig kapacitet och effekt. Det behövs tillräckligt med effekt i elsystemet varje given stund. Väderberoende kraft måste stabiliseras och balanseras. Det behövs reglerkraft och baskraft – men framför allt planerbar kraft på rätt ställen.”

”En annan del handlar om försörjningstrygghet och driftsäkerhet. Systemet måste gå att drifta varje given stund och det måste gå att säkerställa god överföringskapacitet. Här kommer viktiga funktioner och begrepp som N-1 [hur stort plötsligt produktionsbortfall elsystemet ska ha beredskap för], mothandel, stödtjänster, avhjälpande åtgärder, systemskyddstjänster med mera in”, förklarar Daniel Liljeberg.

”Arbetet kommer att ta många mandatperioder. Den utmaning som ligger i att bygga ett dubbelt så stort elsystem som i dag, för 300 TWh elproduktion, är ofantlig. Ska vi lyckas, måste försörjningstryggheten och driftsäkerheten i systemet vara grundbultar”, enligt Daniel Liljeberg.

Wikipedia

Ebba Brahe

Ebba Brahe, porträttmålning från okänt år.

Ebba Brahe blev aldrig drottning, men väl en ledande dam i riket.

Ebba Brahe föddes in i högadeln 1596. Pappa Magnus och farfar Per Brahe var grevliga, farmor Beata kom från den friherrliga släkten Stenbock. Mamma Brita var född i den grevliga släkten Leijonhufvud, mormor Ebba i riddarsläkten Lilliehöök.

Då morfar Sten Leijonhufvud var svåger till Gustav Vasa, hade Ebba Brahe en direkt koppling till kungahuset. Per Brahe d.y. — född 1602 och sedermera välkänd generalguvernör över Finland — var hennes kusin.

Ebba föddes på sin mormors gård Lärjeholm nära den norska gränsen, och förmodligen var valet av orten ingen slump. Tiden var orolig, till exempel förrättades samma dag som Ebba föddes, den 16 mars, en rannsaking vid tinget i Pälkäne efter att knektar brutalt hade misshandlat kvinnor och män i Pakkala by med stridshammare och knutpiskor, en av de händelser som föregick det så kallade Klubbekriget.

Efter moderns död 1611 introducerades Ebba femton år gammal som hovjungfru hos drottning Kristina och lärde så känna de kungliga barnen, bland dem den ett år äldre kronprinsen Gustav Adolf.

Ännu samma år dog Karl IX. Gustav II Adolf blev därmed kung, men skulle som tonåring ännu få vänta på de fulla befogenheter som detta innebar.

Gustavs och Ebbas kärlekshistoria är välkänd och omskriven. Uppenbart var förälskelsen ömsesidig. Gustav tilltalade i brev 1612 Ebba som sin "hjärtans allrakäraste" och påminde henne om att hon lovat tala med sin pappa. Rimligtvis om ett frieri.

Mamma Kristina, änkedrottningen, däremot satte beslutsamt emot. Bara en furstedotter var god nog för hennes son. Gustav väddade i brev till Ebba att inte lyssna på dem vid hovet "som försöker vända dig ifrån mig". Det blev en maktkamp, där kungen till sist gav upp för sin mamma. Hans lott blev att gifta sig med Maria Eleonora, dotter till kurfursten av Brandenburg.

Jacob de la Gardie anmälde sitt intresse för Ebba hos hennes far, medan kungen ännu uppvaktade hans dotter, och fick godkänt. Jacob hade meriterat sig väl som krigsofficer genom att bland annat plundra Novgorod.

Jacobs far var den franske fältherren Pontus de la Gardie, som mot sin vilja hamnat i Sverige som krigsfånge. Jacobs mor Sofia Johansdotter var utomäktenskaplig men erkänd dotter till den nämnde Johan III, vilket kom att leda till att Jacob efter sina föräldrars död växte upp hos sin mormor Karin Hansdotter i Finland; Karin ägde gods i bland annat Pargas, Birkala och Kangasala.

Mötet mellan Ebba och Jacob utföll väl, och bröllopet stod i Storkyrkan i Stockholm midsommardagen 1618. Gustav II Adolf var inbjuden, men förklarade att han just den dagen var tvungen att i viktiga ärenden ge sig i väg till sjöss.

Gustav II Adolf uppvaktar Ebba.

Jacob de la Gardie blev Ebbas man.

ÄKTENSKAPET MELLAN Ebba och Jacob framstår som lyckligt. Fjorton barn föddes, sju överlevde till vuxen ålder. Tystnaden kring den förstfödde, Pontus, död i tioårsåldern, har tolkats som att han var sjuklig eller handikappad. Jacob var lätttsam till sättet och gjorde hans och Ebbas hem till ett centrum för societetens umgängesliv. Drottning Kristina beskrev Jacob som en öppenhyrtig, pratsam person som uppträdde utan förställning, men som också kunde visa häftigt humör.

Jacob framställs som en omtyckt och respekterad make och pappa.

"I äktenskapet med Ebba finns åtskilliga tecken på att han verkligen ömmade för henne och allra tydligast blir detta de gånger när hon var sjuk eller låg i barnsäng och han valde att stanna hos henne, trots att det innebar att hans arbete fick stå tillbaka", enligt Svante Norrhem, som skrivit en utförlig biografi om Ebba.

På motsvarande sätt uttryckte Ebba omtanke och oro över Jacob efter att denne en bit in på 1620-talet drabbats av grå starr, som gjorde att han fick allt svårare att sköta sina sysslor. Senare måste Ebba mata honom som ett barn och leda honom vart han än skulle gå. Trots det var Jacob på gott humör, och Ebba berömde honom för att hans tålmod, enligt Norrhem.

Ebba Brahe och Jacob de la Gardie förfogade över enorma egendomar i både västra och östra riksdelen. Efter tjänstgöring för Jacob som guvernör i Tallinn och Riga bosatte sig familjen i Stockholm. Makarnas husbyggnadsprojekt blev Sveriges mest

omtalade, ihågkommet som palatset Makalös.

Läget, vid Kungsträdgården, från takterrassen med en magnifik utsikt mot det kungliga slottet, var ypperligt för en familj som ville visa sin makt och prakt. 18 000 träpålar bar upp bygget. De fem våningarna toppades med ett lusthus med egen altan. Portalerna pryddes av kanoner huggna i sten. Stenhuggarkonst, skulpturer, fönsterinramningar och kartuscher gav byggnaden dess dekorativa prägel. Allt utfört av de duktigaste konstnärer och hantverkare som gick att få tag på.

EBBA BRAHE VAR mycket medveten om sin status och mån om att markera den. Allt skulle vara bäst och finast även om kostnaderna drog i väg. Livet gick i familjens fall inte att dela upp i privat och offentligt, hushållet krävde en stab på 78 personer, enligt en lista från 1652. Förutom fri mat ingick för många även gratis kläder och skor.

För daglig assistans, vid sidan av det praktiska hushållet, förfogade Ebba över flera jungfrur, pager, lakejer och en kammarhustru. Runt Jacob fanns fyra hovjunkrar, livknekt, kammartjänare och kammardrängar. Många av dessa var adliga och följaktligen extra dyra att hålla i huset.

Svante Norrhem berättar att Ebba tyckte om prydnadssaker och under hela sitt liv samlade på föremål av glas, elfenben, snäckor och ädla stenar. I parkmiljön utanför Makalös gavs plats åt rosor och andra prydnadsväxter, till och med tulpaner, exklusiva vid denna tid.

Senaste modet följde Ebba genom att köpa mängder av modeporträtt. När sonen besökte Paris fick han förse sin mamma med detaljerade beskrivningar av rådande hattmode.

Jacob ska ha försökt förmå Ebba att hålla tillbaka på utgifterna, men utan att alltid få gensvar. Vid oenighet skrev Ebba på egna skuldsedlar, exempelvis för beställningar som hon ansåg vara absolut nödvändiga i samband med döttrarnas bröllop.

Samtidigt var det Ebbas uppgift att som husmor agera arbetsle-

dare och ha koll på ekonomin. I bokföringsdokumenten stod Ebba vanligen för underskriften, och uppenbart var hon i sin arbetsledande ställning både företagsam och effektiv.

EBBA BRAHES STÖRSTA glädjeämnen och samtidigt bekymmer var barnen. Framför allt lyftes älsklingssonen Magnus Gabriel fram. I samband med Gustav II Adolfs begravning 1634 höll den tolvårige vackert blonde sonen till föräldrarnas stolthet ett tal på latin inför riksdagen — alltså om sin mammas tidigare stora kärlek.

Den riktigt stora triumfen för Magnus Gabriel var ändå att han fick uppdraget att leda ambassaden till Frankrike 1646, ett av dåtidens mest påkostade evenemang. Följet bestod av 126 personer, Magnus Gabriel roade sig furstligt i Paris och skrev triumferande hem till sin fästmo — Pfalzgrevinnan Maria Eufrosyne — om de framgångar han hade hos damerna.

Magnus Gabriel hade emellertid också en snarstucken sida. Han fick för sig att drottning Kristina hade anklagat honom för förräderi, vilket gjorde drottningen ursinnig. Hon krävde omedelbart att få reda på vem som sagt vad, varvid Magnus Gabriel pekade ut en person som bestämt förnekade saken.

Hade Magnus Gabriel nu besinnat sig kunde han kanske ha räddat situationen, enligt Svante Norrhem, men i stället ändrade han sin historia först en och sedan flera gånger. Förhållandet mellan Kristina och Magnus Gabriel frös till is. Mamma Ebba gjorde vad hon kunde för att försöka återrehabilitera sonen inför drottningen, utan framgång.

År 1652 blev ett sorgear. Bland flera dödsfall i familjen gällde ett den nu 69-åriga Jacob. Några veckor före hans död, den 19 juni, daterades drottning Kristinas donationsbrev till Jacob, det som gav honom rätt att grunda en stad i Pedersöre. Den blivande staden gav Ebba namnet Jakobstad.

Arvskiftet omfattade bland annat det medeltida Läckö slott, som 1615 kommit i släktens de la Gardies ägo. Här, vid Vänerns

strand, fick Magnus Gabriel rätt att i det gamla Lidköpings ställe anlägga Nya Lidköping. Av något skäl användes inte den tilltänkta stadsplanen, som i stället tillämpades för den andra stad, Jakobstad, som släkten också skulle bygga upp.

Som änka fortsatte Ebba Brahe att till sin död 1674 driva familjens gods och gårdar, med många järn- och bergsbruk, på ett sätt som gett henne eftermälet industrialist. I Jakobstad är Ebba som bekant inte bortglömd. Förutom Ebba Brahesamfundet återfinns minnet av henne och Jacob bland annat i Ebba Braheesplanaden, Jakobsgatan och De la Gardiegatan.

SVENOLOF KARLSSON

Palatset Makalös på kopparstick från 1647.

Exempel på Ebba Brahes och Jacob de la Gardies ättlingar

Sigrid Schauman, Gustaf Mannerheim, Märtha von Born, Olof Palme, Jörn Donner

Yrsa Stenius, Michael Monroe, Matti Klinge, Linus Torvalds, Anneli Carlson-Suojoki

Sigrid Schauman, konstnär, farmors morfars mormors mors föräldrar var Ebba och Jacob.

Gustaf Mannerheim, president, marskalk av Finland, farfars morfars farmors mormors föräldrar var Ebba och Jacob.

Märtha von Born, gift Henriksson, bosatt i Jakobstad, farfars morfars morfars mormors föräldrar var Ebba och Jacob.

Olof Palme, Sveriges statsminister, farmors farmors farmors farmors mors föräldrar var Ebba och Jacob.

Jörn Donner, författare, filmregissör, morfars farmors farfars mormors mors föräldrar var Ebba och Jacob.

Yrsa Stenius, författare, journalist, morfars morfars morfars morfars morfars föräldrar var Ebba och Jacob.

Michael Monroe (Matti Fagerholm), rockmusiker, farmors morfars farfars farmors mormors föräldrar var Ebba och Jacob.

Matti Klinge, historieforskare, morfars farmors farfars mormors morfars föräldrar var Ebba och Jacob.

Linus Torvalds, it-nörd, farmors farmors farmors farmors farmors mors föräldrar var Ebba och Jacob.

Anneli Carlson-Suojoki, pensionerad kulturarbetare bosatt i Jakobstad, farfars farfars farmors farfars mormors föräldrar var Ebba och Jacob.

Järvens återkomst

Järven fotograferad med viltkamera framför den trave björkstockar under vilken järv-lyan fanns i Esse i mars 2023.

Förvildningen av vår natur fortsätter och de stora rovdjuren blir allt fler. Mattias Kanckos skriver denna gång om järven.

Mattias Kanckos arbetar i sitt företag över ett brett spektrum. Naturguider, kombinerat med naturinventeringar, miljöplanering, konsultering och kursverksamhet. Du kan föreslå ämnen för kommande artiklar av honom på naturforetagare@gmail.com.

Många förknippar järven med fjäll och renar, men järven förekommer numera allmänt i hela Österbotten. Järvstammen har tiodubblats sedan 1980-talet och uppgår i dag till närmare 400 individer i Finland. Ökningen har skett helt och hållet i skogslandet söder om renskötselområdet i Lappland, där man de senaste åren till och med skjutit ett par järvar årligen för att minska de stora förluster som järven förorsakar rennäringen.

Järvskinn var tidigare en eftertraktad lyx, och järvarna kunde ganska lätt fångas med fallor. Redan kring 1750-talet hade järven därför blivit mycket sällsynt i Österbotten, om inte helt utrotad. Jag har inte hittat några lokala historiska källor där man skulle nämna järven, medan man hittar många texter om varg, björn och lo från 1700- och 1800-talen.

Järvens moderna historia i Österbotten börjar i alla fall på 1980-talet då ett par järvar inplanterades i Perho och Etsari i samband med den framgångsrika utplanteringen av skogsrenar i samma område. Under åren 1996–1998 flyttades sammanlagt åtta järvar till Lestijärvi och Kivijärvi och med det började den verkliga tillväxten i Österbotten.

I början av 2000-talet såg jag de första järvspåren i mina hemmamarker, och sedan ett par år tillbaka rör sig här tidvis flera järvar samtidigt.

MIN ÖVERRASKNING VAR ändå stor när jag i slutet av februari 2023 under en snöspårinventering i Esse skidade rakt på en järvlya i ett stengryt! Järvhonan, som visserligen hade varit rätt stationär i nejden hela året, hade fött ungar redan i slutet av februari. Troligen den första föringringen i nejden på över 300 år.

Järven gillade inte att jag av en slump upptäckte lyan, utan flyttade ungarna ett par hundra meter. Den nya lyan låg under en stor trave med björkstockar uppefter en rätt livligt trafikerad skogsbilväg och nära en skoterled. Troligen blev järvhonan på nytt störd och flyttade ungarna en

andra gång och vad som hänt sedan vet vi inte i dagsläget.

Enligt viltforskningen var detta andra gången någonsin som en järvlya hittats i Österbotten. Den första hittades för ett par år sedan under en stocktrave i Kelviå när en stockbilschaufför helt ovetande om järven skulle lasta ombord stockarna.

Som vanligt ger en "ny" art många lärdomar. Enligt många källor är järven – ibland kallad "den arktiska hyenan" – i första hand en asätare och en ganska klumpig och dålig jägare. Under vinterns spårningar och observationer har jag fått lära mig att järven, tvärtom, som jägare

Mattias Kanckos

Typisk spårlopa för järv med sneda parspår i djup snö.

Järven har mycket stora spår i förhållande till sin storlek.

Järven är en asätare och besöker gärna åttlar som på denna bild från min egen skog.

är både skicklig och brutal.

Att järven under speciella snöförhållanden i fjällen kan slå flera renar samtidigt har man ju läst om, men att järven skulle kunna döda en fullvuxen vitsvanshjort i österbottniska förhållanden var ändå en stor överraskning. En jägares viltkamera i Esse lyckades vintern 2023 fånga just en sådan kamp, där järven efter en tio minuter lång strid lyckades brotta ner hjorten genom att bita av ryggraden.

Under mina spårningar senaste vinter observerade jag även hur järven fångat harar och till och med lyckats överraska en orrhöna i vägdkiket. I några fall finns det dokumenterat att järven rent av slagit rätt stora älgkalvar.

Det stämmer dock också att järven, med sitt otroligt goda luktsinne, är en asätare och upptäcker kadaver, åttlar och utfodringsplatser på flera hundra meters avstånd. Järven är därför lätt att fotografera med viltkameror. Under den gångna vintern har jag sett tiotals bilder på järvar från mina hemmamarker och själv har jag också fått järven på bild flera gånger.

JÄRVEN, SOM ÄR vårt största mårddjur, är en riktig enstöring och långvandrare. Järvarna rör sig över stora områden i jakt på föda och vandringar på 20–50 kilome-

ter per natt är ingen ovanlighet. Under goda snöförhållanden är det därför inte ovanligt att hitta järvspår.

I det oproportionerligt stora spåret, som kan vara 10–14 cm brett och 12–16 cm långt, syns avtryck av fem tår. Järvspår kan förväxlas med björnspår, men järven rör sig mest skuttande och i galopp och därför syns järvens spår som sneda parspår, typiska för mårddjur.

Björnen sover förstås också vintersöm, så förväxlingsrisken är möjlig bara tidigt på hösten och sent på vårvintern.

Trots stora spår väger en fullvuxen järv endast 15–25 kilo. Att den ser betydligt större ut beror på dess tjocka och långa päls. Och att järven är en riktig tuffing har vi minsann fått lära oss denna vinter i Esse.

Järven är helt fridlyst söder om renskötselområdet, och då det numera finns gott om föda för järven i form av rådjur och vitsvanshjortar i Österbotten kommer stammen högst antagligen att fortsätta öka, även om järven förökar sig långsamt.

Järven gynnas också av en ökad vargstam, eftersom vargarna lämnar kvar rester av sina måltider, för järven att kalasa på. Vi kan alltså förvänta oss att Finland och Österbotten kommer att fortsätta att förvildas med stora rovdjur.

MATTIAS KANCKOS

Livet levs lokalt

TEXTEN HÄR INTILL om järven har jag skrivit själv med egna ord och meningar. Bilderna är också mina egna.

Varför skriver jag det? Jo, för att detta – att själv stå för text och bild – inte längre är någon självklarhet. Vem som helst kan numera sitta hemma framför datorn och generera en faktatext på svenska om järven i Finland med hjälp av ny AI-teknik som exempelvis ChatGPT.

Det som gör min text unik och i den meningen värdefull är inte att jag skrivit den själv, utan att den bygger på lokalkännedom: färsk fakta om situationen lokalt i Österbotten. Den informationen finns inte allmänt tillgänglig på nätet innan denna artikel publiceras. Således är informationen också oåtkomlig för artificiell intelligens.

Lokalkännedomen om naturen är den största tillgången i min verksamhet, och jag har under senare år blivit allt mera restriktiv med att dela ut den kunskapen gratis till omvärlden. Jag tror vidare att denna typ av kunskap blir allt mera värdefull i framtiden.

Ingen behöver längre en biolog eller vildmarksguide med sig ut i skogen för att artbestämma växter och djur eller för att allmänt beskriva naturen på platsen. Det arbetet kan ersättas av modern teknik.

En kunnig naturguide kan däremot bidra med information som gör att man upptäcker, ser och upplever mycket mer än på egen hand. Det här är anledningen till att jag för länge sedan slutade att blogga och numera är inaktiv på sociala medier.

BORDE JAG UTNYTTJA tekniken för att marknadsföra mig själv, få många följare, bli känd, framgångsrik, lycklig och förmögen? Svaret är att jag har noll intresse av att leva ett sådant liv som "influencer", uppkopplad och tillgänglig 24/7 med risk för utmattning och psykisk ohälsa.

Framgång och lycka för mig är att leva ett naturnära och hälsosamt liv, av och med naturen så mycket som det bara är möjligt.

Uppdraget att skriva för en naturintresserad publik i denna publikation är i det perspektivet ett stort privilegium. Ett upplägg som jag tror att numera dessutom och dessvärre är ganska unikt. Jag får nämligen skriva helt fritt om det jag tror kan intressera. Och får dessutom betalt.

De lokalt ägda företagen i Katternögruppen har förstått vilken kraft som finns i den lokala förankringen. Livet levs lokalt.

MATTIAS KANCKOS

Järven är ett utpräglat rovdjur som trots sin ringa storlek kan slå ner stora byten.

Nadja Grebeneva, numera på plats hos elbolaget varje dag.

Nadja har koll på fakturorna

◆ VETELIN ENERGIA

Vetelin Energia har i år anställt flera nya medarbetare, en av dem Nadja Grebeneva. Hon har tidigare arbetat halvtid på kontoret och resten av veckan på kommunen, men är numera på plats hos elbolaget varje dag. Nadja Grebeneva ansvarar för fakturering samt inköps- och försäljningsreskontra, men har även hand om en del av kundtjänsten.

”Jag trivs bra här, vi är ett sammanställt gäng och arbetsuppgifterna motsvarar min utbildning”, säger hon.

Nadja Grebeneva är född och uppvuxen i Ryssland. År 2012 flyttade hon till Jvaskylä, där hon utbildade sig till merkonom, vilket hon senare kompletterade med en datanombildning vid Sjönejdens yrkesinstitut i Alajärvi.

”Under studierna fick jag en praktikplats hos Vetil kommun och valde att stanna kvar här efter att jag fick min examen. Vetil är inte stort, men jag trivs bra. Min syster och hennes familj bor också här, vilket förstärker bidrag till att jag ville stanna.”

Joel Bexar ger svar på dina frågor

◆ KRONOBY ELVERK

Har du frågor gällande elanslutningar, mikroproduktion eller kabelvisning? Eller förekommer det avvikelser i elnätet där du bor?

Då kan du ta kontakt med Joel Bexar, som sedan i våras är ny arbetsledare för den tekniska elnätssidan vid Kronoby Elverk. Han är förman för linjemontörerna och ansvarar bland annat för arbetsplanering, terrängplanering och kontakter med markägare och övriga parter.

Som arbetsledare på ett mindre elbolag får Joel Bexar det bästa av två världar – administrativa kontorsuppgifter kombinerat med praktiskt arbete ute i terrängen.

”Om någon av våra linjemontörer är borta eller om det behövs extra resurser kan jag vid behov hoppa in. På det sättet håller jag mig à jour med linjemontörsarbetet och får mera erfarenhet”, säger han.

Ett av de större projekten just nu är att utvidga och förbättra ringmatningsmöjligheterna i mellanspanningsnätet på Kronoby industriområde intill riksåttan, genom att ersätta luftledningarna med jordkabler och bygga nya transformatorstationer.

Joel Bexar är ingenjör inom elkraft och har tidigare jobbat främst inom el- och automationsbranschen, senast på AMADA Automation Europe. När tjänsten som arbetsledare på Kronoby Elverk blev ledigt blev han genast intresserad.

Joel Bexar. Är på fritiden gärna ute i naturen, eller tränar tillsammans med sin bordercollie Vera.

Esseborna har kunnat notera mycket grävarbeten under sommaren.

Linjerna förnyas i Esse centrum

◆ ESSE ELEKTRO-KRAFT

Under sommaren har esseborna fått stå ut med en hel del grävarbeten när Esse Elektro-Krafts projekt att öka andelen jordkabler har nått Esse centrum. Totalt har omkring 3,7 kilometer högspänningskabel på 20 kilovolt grävts ner och delvis ersatt de gamla luftledningarna.

Utanför Andelsbanken finns numera också en större transformatorstation som lyftes på plats i slutet av juli. Ett par mindre nya transformatorstationer har även monterats. Arbetet har förlöpt enligt tidtabell, och montören Kjell Enqvist räknar med att börja koppla in de nya linjerna under hösten och att allt ska vara klart innan årsskiftet.

”Några stolpar ska ännu monteras på de ställen där jordkabeln kommer upp, men annars börjar det mesta vara på plats”, säger han.

Arbetet i Esse centrum är en del av ett större jordkablingsprojekt för att uppfylla Energimyndighetens krav på max sex timmars elavbrott på planerade områden.

”Nästa steg blir att gräva ner linjerna i området kring Kulla och ut mot Ytteresse skola, säger projektledare och utvecklingschef Simon Kanckos.”

Solsidan förser kraftverket med el

◆ NYKARLEBY KRAFTVERK

Uppmärksamma nykarlebybor har kanske noterat att taket på Nykarleby Kraftverks kontorsbyggnad numera är täckt av solpaneler. Det är kraftverket som tillsammans med Nykarleby stads tekniska avdelning bildat en så kallad energigemenskap – en ny bolagsform när det gäller mikroproduktion av el. Gemenskapen går under namnet Solsidan.

Energichef Janne Öhman förklarar: ”Det handlar om att två olika delägare med samma anslutning men med olika förbrukningsplatser går samman kring mikroproduktion av el, till exempel invånare i ett bostadsbolag eller ett våningshus. Vi ville helt enkelt testa detta för att se hur det fungerar och för att vara redo när det första utomstående projektet knackar på dörren. Vi räknar med att den här typen av projekt blir vanligare i framtiden.”

”Vi har haft en del utmaningar med att få in rätt data i vårt faktureringsystem och i den nationella datahubben, men nu verkar allt fungera”, sammanfattar han.

De 120 solpanelerna på taket har en sammanlagd effekt på 60 kilowatt och förväntas producera 50 megawattimmar per år. Nykarleby Kraftverk äger 75 procent av anläggningen och staden 25 procent, vilket innebär att solkraften står för cirka 20 procent av den årliga elförbrukningen i byggnaden.

”Vi kopplade in systemet för energigemenskapen i våras och hittills ser det lovande ut”, säger energichefen Janne Öhman.

Kunderna uppskattar att leveransen är pålitlig, och många har även berömt kundtjänsten, framgår av kundundersökningen.

Fjärrvärmens får bra betyg

◆ HERRFORS

Herrfors fjärrvärmekunder är nöjda med servicen. Det visar en färsk kundundersökning som bolaget låtit göra. Kunderna ger Herrfors skolvitsordet 8,6, medan fjärrvärmeverksamheten får betyget 4,2 av 5 möjliga.

”Det som kunderna uppskattar mest är att den fjärrvärme vi levererar är pålitlig och säker och att eventuella avbrott inte stör deras vardag. Många har även berömt kundtjänsten”, säger Anniina Aho, som är ansvarig för marknadsföringen.

Speciellt ylivieskaborna är nöjda, hela 40 procent av de svarande säger att de skulle rekommendera fjärrvärme åt en vän eller en kollega. Herrfors som varumärke uppskattas och bland de öppna kommentarerna konstateras att fjärrvärmens är trygg och bekymmersfri.

Bland de öppna svaren finns också utvecklingsförslag – som att den aktuella förbrukningen borde vara enklare att hålla koll på i appen.

”Det här var första gången vi gjorde en undersökning bland våra fjärrvärmekunder. Det är alltid bra att med jämna mellanrum kolla vilka saker vi har lyckats med och vad vi borde utveckla”, säger Anniina Aho.

Undersökningen genomfördes i juli och sammanlagt 206 kunder från Jakobstad och Ylivieska svarade.

Solpaneler? Tänk på detta!

◆ HERRFORS NÄT

Det är nu enklare än någonsin att ta vara på solenergi, men innan du kopplar in dina paneler finns det några saker du behöver tänka på. Alla producenter ska meddela elnätsbolaget innan anläggningen körs i gång och teckna ett anskaffningsavtal för mikroproduktion. Kolla också vad som gäller i din egen kommun – bygglov, åtgärdstillstånd eller en anmälan.

”Hur stor produktionsanläggning du kan ha beror på anslutningens storlek samt på kapaciteten i elnätet. Ta kontakt med oss redan i planeringsskedet så kan vi göra en kostnadsfri förundersökning. Mikroproduktions-systemet ska installeras i enlighet med nätrekommendationer och stamnätsoperatören Fingrids systemtekniska krav”, säger Johan Sundholm, teknisk kundchef.

Just nu finns cirka 880 mikroproducenter av solet på Herrfors Näts område, och antalet växer i takt med att allt fler inser nyttan. Avkastningen från ett solkraftverk är 3–9 procent beroende på anläggningens storlek och hushållets elförbrukning.

”En annan sak du behöver tänka på är att alla anläggningar måste ha en läsbar brytare mot elnätet som både vi och räddningsverket behöver ha fri tillgång till. Brytaren ska finnas på ytterväggen och inom räckhåll.”

Bästa effekt ger panelerna, om de riktas mot söder. På våra breddgrader producerar panelerna knappt någon el alls mellan november och januari, men om det är skuggfritt och snöfattigt kommer produktionen i gång från och med mitten av februari.

VD Ingvar Kulla

VD Roger Holm

VD Fredrik Näse

VD Tony Eklund

VD Marko Niemonen

Esse Elektro-Kraft

Levererar el till delar av Pedersöre, Kauhava, Nykarleby (Markby) och Kronoby (Jeussen)

Kunder: 3 700

Årsleverans: 50 GWh

Telefon växel: 020 766 1900

Felanmälingar, utanför kontorstid: 766 2023

Kundtjänst: 020 766 1912, 020 766 1911

Fakturafrågor: 020 766 1912, Johanna Stubb

www.eekab.fi

Herrfors

Levererar el till Alavieska, Jakobstad, Larsmo, Maxmo, Oravais, delar av Pedersöre, Terjärv och Ylivieska

Kunder: 32 000

Årsleverans: 610 GWh el, 284 GWh värme

Telefon växel: Jakobstad (06) 781 5300,

Ylivieska (08) 411 0400

Felanmälan, utanför kontorstid: Jakobstad och Larsmo (06) 723 0079, Oravais, Pedersöre och Terjärv (06) 723 4521, Ylivieska el (08) 426 350, Ylivieska fjärrvärme 044 781 5375

Fakturafrågor: Jakobstad (06) 781 5312,

Ylivieska (08) 411 0401

www.herrfors.fi

Kronoby Elverk

Levererar el till delar av Kronoby, Pedersöre och Karleby

Kunder: 3 220

Årsleverans: 45 GWh

Telefon växel: 824 2200

Felanmälan: 824 2200, 0400 126 005

Fakturafrågor: 824 2200

www.kronobyelverk.fi

Nykarleby Kraftverk

Levererar el inom staden Nykarleby

Kunder: 5 100

Årsleverans: 110 GWh

Telefon växel: 785 6252

Felanmälan: 722 0050

Felanmälan utanför kontorstid: 781 0632

Fakturafrågor: 785 6252, 785 6251

www.nkab.fi

Vetelin Energia

Levererar el till Vetil (utom Polso, Kivikangas och Nykänen)

Kunder: omkring 2 300

Årsleverans: 28 GWh

Telefon växel: (06) 866 3600

Felanmälan: 0400 262 261

Fakturafrågor: 040 661 7850

www.venergia.fi

MIN ENERGI • röster om personliga energikällor

"ATT SITTA HÄR på klipporna i Vinlax och titta ut över det öppna havet är otroligt rofyllt. För mig som är uppvuxen på åkrarna i Pensala är havsluften nästan lite spännande. Här njuter jag av vinden, saltvattnet och spektakulära solnedgångar. Jag skriver ofta på kvällarna, och om det är fint väder avslutar jag gärna dagen här med ett kvällsdopp tillsammans med familjen. Allra mest njuter jag av sena, mörka kvällar då vattnet känns behagligt varmt.

Vinlax är något av en dold pärla, även om vi bor ganska nära var det först för några år sedan som vi upptäckte det här stället. Ibland är vi alldeles ensamma här, och ibland sitter det ett förälskat par på bänken.

Hösten är annars en ganska intensiv period, så det är bra att vara fulltankad. Jag har nyligen skickat in manuset för min nästa bok, och snart drar bokmässorna i gång. Samtidigt är det skönt att ha hittat en fungerande rytm i skrivandet. Överenskommelsen med förlaget är att ge ut en bok i året, vilket innebär att jag skriver som mest intensivt under sommaren – ett upplägg som passar mig perfekt. Om jag behöver en paus, är det hit jag kommer.

Vinlax finns faktiskt också med på ett hörn i min nästa bok, precis som Våren och Monå. Och även en känd författare dyker upp. Mer än så vill jag inte avslöja."

NILLA KJELLSDOTTER är oravaisbo och författare. Hennes fjärde deckare om kriminalpolisen Mija Wadö utkommer i januari på Norstedts förlag. Två av hennes böcker finns också översatta till finska.

Eva-Stina Kjellman